

Veerse kernen. Archeologische verwachtings- en beleidsadvieskaarten van Domburg, Veere & Westkapelle.

Walcherse Archeologische Dienst

Colofon

Veerse kernen, archeologische verwachtings- en beleidsadvieskaart en van Domburg, Veere & Westkapelle.

Walchers Archeologisch Rapport 9
WAD-Projectcode VEEE-07-010

Auteur
B. Silkens, V. van Looveren & B.H.F.M. Meijlink

Afbeeldingen
WAD tenzij anders vermeld

Autorisatie—B.H.F.M. Meijlink

Uitgegeven door
Walcherse Archeologische Dienst
Postbus 70
4330 AB Middelburg
Tel: 0118-67 88 03
Fax: 0118-62 80 94
e-mail: b.meijlink@middelburg.nl

ISBN: 978-90-78877-09-7

Domburg, 2008

Omslag
Walcheren op de kaart van Visscher-Roman, circa 1650.

© Walcherse Archeologische Dienst, december 2008

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

De WAD aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

Inhoud

Administratieve gegevens

1 Inleiding

- 1.1 Aanleiding van het onderzoek
- 1.2 Ligging van het onderzoeksgebied
- 1.3 Huidig gebruik en toekomstig gebruik
- 1.4 Doel van het onderzoek
- 1.5 Werkwijze

2 Geologie en bodem

3 Historisch kader

4 Verwachtingskaart

- 4.1 Voor 1550
- 4.2 Jacob van Deventer -- 1550
- 4.3 Adams -- 1585
- 4.4 Blaeu -- 1640
- 4.5 Hattinga en Franz -- 1750
- 4.6 Kadasterkaart 1832
- 4.7 Kuyper 1875
- 4.8 Na 1875

5 Straatnamen

6 WOII, heropbouw en nieuwbouw

- 6.1 Wereldoorlog II
- 6.2 Heropbouw, sanering en nieuwbouw

7 Archeologie en monumenten

- 7.1 Onderzoeksgeschiedenis
- 7.2 Bekende archeologische waarden

8 Archeologiebeleid en beleidsadvieskaart

Literatuur

Bijlagen

Administratieve gegevens

Soort onderzoek:	Verwachtingskaart /beleidsadvieskaart
Provincie:	Zeeland
Gemeente:	Veere
Plaats:	Domburg, Veere & Westkapelle
Toponiem:	historische kern
Coördinaten plangebied:	nvt
Oppervlakte plangebied:	nvt
Kadastrale gegevens:	nvt
Kaartblad:	nvt
CIS-code. Archis II:	29819
Opdrachtgever:	Gemeente Veere Traverse 1 4357 ET Domburg
Bevoegd gezag:	Gemeente Veere Namens deze: B.H.F.M. Meijlink Walcherse Archeologische Dienst (WAD) Hofplein 16 4330 AB Middelburg e-mail: b.meijlink@middelburg.nl
Beheer en plaats van documentatie:	Zeeuws Archeologisch Archief (ZAA) Stichting Cultureel Erfgoed Zeeland (SCEZ) Postbus 49, 4330 AA Middelburg Beheerder: dhr. J.J.B. Kuipers Tel.: 0118-670870, fax: 0118-670880 e-mail: jjb.kuipers@scez.nl
Beheer en plaats van vondsten :	niet van toepassing
Complextype :	niet van toepassing
Autorisatie:	Drs. B.H.F.M. Meijlink Senior archeoloog WAD
ISBN-nummer	978-90-78877-09-7

1. Inleiding

BELANGRIJK BERICHT!!! Het in hoofdstuk 8 beschreven beleid werd in 2016 geactualiseerd. Voor de laatste richtlijnen verwijzen wij naar de website van de Walcherse Archeologische Dienst (www.archeologiewalcheren.nl) of de website van de gemeente Veere.

1.1 Aanleiding voor het onderzoek

In 2006 werd bij de oprichting van de Walcherse Archeologische Dienst (WAD) een archeologische verwachtings- en beleidsadvieskaart voor Walcheren opgesteld. Deze is gebaseerd op de Archeologische Monumentenkaart (AMK), de Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW) en enkele historische kaarten, in combinatie met bekende archeologische vindplaatsen. Deze kaart geeft voor de stedelijke kernen echter een te algemeen beeld. De kernen staan op de Archeologische Monumentenkaart aangeduid als AMK-terreinen van (zeer) hoge waarde. Hierbij wordt echter geen rekening gehouden met de meer gedetailleerde invulling van de verschillende gebieden in de stad en met eventuele latere verstoringen.

Bijgevolg is door de Walcherse Archeologische Dienst besloten om voor deze kernen een meer gedetailleerde en genuanceerde archeologische verwachtingskaart op te stellen om, indien nodig, op basis daarvan het beleid bij te sturen.

De studie is uitgevoerd in 2007 en 2008 door drs. V. van Looveren (interim WAD) en drs. B. Silkens (veldarcheoloog WAD). Speciale dank gaat hierbij uit naar Peter Blom, stadsarchivaris van Veere, die een wezenlijke bijdrage geleverd heeft tot het verzamelen van de nodige gegevens.

1.2 Ligging van het onderzoeksgebied

In dit rapport wordt een bundeling gemaakt van drie Veerse kernen; Domburg, Veere en Westkapelle (fig. 1). Als begrenzing van de historische kernen wordt uitgegaan van de toestand, weergegeven op de kadasterkaart van 1852.

1.4 Doel van het onderzoek

Het archeologisch bureauonderzoek is uitgevoerd binnen het kader van het Walchers archeologiebeleid, zoals dat in het begin van 2006 is vastgesteld in de Nota Archeologische monumentenzorg Walcheren. Uitgangspunt van het archeologiebeleid is het streven in het kader van de archeologische monumentenzorg naar een optimaal behoud en beheer van het archeologisch erfgoed. De doelstelling van het Walchers beleid is daarom in eerste plaats het veiligstellen van archeologisch waardevolle vindplaatsen (behoud in situ).

Dit onderzoek heeft tot doel een verwachtingsmodel op te stellen voor de aanwezigheid en de mate van conservering van archeologische resten in de oude kernen van Domburg, Veere en Westkapelle. De resultaten van dit onderzoek en het verwachtingsmodel liggen aan de basis van de besluitvorming omtrent eventuele stappen binnen het archeologische onderzoeksproces, die voorafgaand aan of gelijktijdig met bodemingrepen moeten worden genomen.

De volgende onderzoeksvragen zijn opgesteld voor het plangebied:

Wat is naar verwachting de omvang, ligging, aard en datering van de archeologische waarden in de historische kernen van Domburg, Veere en Westkapelle op basis van historische kaarten?

In welke mate zijn deze waarden verstoord door recente graafwerkzaamheden, waaronder kelders, (paal)funderingen en infrastructurele werkzaamheden?

In welke mate zijn deze waarden verstoord door overblijfselen uit de Tweede Wereldoorlog, waaronder bunkers, schuilkelders en bominslagen?

Welke zones zijn in het verleden reeds archeologisch onderzocht of vrijgegeven voor archeologisch onderzoek?

Kunnen er binnen de drie kernen bepaalde zones met specifieke archeologische verwachting worden afgebakend?

In welke mate kan straatnamen- en archiefonderzoek een bijdrage leveren voor het afbakenen van deze verwachtingszones?

Indien de archeologische waarden niet kunnen worden behouden:

Welke vorm van nader onderzoek is nodig om de aanwezigheid van archeologische waarden en hun omvang, ligging, aard en datering voldoende te kunnen bepalen om te komen tot een selectiebesluit?

Kunnen eventuele verwachtingszones op basis van de Walcherse onderzoeksagenda een onderdeel vormen van een selectieprocedure?

Voor dit onderzoek is geen afzonderlijk Programma van Eisen geschreven. Het onderzoek is uitgevoerd conform de "Handleiding Programma's van Eisen Zeeland" en de lijst met te raadplegen bronnen, verstrekt door de Provincie Zeeland.

1.5 Werkwijze

Teneinde tot een gedegen verwachtingsmodel en een advies voor vervolgstappen te komen is het bureauonderzoek overeenkomstig de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA) 3.1 als volgt opgebouwd. In hoofdstuk 1 wordt de aanleiding voor en het doel van het onderzoek en de afbakening van het plan- en onderzoeksgebied beschreven (KNA 3.1 LS01 en LS02). Ook wordt in dit hoofdstuk kort ingegaan op het beleidskader waarbinnen het archeologisch onderzoek valt en de geraadpleegde bronnen. Vervolgens worden in hoofdstuk 2 de geologische en bodemkundige waarden belicht (KNA 3.1 LS04). In hoofdstuk 3 wordt het historisch kader bondig weergegeven en in hoofdstuk 4 wordt per periode een specifieke verwachting voor de aanwezige archeologische waarden opgesteld. Hoofdstuk 5 schetst de resultaten van een beperkt straatnamenonderzoek en in hoofdstuk 6 worden de mogelijke verstoringen uit het verleden in kaart gebracht. In hoofdstuk 7 en bijlagen zijn de bekende archeologische waarden uit archeologisch en niet-archeologisch onderzoek opgenomen (KNA 3.1 LS03 en LS04), waarna in hoofdstuk 8 een gespecificeerd archeologisch verwachtingsmodel wordt opgesteld en advies voor eventuele vervolgstappen (KNA 3.1 LS05).

Ten behoeve van het bureauonderzoek zijn de volgende bronnen geraadpleegd:

Adressen (al dan niet digitaal)

- ARCHIS (AMK, IKAW, onderzoeken en waarnemingen)
- NedBrowser gemeente Veere (topografie, kadastragegevens en luchtfoto's)
- Geoweb/CHS (Cultuurhistorisch Hoofdstructuur Provincie Zeeland)
- Zeeuws Archief (historische kaarten en tekeningen, foto's, bouwtekeningen, kadastrale minuut)
- Zeeuwse Bibliotheek (fotobank)

- Stadsarchief Veere (historische kaarten en tekeningen, foto's, bouwtekeningen, kadastrale minuut)
- Stichting Cultureel Erfgoed Zeeland/ Zeeuws Archeologisch Archief (publicaties archeologisch onderzoek)
- Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN)

Historische kaarten

- Kaart van Veere en Westkapelle van Jacob van Deventer uit 1550
- Kaart van Domburg van Visscher-Roman uit 1650
- Kaart van Domburg van Cornelis Goliath uit 1648
- Kaart van Domburg, Veere en Westkapelle van Hattinga uit 1750

- kadastrale minuut van Domburg, Veere en Westkapelle uit 1852, 1911, 1920 en 1975 (www.dewoonomgeving.nl, www.kuijsten.de/atlas/ en Zeeuws Archief)

Aardwetenschappelijke kaarten

- de geomorfologische kaart van Nederland (1:50.000)
- geologische kaart van Nederland, Rijks Geologische Dienst (1:50.000), Zeeuwsch-Vlaanderen
- bodemkaart van Nederland door Bennema & Van der Meer (1:50.000)
- Alterra (grondwatertafelkaart, historisch en hedendaags landgebruik)

Voornaamste literatuur: zie literatuurlijst achteraan.

Fig. 1 Het noordelijk deel van Walcheren op de topografische kaart. Domburg, Veere en Westkapelle staan rood weergegeven.

2. Geologie en bodem

Tot voor kort hanteerde men in Nederland een geologisch model, opgesteld in de jaren '60 van de vorige eeuw. De laatste jaren is er, door toename van sedimentologische kennis, een grote omwenteling gekomen in de benaming van lithostratigrafische begrippen die in dit model gebruikt werden. Benamingen als 'Afzettingen van Calais' en 'Afzettingen van Duinkerke' raakten in de loop der tijd gekoppeld met een specifieke periode, een koppeling die in het geheel niet strookt met de realiteit. In werkelijkheid bleken de statische afzettingen een zeer dynamisch gebeuren dat regionaal grote verschillen kent in datering. Er werd dan ook gekozen de oude benamingen terzijde te schuiven en nieuwe, meer neutrale begrippen te gaan hanteren. De afzettingen van Calais vallen nu onder het Laagpakket van Wormer en de afzettingen van Duinkerke onder het Laagpakket van Walcheren (Weerts2006).

De kernen van Domburg, Veere en Westkapelle zijn op de aardwetenschappelijke kaarten niet gekarteerd. Extrapolatie van de gegevens leidt tot de volgende conclusies:

Domburg

Op de geologische kaart van Nederland 1:50.000, Blad Walcheren (Rijks Geologische Dienst) ligt de oude kern van Domburg in een zone met code Na1 en Na7. Deze gronden behoren tot de Formatie van

Fig.2 Veere en omgeving op de bodemkaart van Bennema en Van der Meer. De oude kern is niet gekarteerd.
Bron: Zeeuws Archief

Fig.3 Domburg en omgeving op de bodemkaart van Bennema en Van der Meer. De oude kern is niet gekarteerd.
Bron: Zeeuws Archief

Naaldwijk dat is opgebouwd uit het laagpakket van Walcheren en Wormer met inschakelingen van Hollandveen. Daaronder bevindt zich Pleistoceen dekzand.

De bodemkaart van Bennema en Van der Meer duidt de onmiddellijke omgeving van de kern van Domburg aan als zone Dv0-3, slibarm-slibhoudende duinzandgronden. Hieronder bevinden zich oude poelgronden (MOp) en oude kleiplaatgronden (MOa). De kern van Domburg, rond de voormalige ringwalburg bevindt zich vermoedelijk op een kreekrug (MOk en MMr) (fig. 3).

De grondwatertrappenkaart van Alterra geeft aan dat het grondwater ten zuiden van Domburg zich op niveau VI (40/80-120 cm onder maaiveld) bevindt. Ten zuidoosten bevindt zich een zone met trap V (<40 - >120 cm onder maaiveld), ten noorden een zone met trap VII (>80 - >120 cm onder maaiveld) en ten noordoosten zit het grondwater op niveau III (<40 - 80/120 cm onder maaiveld) (bron Archis).

Veere

Op de geologische kaart van Nederland 1:50.000, Blad Walcheren (Rijks Geologische Dienst) ligt de oude kern van Veere in een zone met code Na7 (laagpakket van

Walcheren en Wormer met inschakelingen van Hollandveen. Daaronder bevindt zich Pleistoceen dekzand.)

De bodemkaart van Bennema en Van der Meer duidt de onmiddellijke omgeving van de kern van Veere aan als zone MMt, jongekreekgronden (fig. 2).

Grondwater zit volgens de kaart van Alterra overal op niveau VI (40/80 - >120 cm onder maaiveld). Enkel twee smalle zones ten noorden van Veere zitten op niveau II en III.

Fig.4 Westkapelle en omgeving op de bodemkaart van Bennema en Van der Meer. De oude kern is niet gekarteerd.
Bron: Zeeuws Archief

Westkapelle

De ondergrond in Westkapelle is vergelijkbaar met die van Domburg. Op de geologische kaart van Nederland 1:50.000, Blad Walcheren (Rijks Geologische Dienst) ligt de oude kern in een zone met code Na1 en Na7. Deze gronden behoren tot de Formatie van Naaldwijk dat is opgebouwd uit het laagpakket van Walcheren en Wormer met inschakelingen van Hollandveen. Daaronder bevindt zich Pleistoceen dekzand.

De bodemkaart van Bennema en Van der Meer duidt de onmiddellijke omgeving van Westkapelle aan jonge kreekruiggronden (MMk) met daarop aan de noordelijke zijde van het dorp slibarm-slibhoudende duinzandgronden (Dv0-3). De kreek ten zuiden van het dorp is een restant van de dijkdoorbraak uit de Tweede Wereldoorlog (fig. 4).

De grondwatertafelkaart van Alterra duidt rond Westkapelle een zone aan met niveau V (<40 - >120 cm onder maaiveld).

3. Historisch kader

3.1 Steentijden

Tot op heden is er nog weinig bekend over Steentijd-bewoning op Walcheren. Op het strand in de omgeving van Domburg werden enkele verspoelde vuursteenafslagen en –werktuigen gevonden.

De voornaamste verklaring voor het ontbreken van vondsten uit deze periode is grote diepte van de Pleistocene pakketten op Walcheren (tot circa 25 meter), waarop mogelijke steentijdbewoning kan worden gesitueerd. Enkel in het zuidelijke deel, met name rond Vlissingen, kan het Pleistocene niveau op 4 of 5 meter worden aangetroffen en is de kans aanwezig voor het aantreffen van bewoningssporen uit de Steentijd. Er moet ook rekening gehouden worden met de mogelijkheid dat getijdenwerking een deel van de Pleistocene toppen heeft geërodeerd, waardoor eventuele resten uit de Steentijd mogelijk verspoeld zijn.

3.2 Uitgestrekt veenmoeras in de Bronstijd

Uit de Bronstijd zijn evenmin vondsten bekend. Ook op de rest van Walcheren ontbreken vondsten uit deze periode. Vanaf ca. 4500 v. Chr. was in Walcheren door stijging van de zeespiegel een uitgestrekt veenmoeras aanwezig. De weinig aantrekkelijke woonomstandigheden die Walcheren hiermee in die periode te bieden had is wellicht de oorzaak van het ontbreken van bewoning in de Bronstijd.

3.3 IJzertijd- en Romeinse bewoning op de hogere delen in het veen

Vanaf de *IJzertijd* begon het veen te ontwateren en werd bewoning opnieuw mogelijk. Deze moet vooral gezocht worden op de hogere delen van het veen, in de buurt van ontwateringsgeultjes. In de onmiddellijke omgeving van zowel Westkapelle als Veere zijn momenteel nog

geen voorbeelden van IJzertijd bewoning op het veen bekend. Op het strand van Domburg werden slechts enkele verspoelde aardewerkfragmenten uit deze periode aangetroffen.

Uit de *Romeinse Tijd* zijn meer overblijfselen bekend. Zo werden onder de duinen bij Domburg in 1647 resten van een Romeinse tempel gewijd aan Nehalennia met een 30-tal Romeinse altaren gevonden. Op de kaart van Visscher-Roman staat deze tempel vermeld (fig. 6). De inheems Romeinse bewoning bevond zich op dezelfde (soort) locaties als de bewoning uit de IJzertijd. Mogelijk werd ook de oude duinzone bewoond.

In de omgeving van Veere werd ter hoogte van het Veerse Bos Romeins aardewerk in combinatie met verbrand leem, houtskool en bot gevonden. Uit de omgeving van Westkapelle zijn nog geen vondsten uit deze periode bekend. De dijkdoorbraak en de bombardementen uit de Tweede Wereldoorlog hebben zeer waarschijnlijk grote schade toebracht aan mogelijke archeologische resten uit deze periode.

De voornaamste oorzaak voor het beperkte aantal vondsten uit de IJzertijd en Romeinse Tijd is de grote moer- en selneringsindustrie (turf- en zoutwinning) die Walcheren van de Middeleeuwen tot in de 19e eeuw gekend heeft. Hierbij zijn grote delen van het Hollandveen en de daarop aanwezige bewoningsresten door veenontginning (moernering) verstoord (Weerts 2006).

Daar waar de top van het Hollandveen niet geërodeerd of verstoord is kunnen nog wel bewoningssporen aangetroffen worden. Opgravingen te Ellewoutsdijk hebben immers aangetoond dat bij intensieve moernering niet a priori mag worden uitgegaan van een totale vernietiging van oudere bewoningssporen. De Middeleeuwer bleek hier immers geen voorliefde te hebben voor 'verstoorde' veenpakketten en ontgon enkel het onverstoorde veen. Dit resulteerde in kleine

'eilandjes' met bebouwing uit de IJzertijd en Romeinse Tijd tussen de moerneringskuilen (Dijkstra2006). Bijkomend heeft onderzoek aan de Sportwal te Vlissingen (Silkens2008a) aangetoond dat er zich mogelijk langs de

geworden. Deze zeetransgressies vormen het Laagpakket van Walcheren.

3.4 De Vroege Middeleeuwen

De Vroege Middeleeuwse bewoning komt vooral voor op de kreekruggen gevormd binnen het Laagpakket van Walcheren. Van deze bewoning zijn echter nog nauwelijks sporen bekend. Bij recent onderzoek (najaar 2007) op het trace van de nieuwe N57 werd ter hoogte van Serooskerke de eerste boerderijplattegrond buiten de Walcherse ringwalburgen uit deze vroege periode opgetekend. In de nabije omgeving van *Westkapelle* en *Veere* konden nog geen bewoningsresten uit deze periode worden aangetoond.

Dit geldt wel voor *Domburg*. Reeds vanaf het midden van de 6e eeuw was langs de kust, vermoedelijk net ten noorden van Domburgenhandelsnederzettinggelegen, *Walichrum*. Deze nederzetting groeide in de loop van de 7e eeuw vermoedelijk uit tot de belangrijkste handelsplaats van het merovingische-vroeg Karolingische Rijk (Polderman2003). In het midden van de 9e eeuw raakte Walichrum in verval, mogelijk onder invloed van de vikinginvallen. Resten

randen van de kreekruggen nog intacte veenpakketten bevinden. Het lijkt erop dat de Middeleeuwer bij het ontginnen van het veen eerst de randen van de kreek opzocht voor hij met graafwerkzaamheden begon. In de randzones, waar de erosieve werking van de kreek geen diepgaande impact heeft gehad, lijkt dus ook de invloed van de mens door deze ontginningsstrategie kleiner te zijn. Of deze handelswijze ook op de rest van Walcheren terug te vinden zijn, moet toekomstig onderzoek uitwijzen.

Recent onderzoek op het trace van de nieuwe rijksweg N57 kan een nieuw licht op deze slecht gekende periode van de Walcherse geschiedenis werpen. Hier werden naast enkele huisplattegronden uit de IJzertijd, ook de restanten van een Romeinse dijk gevonden (fig. 5). De uitwerking is momenteel nog in volle gang, maar de uiteindelijke resultaten kunnen de kijk op deze periode en de strijd van de mens tegen het water grondig veranderen.

van de nederzetting werden in de 17e en 19e eeuw (her)ontdekt ter hoogte van kasteel Westhove. Deze staat op de kaart van Visscher-Roman aangeduid als "*Verdrongen*

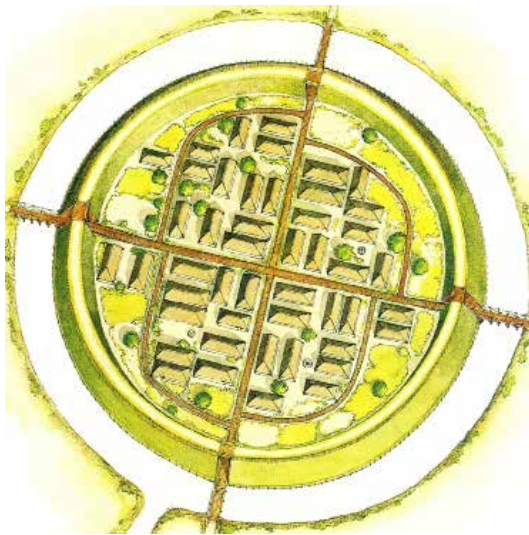
Fig.5 De Romeinse dijk bij Serooskerke zoals deze werd aangetroffen tijdens de opgraving van ADC eind 2007.

Fig.6 Uitsnede kaart Visscher-Roman met 'verdrongen woninge der oude Gotthen' en 'Tempel der Afgodinne Nehalennia'.
Bron: Zeeuws Archief

Na de Romeinse periode was de invloed van de zee, mogelijk versterkt door de pogingen van de Romeinse bevolking het land door middel van kanalisatie te koloniseren, te groot. Grote delen van Walcheren waren door overstromingen onbewoonbaar

Fig.7 Reconstructie van de ringwalburg te Oost-Souburg met centrale assen en vier toegangspoorten.
Bron: Bloemers1998

Woning der Oude Gotthen" (fig. 6). Ook werden in de 17e eeuw op het strand van Domburg twee grafvelden uit deze periode gevonden.

Vanaf de 9e eeuw teisterden de Vikingen de kust- en rivierengebieden van West-Europa. In Domburg wordt, door de aanhoudende dreiging van deze invallen, een ringwalburg gebouwd (fig. 7). Deze had aanvankelijk enkel een verdedigende functie die bij gevaar (vijanden, overstromingen,...) als

toevluchtsoord dienstdeed. In vrede tijd was de burg onbewoond (van Heeringen 1995).

Resten van de versterkte aarden wal en gracht werden bij archeologisch onderzoek op verschillende locaties in Domburg opgetekend (zie hoofdstuk 9). Hierbij werden ook enkele inhumatiegraven onder de wal aangetroffen. De loodrecht kruisende wegen Ooststraat-Domburgseweg en Schuitvlotstraat-Badstraat verwijzen nu nog naar de twee centrale wegen door de burg (van Heeringen 1995).

Vanaf 1000 n. Chr. werden de ringwalburgen als verdedigingswerken opgeheven en bebouwd. De ringwalburg van Domburg vormt hierop een uitzondering. Door het verval van Walichrum en het verplaatsen van de economische activiteiten naar het binnenland kende de burg een snel verval. In de loop van de 10e en 11e eeuw werd de burg grotendeels overstoven met duinzand (Polderman 2003).

Fig. 8 Kopergravure uit het midden van de 17e eeuw met een zicht op Veere vanaf de zee.
Bron: Zeeuws Archief

Fig. 9 Het jammerlijke einde van Wolfert van Borselen in 1299, Heer van ter Veere, ten Venstern uyt gesmeeten en in stukken gehouwen.
Bron: Zeeuws Archief

3.5 Van Late Middeleeuwen tot heden

3.5.1 Domburg

In de loop van de 11e eeuw ontwikkelde zich binnen de wallen van de voormalige ringwalburg een nieuwe nederzetting, die zich deels oriënteerde op de structuur van de burg, getuige het kruisvormig aangelegde patroon van de twee hoofdwegen. Direct ten westen hiervan ontwikkelde zich een tweede nederzetting rond de Sint Janskerk. Hier omheen ontwikkelde zich het middeleeuwse Domburg, dat in 1223 beperkte stadsrechten kreeg. Tot een kern met stedelijke kenmerken, zoals een stadsmuur, zou Domburg zich echter niet ontwikkelen.

Tot in 1453 was Domburg een grafelijke stad. Hierna werd het verpand aan de heer van Veere, tot in 1567 de koning van Spanje een groot aantal rechetten in de stad verwierf. Door de Tachtigjarige Oorlog en hiermee gepaard gaande plunderingen door zowel Spaanse als Oranje-soldaten werd de stad grotendeels herschapen tot een woestenij. Vanaf 1581 was de stad onder controle van de prins van Oranje. Gedurende de 17e en 18e eeuw werden rond Domburg enkele fraaie buitenplaatsen gebouwd. De bewoning bleef tijdens deze periode vrij stabiel rond 500 inwoners schommelen. In

Fig.10 19e-eeuwse tekening van de ruïnes van kasteel Sandenburgh.
Bron: Zeeuws Archief

de 2e helft van de 19e eeuw werd Domburg een belangrijke badplaats. Het Badhotel opende in 1866 en vele rijke gasten bouwden een eigen villa in de nabijheid van Domburg. De bevolking steeg nu naar zo'n 1100 inwoners. Ook in de loop van de 20e eeuw richt Domburg zich voornamelijk op toerisme.

3.5.2 Veere

Het prille begin van de stad Veere moeten we situeren ten zuiden van de huidige stad, meer bepaald het huidige gehucht Zandijk. Zandijk wordt voor het eerst in 1153 vermeld in de bronnen als 'Sandik' en was één van de oudste parochies op Walcheren. In 1282 wordt de parochie als ambacht genoemd, waar eerst de heren van Sandic en later de heren van Borselen het bewind voerden. Het kerkdorp ontwikkelde zich snel onder de bescherming van de ambachtsheren, omringd door minstens vijf 'vliedbergen' met daarop houten verdedigingstorens. Eén van deze torenbergen groeide later uit tot het kasteel Sandenburgh.

De heren van Borselen richtten ondermeer een veerdienst naar Campen op, 'Campvere'. De betekenis van Campvere was, als havenplaats van Zandijk, tot ver in de 14e eeuw gering. Onder invloed van de heren van Borselen won zij steeds meer aan belang. In 1346 spreekt men van 'die veste ter Vere', wat wijst op een (aanzet tot) versterkte nederzetting. In 1348 werd Veere als parochie afgescheiden van Zandijk en al in 1355 waren stadsrechten verworven. De heren van Borselen noemden zich nu 'de heren van Veere', met het kasteel Sandenburgh als permanente verblijfplaats. Op het einde van de 15e eeuw vestigde zich ook de admiraliteit in Veere. Talrijke

gebouwen, zoals het huidige stadhuis, de Campveerse toren en de uitbouw van de Grote Kerk vonden hun oorsprong in deze periode.

Onder het bewind van de heren van Veere ontwikkelde de stad zich tegen het midden van de 15e eeuw tot een zeer welvarende en machtige vissers- en handelsplaats. Vooral de handel met Schotland speelde hierbij een grote rol. Getuige van deze welvaart is de grote hoeveelheid luxegoederen die bij een archeologische opgraving '*In den Struys*', één van de Schotse Huizen op de Kaai, in een beerput werd aangetroffen (Vreenegoor1996). De Heren van Veere hadden in die tijd ongeveer de volledige Walcherse kust in bezit. Met de dood van de laatste Heer van Veere uit het Huis van Bourgondië werd het verval van kasteel Sandenburgh ingezet. In 1572-1574 werd het grotendeels gesloopt voor de bouw van de vestingswerken rond de stad.

Toch bleef Veere zijn rol als handelsstad vervullen. In 1598 legde de Veerse Compagnie mede de basis voor de latere Verenigde Oostindische Compagnie (VOC). Ook had Veere een aandeel in de Noordsche Compagnie, die zich focuste op de walvisvaart. Het walviskaakbeen aan de Campveerse toren getuigt nog van deze handel.

In de loop van de 18e eeuw ontsnapte ook Veere niet aan de algemene economische malaise en met de komst van de Fransen veranderde het uitzicht van de stad grondig.

Veel gebouwen werden gesloopt en rondom de stad werden enorme vestingwerken aangelegd met grachten en bastions. Het bevolkingsaantal liep tussen 1810 en 1879 met twee derde terug.

In 1861 werd de stad opgeheven als vesting en de wallen, poorten en bruggen werden afgebroken en een groot deel van de grachten gedempt. Voor de aanleg van het Kanaal door Walcheren werden de zuidelijke en oostelijke bastions afgegraven.

De laatste vijftig jaar werd een halt toegeroepen aan de teloorgang Veere en is men begonnen met een systematisch herstel van de overgebleven vestingwerken en bescherming en restauratie van de stedelijke monumenten (Polderman1996; Vreenegoor1996, pp. 13-19).

3.5.3 Westkapelle

De parochie Westkapelle ontstond rond het jaar 1050 n. Chr. als afsplitsing van de Sint-Maartensparochie. In 1223 kreeg de parochie als zgn. '*smalstad*' stadsrechten en was tot in de 16e eeuw actief in de handel met Engeland. Later verschoof het accent naar de visserij. Een echte stedelijke ontwikkeling heeft Westkapelle, net als Domburg, niet gekend.

De 11e-eeuwse parochiekerk werd in de loop van de 15e eeuw meer naar het binnenland verplaatst. De oude kerk verdween in zee

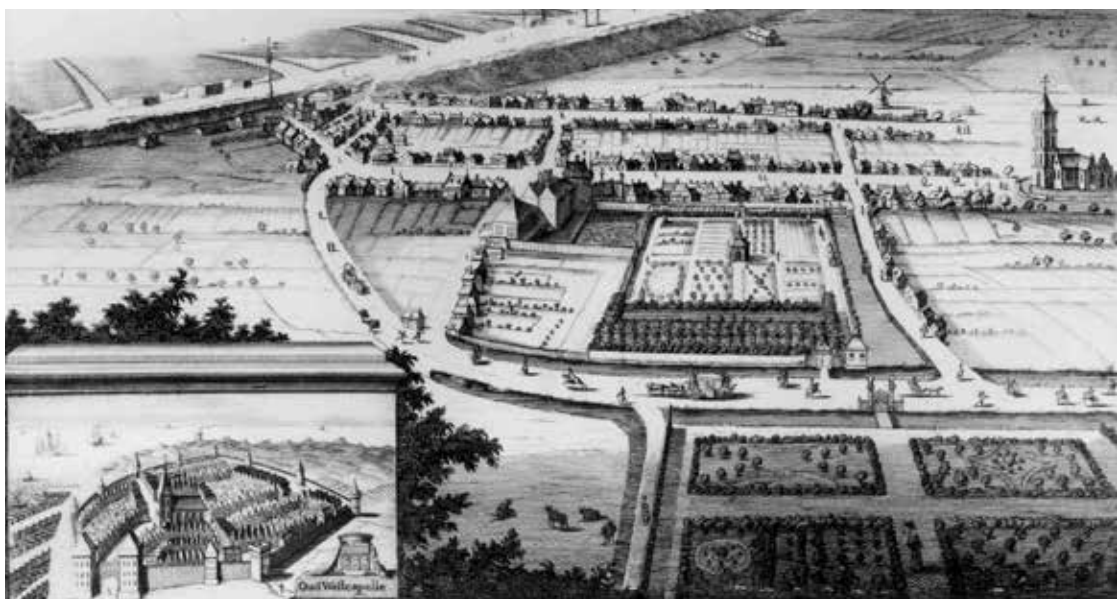

Fig. 11 Westkapelle in de 18e eeuw met op de voorgrond het Hof te Westcappel en in de linker onderhoek een weergave van *Oud Westcappel*.

Bron: Zeeuws Archief

en ook de havenfaciliteiten viel in de loop van de 16e eeuw ten prooi aan het water. Van een echte haven was er vermoedelijk geen sprake, eerder boten die gewoon op het strand aanlegden of langs bescheiden hoofden (mond. med. P. Blom).

In het jaar 1572 leggen de Spanjaarden met 'onbedachtzame woestheid' Westkapelle in de as. Veel inwoners lijken hun toevlucht te zoeken in de grote steden (de Klerk 2003, p. 94).

Destrijd tegen het water stond in Westkapelle centraal. Het is dan ook niet te verwonderen

dat het dorp vooral bekend was door zijn dijkwerkers die op heel Walcheren actief waren (Visscher & Boschloo 2007).

De Tweede Wereldoorlog veranderde het uitzicht van Westkapelle grondig. Ter voorbereiding van de landingsoperatie werd de dijk bij Westkapelle door de geallieerden gebombardeerd en werd het dorp in enkele uren tijd door het inspoelende zeewater grotendeels van de kaart geveegd. De Westkapelsche Kreek is hiervan nog een stille getuige. Het dorp werd na de oorlog weer volledig heropgebouwd.

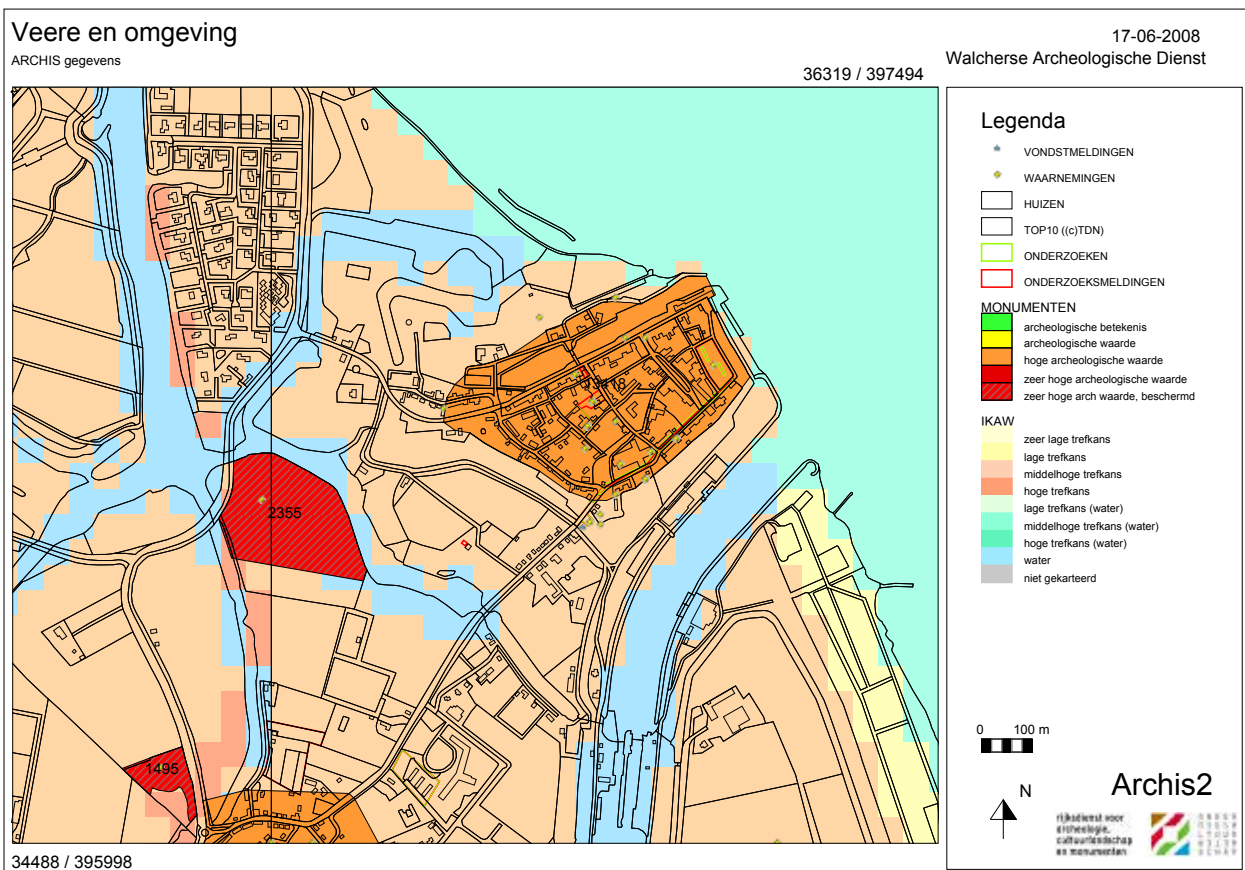

Fig. 12 De oude kern van Westkapelle met gegevens uit het Archeologisch Informatiesysteem voor Nederland (ARCHIS)

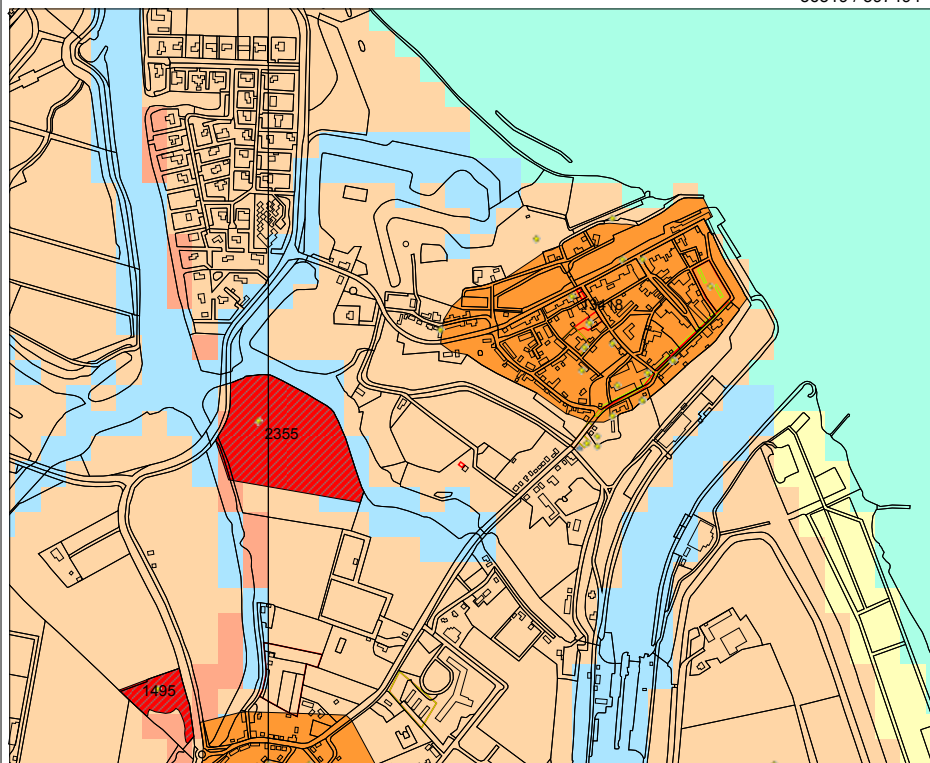
Veere en omgeving

ARCHIS gegevens

36319 / 397494

17-06-2008

Walcherse Archeologische Dienst

34488 / 395998

Legenda

- VONDSMELDINGEN
- WAARNEMINGEN
- HUIZEN
- TOP10 ((c)TDN)
- ONDERZOEKEN
- ONDERZOEKSMELDINGEN
- MONUMENTEN**
 - archeologische betekenis
 - archeologische waarde
 - hoge archeologische waarde
 - zeer hoge archeologische waarde
 - zeer hoge arch waarde, beschermd
- IKAW**
 - zeer lage trefkans
 - lage trefkans
 - middelhoge trefkans
 - hoge trefkans
 - lage trefkans (water)
 - middelhoge trefkans (water)
 - hoge trefkans (water)
 - water
 - niet gekarteerd

0 100 m

Archis2

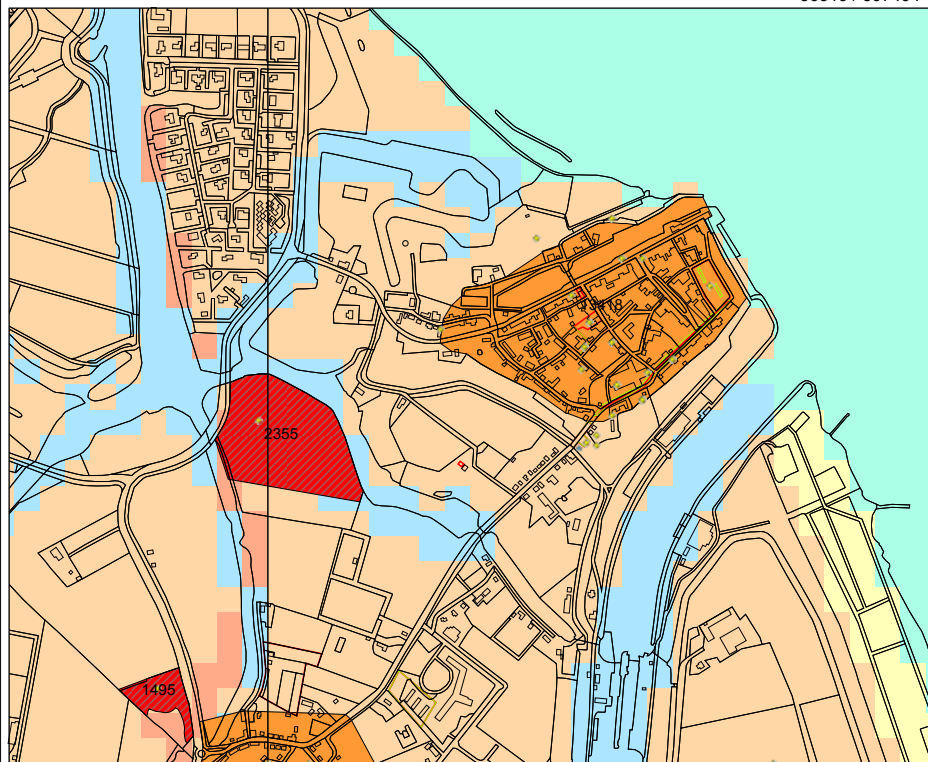
Veere en omgeving

ARCHIS gegevens

36319 / 397494

17-06-2008

Walcherse Archeologische Dienst

34488 / 395998

Legenda

- VONDSMELDINGEN
- WAARNEMINGEN
- HUIZEN
- TOP10 ((c)TDN)
- ONDERZOEKEN
- ONDERZOEKSMELDINGEN
- MONUMENTEN**
 - archeologische betekenis
 - archeologische waarde
 - hoge archeologische waarde
 - zeer hoge archeologische waarde
 - zeer hoge arch waarde, beschermd
- IKAW**
 - zeer lage trefkans
 - lage trefkans
 - middelhoge trefkans
 - hoge trefkans
 - lage trefkans (water)
 - middelhoge trefkans (water)
 - hoge trefkans (water)
 - water
 - niet gekarteerd

0 100 m

Archis2

Fig. 13 & 14 De oude kern van Domburg en Veere met gegevens uit het Archeologisch Informatiesysteem voor Nederland (ARCHIS)

4. Verwachtingskaart

Voorhetsamenstellenvande archeologische verwachtingskaart van Domburg, Veere en Westkapelle kon beroep worden gedaan op talrijke historische kaarten en archiefbronnen. Na evaluatie van de betrouwbaarheid van de kaarten met medewerking van archivaris Peter Blom van het Zeeuws Archief (voor de kern van Veere) en onderlinge vergelijking is getracht om voor iedere belangrijke periode in de ontwikkelingsgeschiedenis van deze kernen een kaart te selecteren.

De uiteindelijke selectie voor *Domburg* betreft de kaarten van Goliath uit 1648, Visscher-Roman uit 1655, Hattinga van 1750, de kadastrale minuut van 1818, Lampert uit 1852 en de kadastrale minuut van 1957.

Voor Veere is naaraanleiding van... in de jaren '90 van de vorige eeuw reeds een studie van het kaartmateriaal door architectenbureau 'Stad en Land' gebeurd. De gegevens waren echter slechts analoog beschikbaar en werden voor deze verwachtingskaart gedigitaliseerd. In de studie werd de kaart van Jacob van Deventer (ca. 1550), Visscher-Roman (ca. 1650), Hattinga (1750) en de kadasterkaarten van 1852, 1920 en 1975 bekeken.

Voor Westkapelle waren, naast historische prenten, de kaart van Jacob van Deventer (1550), Visscher-Roman (ca. 1650), Hattinga (1750) en de kadasterkaarten van 1852, 1911 en 1975 beschikbaar.

Hieronder wordt telkens per kaart bekeken waar zich nieuwe bebouwing heeft ontwikkeld tegenover de periode ervoor (fig.).

4.1 DOMBURG

Vóór 1648

Precieze gegevens voor deze periode zijn zeer beperkt. De handelsnederzetting *Walichrum*, gesticht rond het

midden van de 6e eeuw, moet vrij aanzienlijk in omvang geweest zijn (Polderman 2003). Walichrum moet zich ten noorden van het huidige Domburg hebben bevonden. Op de kaart van Visscher-Roman staat het als "*Verdronken Woning der Oude Gotthen*" aangeduid (fig. 6) en in de 17e en 19e eeuw werden resten ervan (her)ontdekt ter hoogte van kasteel Westhove. Resten van twee grafvelden uit deze periode werden in de 17e eeuw op het strand bij Domburg gevonden.

De eerste echte verwijzing naar de naam Domburg gaat terug tot de 9e eeuw toen rond de zgn. 'Duinburg' werd opgericht tegen de invallen van de Vikingen op Walcheren (fig. 7) (van Heeringen 1995).

De burg en de eerste bewoning bevonden zich iets ten oosten van het huidige centrum. De twee hoofdwegen bevonden zich ter hoogte van de Ooststraat-Domburgseweg en Schuivlotstraat-Badstraat. Het volledige areaal van de brug met brede aarden wal met gracht met ca. 265m in diameter en bevond zich ruwweg tussen de Duinenburg in het zuiden, de Noord-/Zuidstraat in het westen, de Badhuisweg in het noorden en Het Maereltje in het oosten. Het Groentje bevindt zich op het centrale punt.

De burg raakte in loop van de 10e en 11e eeuw grotendeels overstoven met duinzand (Polderman 2003), maar bleef wel als nederzetting bestaan.

Een nieuwe nederzetting ontwikkelde zich iets ten westen van de burg, rond de huidige kerk. Beide nederzettingen bleven een tijdje naast elkaar bestaan, tot de oostelijke werd opgeheven en geïntegreerd in de nieuwe nederzetting. Het stratenpatroon en bebouwing, weergegeven op de kaart van Goliath, zal vermoedelijk in de loop van de 14e eeuw al zijn vormgegeven.

Goliath – 1648

De plattegrond van Goliath geeft een eerste

Fig.15 Domburg in het midden van de 17e eeuw, weergegeven op de kaart van Visscher-Roman (ca. 1650).
Bron: Zeeuws Archief

gedetailleerd overzicht van de stad in het midden van de 16e eeuw. Per blok zijn de belangrijkste eigenaren weergegeven en ook gebouwen en straten zijn nauwkeurig opgetekend. Alle belangrijke gebouwen worden in een legenda met naam of functie benoemd. Zo duidt Goliath het oude stadhuis aan op de oostelijke hoek van de Noordstraat en de Ooststraat. Ter hoogte van Schuivlotstraat nr. 17 bevond zich het oude schuivlot. Ter hoogte van de huidige Beatrixstraat waren een aantal blekerijen gelegen en op de kruising van de Weverijstraat (toen: Schotsen Hoeck) en de Weststraat lag het voormalige Schuttershof. Goliath benoemt ook verschillende

hofsteden met naam, waaronder het hof Duijnenburg aan de dr. B. Vaandragerstraat, het Huys van de muntmeester vander Voorde aan het zuidelijk deel van de Singel en het Hof van burgemeester Elfsdijk aan de Domburgseweg. Ook interessant zijn de publieke waterputten ter hoogte van het huidige hotel 't Groentje en op de kruising Zuidstraat/Markt en Stationsstraat/Markt (fig.).

Rondom de kerk is het huidige stratenplan, met de Kerkstraat en de Markt, al goed te herkennen. De Weststraat en de Weverijstraat en ook de Lange Noordstraat zijn vrijwel volledig volgebouwd.

Langs de westzijde van de Badhuisstraat zijn enkele vrijstaande huizen opgetekend. Aan de oost- en westzijde van de Schuivlotstraat zijn enkele rijen en vrijstaande huizen te zien, o.a. op de hoek met de Singel. Ook in de zone Brouwerijweg/Lijsterhofstraat/Singel is een concentratie bebouwing weergegeven.

De Boterkapel, waar volgens Goliath vroeger een kapel stond en nu een hof, en 't Groentje vormen een halve cirkel met de Schuivlotstraat. (De Ooststraat loopt

Fig.16 Domburg in het begin/midden van de 17e eeuw, gedetailleerd weergegeven op de kaart van Cornelis Goliath (1648).
Bron: Museum Bodellianum

Fig.17 het 18e-eeuwse Domburg op de kaart van Hattinga (ca. 1750).
Bron: Zeeuws Archief

we een grote bebouwde zone en nog 1 gebouw met tussenin een open ruimte (pleintje/straatje?). Ten oosten van de Badstraat zien we nog een groot huis. Langs de Roosjesweg is ook de molen van Domburg aangegeven. En ten westen van de bebouwde kom langs de Babelweg staat ook nog een groot huis. Ook op de hoek van de Singel en de Brouwerijweg staat het Hof Duijnenburg nog weergegeven.

Enkel in de zone Brouwerijweg/Lijsterhofstraat/Singel is de bebouwing volledig verdwenen.

dus niet over in de Domburgseweg.) Ook wordt hier een gasthuis vermeld. Het oude gasthuis bevond zich volgens de kaart van Goliath tussen de Kanonweide en de Hopmande.

Visscher-Roman – 1650

Op de kaart van Visscher-Roman die uit ongeveer dezelfde periode stamt, is de bebouwing toch opvallend toegenomen. Waarschijnlijk geeft de kaart van Goliath een iets vroegere fase weer.

Het woonblok tussen de Kerkstraat, Zuidstraat, Singel en Stationsstraat is nu volledig bebouwd. De andere zijde van de Stationsstraat en de Westsstraat is eveneens quasi dichtgebouwd. Ten oosten van de Kerkstraat bevond zich een pleintje met meer oostelijk een bebouwde strook tot tegen de Schuitvlotstraat. Verder naar het oosten zien we nog enkele verspreide boerderijen.

Het blok tussen de Weverijstraat, Herenstraat, Karregaten Weststraat is helemaal bebouwd. Tussen Karregat, Herenstraat, Noordstraat en de Markt is eveneens bebouwing aanwezig. De oostzijde van de Noordstraat vanaf de Herenstraat/Wijngaardstraat is geheel bebouwd. De westelijke zijde geheel niet. Ook aan de noordzijde van de Wijngaardstraat en de westzijde van de Badstraat is bebouwing aangegeven. De oostzijde vertoont geen bebouwing.

Ten zuiden van de Wijngaardstraat vinden

Hattinga – 1750

Bij vergelijking van deze kaart met de twee voorgaande zijn slechts weinig verschillen op te merken. Hier en daar zijn huizen groter geworden, vervangen, verdwenen of hebben ze een andere oriëntatie gekregen.

In het noordoosten van de kruising Badstraat/Domburgseweg vinden we nu ook een groot landgoed, 't Hof Loverendale. Duynenburg is nog steeds in gebruik en het domein lijkt zich naar het westen te hebben uitgebreid tot aan de Brouwerijweg. Ten westen van de stad wordt 't Hof te Domburg weergegeven, een landhuis omgeven door enorme tuinen.

Kadastrale minuut – 1818

In het noorden worden enkele vrijstaande huizen bijgebouwd, één ten noorden van de Nehalenniaweg, enkele ten zuiden van deze weg, enkele tussen de Badstraat en de Noordstraat ten noorden van de Badhuisweg en één ten noorden van de Eloutstraat ten westen van de Noordstraat.

Ook tussen de Badhuisweg, Badstraat en Voorschotenstraat neemt de bebouwing langs de wegen en op achterliggende percelen toe. Tussen de Noordstraat en de Duinstraat komt nu ook meer bebouwing voor, voornamelijk langs de Herenstraat maar ook op de achterliggende percelen. Beide zijden van de Duinstraat worden ook verder bebouwd. De Hogehilweg ontstaat

en enkele percelen worden bebouwd. Ook tussen de Beatrixstraat, Voorthuysenstraat en Schelpweg worden enkele vrijstaande huisjes bijgebouwd.

Op de hoek tussen de Weststraat en de Westweg staat een huis aangegeven. Langs de Singel bij de Westweg staan eveneens drie huisjes. Ook verderop langs de Singel tussen de Zuidstraat en de Schuivlotstraat wordt de bebouwing uitgebreid. Ook op de hoek van de Roosjesweg en de Schuivlotstraat komt een huisje bij. Ten zuiden en ten noorden van de Domburgseweg worden ook enkele huisjes gebouwd, enkele langs de weg, maar vooral op de achterliggende percelen.

De Kuyper – 1852

Bij vergelijking van deze kaart met de kadastrale minuut van 1818 blijkt dat er slechts weinig bebouwing bijkomt. Ten zuiden van de Badhuisweg wordt nog een huis bijgebouwd. Tussen de Jan Tooropstraat (die in deze periode nog niet bestaat) en de Duinstraat komen op de achterliggende percelen enkele huizen bij. Tussen de Beatrixstraat en de Hogehilweg wordt de bebouwing uitgebreid en ook ten zuiden van de Beatrixstraat op de percelen langs de Voorthuysenstraat.

Langs de Babelweg is het grote pand dat op de kaart van Hattinga nog aanwezig was ondertussen vervangen door enkele kleinere gebouwen. Op de percelen tussen de Singel en de Brouwerijweg worden langs beide wegen ook enkele huizen bijgebouwd. Ten westen van de Schuivlotstraat wordt de bebouwing nog een beetje uitgebreid en ook langs de Domburgseweg komen nog een drietal huizen bij.

Het Hof te Domburg, Loverendale en Duynenburg behoren nu definitief tot het verleden en staan niet meer weergegeven op de kaart.

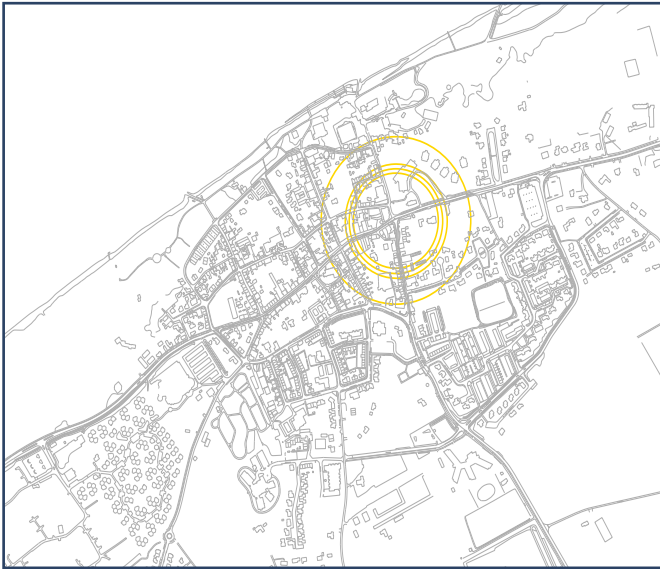
Kadastrale minuut – 1957

De bebouwing langs de Nehalenniaweg breidt verder uit. Langs de Eloutstraat komen enkele huizen bij. De Jan Tooropstraat ontstaat nu ook met een aantal huizen. Ten noorden van de Hogehilweg wordt nog een huisje bijgebouwd. De percelen ten noorden van de hoek van de Beatrixstraat en de Voorthuysenstraat worden bebouwd. Het blok tussen de Beatrixstraat, Voorthuysenstraat en Schelpweg wordt volgebouwd. Ten noorden van de Weststraat, westelijk van de Weverijstraat komt er een huis bij. Zuidelijk van de Singel komen langs de Nijverheidweg, de Kanonweistraat en de Brouwerijweg worden enkele huizen bijgebouwd. De Schuivlotstraat wordt verder volgebouwd en ook langs de Domburgseweg worden bijkomende huizen gebouwd (Deze vervangen vaak eerdere bebouwing). Ook langs het Burgemeester Van Teylingenpark komt er bebouwing bij.

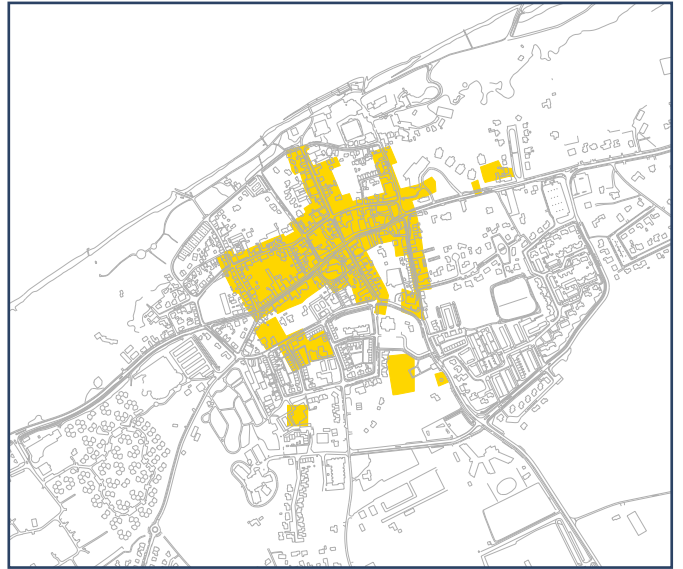

Fig.18 Domburg in het midden van de 19e eeuw, weergegeven in de gemeente-atlas van de Kuyper (ca. 1852).

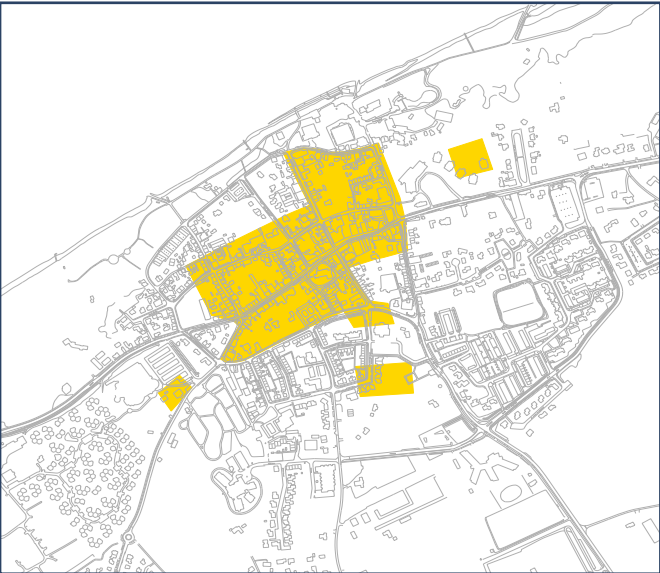
Bron: Zeeuws Archief

ca. 900 n. Chr.

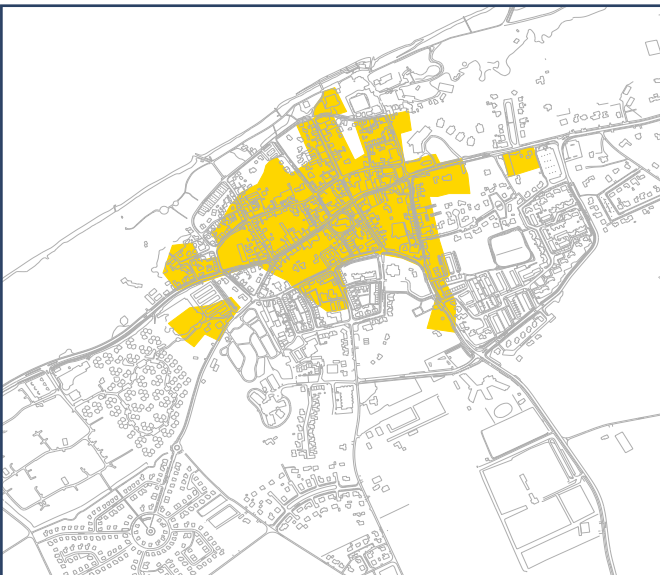
1648

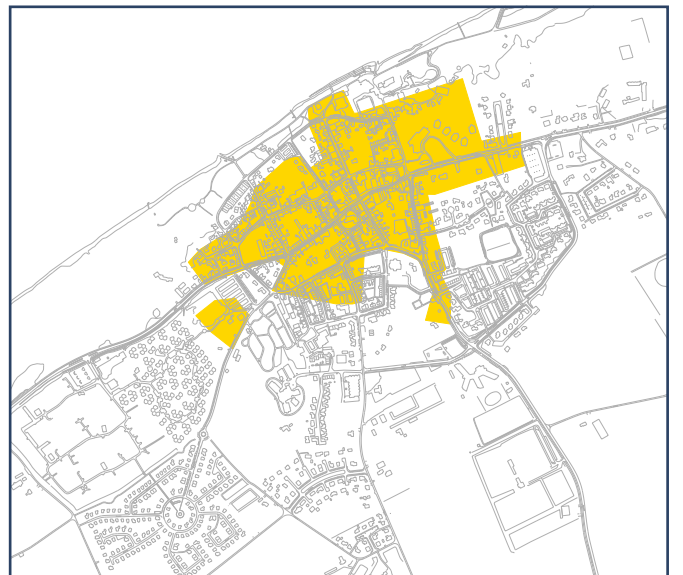
1650

1750

1852

1957

Fig. 19 Verwachtingskaarten van Domburg op basis van Van Heeringen, de kaart van Cornelis Goliath, Visscher-Roman, Hattinga, de gemeente-atlas de Kuyper en kadaster 1957 (linksboven naar rechtsonder).

4.2 VEERE

Vóór 1550

Het is niet duidelijk hoe Veere er in de periode voor de kaart van Jacob van Deventer precies uitzag. In een akte van Wolfert van Borselen uit 1282 wordt de havenplaats als volgt beschreven: een strook van 50 roeden (183 meter), langs de monding van de Veerse watergang, ... *'ende dair toe die watermole, ende dat molenwater, ende de havene, havengelt en de havendijck, ende alle die hofsteden ende die erve, die wi hebben viftich roeden alle omme die havene van dien dieker inwairt.'*

Peter Henderikx concludeert op basis van archiefmateriaal dat het uitzicht van het Veere uit het midden 15e eeuw niet veel zal hebben afgeweken van de midden 16e-eeuwse weergave op de kaart van Jacob van Deventer. Enkel de bebouwing aan de Rijkendijk, vermoedelijk de oorspronkelijke zeedijk, is van latere datum.

Wat de periode vóór 1400 betreft, zijn slechts enkele schaarse archiefbronnen beschikbaar, zoals de akte van Wolfert van Borselen uit 1282 (zie hoger). De hoofdlijnen van het 16e-eeuwse stadsplan, met de haven en de Kaai ('havendijk') waren toen

al aanwezig. Uit studie van Peter Henderikx blijkt een volgend beeld voor het oudste Veere: De zuidelijke Havendijk (Kaai), de Lange Oudstraat en de Markt vormden de hoofdstraten, met als secundaire verbindingen de Kapellestraat/Papestraat, de Wijngaardstraat en de Wagenaarstraat. De vroegste bebouwing moet gesitueerd worden aan de Kaai tussen de Markt en de Kapellestraat. Het zuiden van de stad had waarschijnlijk een weinig stedelijk karakter, aangezien in deze zone later de parochiekerk werd gebouwd.

Er zijn nog meer verschillen tussen de 14e-eeuwse en de 16e-eeuwse situatie. Het molenwater op de kaart van Jacob Van Deventer is niet het oudste molenwater. Dat bevond zich volgens Henderikx in de kom ten zuiden van de 16e-eeuwse watermolen, ter hoogte van de dam die tegenwoordig de haven afsluit. Mogelijk is dit oude molenwater omwille van de bouw van de stadsvesten in de loop van de 14e eeuw verplaatst. Ook heeft de zeedijk in de 14e eeuw vermoedelijk een stuk verder naar het noorden gelegen. De noordwestelijke hoek van de stad zal dus aanzienlijk groter geweest zijn, zoals de akte van 1285 al laat uitschijnen. Als bijkomend argument hiervoor wijst Henderikx op de locatie van het nieuwe molenwater dat op kaart van Van Deventer net aan de zeedijk

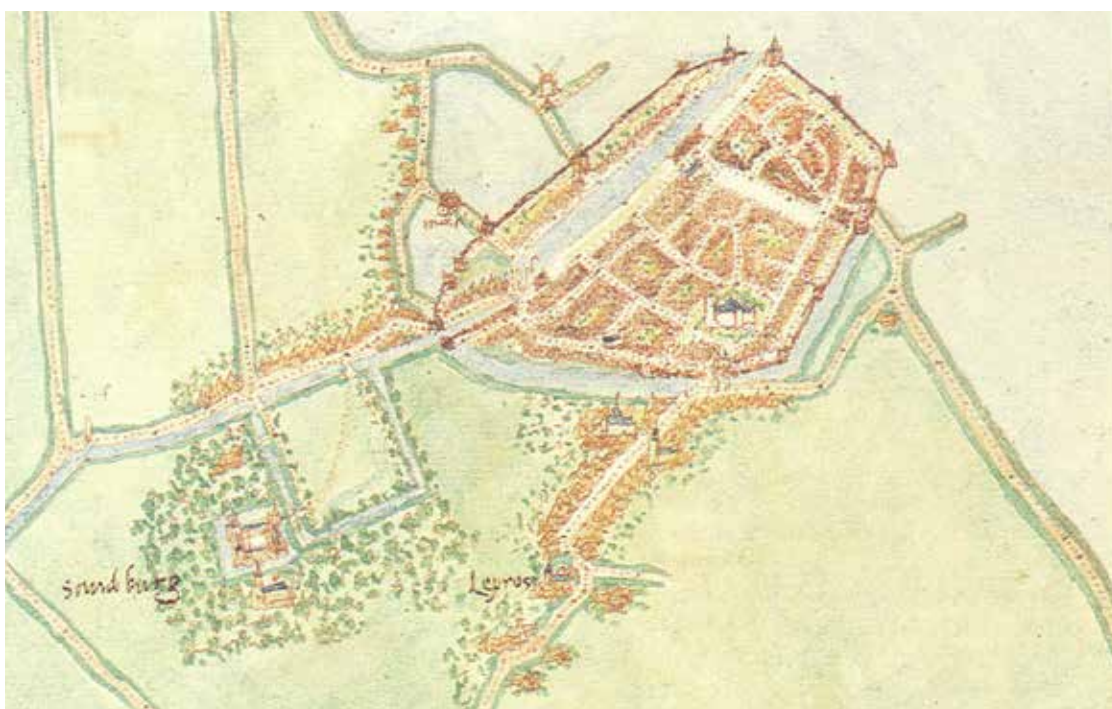

Fig.20 De eerste weergave van de stad Veere in het midden van de 16e eeuw, op de kaart van Jacob van Deventer (ca. 1550).

Bron: Zeeuws Archief

grenst, een erg onlogische plaats gezien de waterstaatkundige gevoeligheid van deze zone. Als laatste wijst hij op een bron uit 1439 waarin staat dat Veere door toedoen van de zee een stuk kleiner is geworden. De precieze situering is niet duidelijk, maar de noordelijke zijde is het meest aannemelijk (Henderikx 1996, pp.16-19).

Resten van mogelijke bebouwing in deze noordelijke zone zullen zeer waarschijnlijk door de erosieve werking van de zee niet meer aanwezig of ernstig verstoord zijn.

Jacob van Deventer - 1550

Rond 1550 kreeg Jacob van Deventer opdracht van de Spaanse koning Philips II de stadplattegronden van de steden van de Nederlanden nauwgezet op te tekenen. Veere was hier één van. In deze tijd was Sandijk, het zgn. 'moederdorp' van Veere nog maar een klein dorp en had het vroegere havenplaatsje 'Campveere' zich al ontwikkeld tot een vrij omvangrijke stad met wallen, grachten, meerdere toegangspoorten en een binnenhaven. De Grote Kerk is reeds tot zijn meest uitgebreide vorm opgetekend en ook het kasteel Sandenburgh ('Sandburg'), waar de Heren van Veere resideerden, staat in al zijn glorie weergegeven. Het kasteel beschikte zelfs over een eigen kapel.

Kijken we meer in detail naar de binnenstad van Veere dan zien we dat het terrein binnen de stadsmuren nagenoeg volledig is volgebouwd. Het stratenpatroon en basisindeling, waarvan de basis in de Middeleeuwen werd gelegd, verschilt nauwelijks van het huidige. Enkele opvallende gebouwen zijn reeds herkenbaar. Naast de Grote Kerk zijn ook het Veerse stadhuis en de Campveerse toren duidelijk te zien. Vijf poorten, waaronder de Zandijkse Poort in het zuiden, de Warwijkse Poort in het westen en de Arnemuidse Poort in het noorden gaven toegang tot de stad.

Buiten de stadsmuren is voornamelijk bebouwing aanwezig langs de noord-zuidweg langs het molenwater, de zuidelijke weg naar Zanddijk/Middelburg (huidige Veerse Weg) en langs de zuidwestelijke

weg naar kasteel Sandenburgh. Langs de Veerse weg lag ook een Leprosenhuis en een klooster. De rest van het buitengebied lijkt vrijwel leeg te zijn.

Visscher-Roman - 1650

Een eeuw later, op de kaart van Visscher en Roman uit 1645, ondanks de vrij sterke vereenvoudiging van het stratenpatroon door de kaartmakers, is toch duidelijk dat het uitzicht van Veere sterk gewijzigd is ten opzichte van de kaart van Van Deventer. De Middeleeuwse kern van de stad is nog herkenbaar aanwezig. De binnenhaven is echter uitgebreid naar het westen en de oude stadsmuren zijn verder uitgebreid en aan de landzijde versterkt met driehoekige bastions, waarrond een brede gracht werd aangelegd. De torens op de oude stadsmuur zijn verdwenen en ook het aantal stadspoorten is van vijf teruggelopen naar twee, de Zandijksepoort en Warwijksepoort. Op het noordwestelijke bastion is de molen opgenomen in de verdedigingswerken en op het meest oostelijke bastion en de noordoostelijke wal aan de zeezijde zijn een tweede en een derde molen gebouwd.

In het buitengebied is er enkel langs de weg naar kasteel Sandenburgh nog bebouwing aanwezig. Langs de weg naar 'Sandijck' staat geen bebouwing meer aangegeven, maar mogelijk was deze nog wel aanwezig in deze periode. De kaart van Hattinga uit

Fig.21 Veere in het midden van de 17e eeuw, weergegeven op de kaart van Visscher-Roman (ca. 1650).

Bron: Zeeuws Archief

1750, die later wordt besproken, geeft hier immers nog steeds bewoning aan.

Hattinga/Tirion – ca. 1750

In de periode 1645-1750 zijn er nauwelijks wijzigingen op te tekenen in Veere. De volledige zone binnen de stadsmuren is nog bebouwd. Het meest in het oog springend is de vermelding op de kaart van Hattinga van 't Geruineerde kasteel Sandenberg'. De kaart geeft op de locatie van het eens zo monumentale kasteel enkel een gracht en enkele bescheiden gebouwtjes weer. De weg naar Sandijck is nog steeds bebouwd en ook langs de weg naar het voormalige

vermeldt bovendien de belangrijkste gebouwen uit die tijd. Het stadhuis, het oude stadhuis aan de Kerkstraat 9/11, het Arsenaal op het noordelijke bastion, een afgebroken slot ter hoogte van de Baljuwstraat 11 en de Wagenaarstraat 20, de resten van het St Klaareklooster ten noorden van het Smidspad, een thans gerestaureerde cisterne aan de Oudestraat, de Waag aan de zuidoostelijke hoek van het Oranjeplein, de stadstimmerwerf en -huis ten noorden van het oude molenwater, de verschillende torens en stadspoorten. De Grote Kerk staat hier opgesplitst weergegeven in Grote, Schotse en Kleine Kerk. De noordelijke beuk (Schotse kerk) werd in 1837 gesloopt.

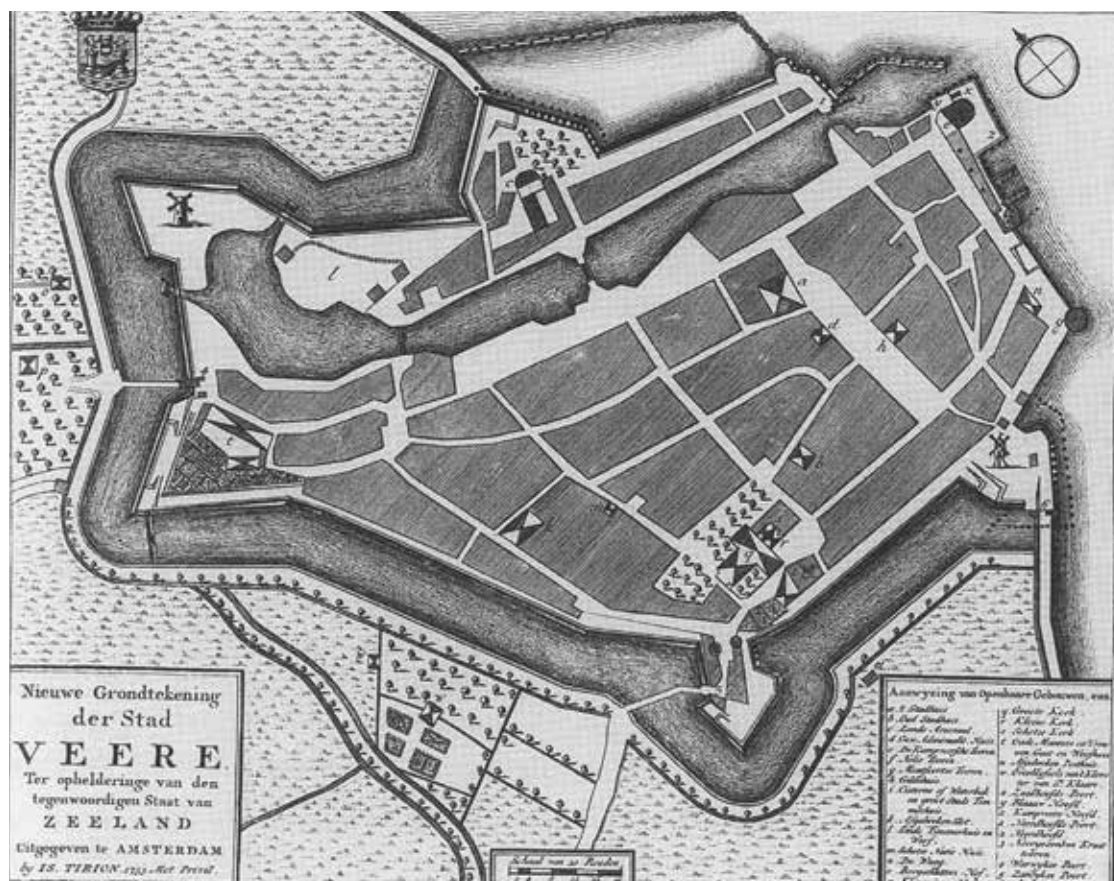

Fig.22 De kaart van Tirion laat de situatie van Veere in het midden van de 18e eeuw zien. Een aantal belangrijke gebouwen worden specifiek vermeld (ca. 1750).

Bron: Zeeuws Archief

kasteel is nog een vrij dichte bebouwing waarneembaar.

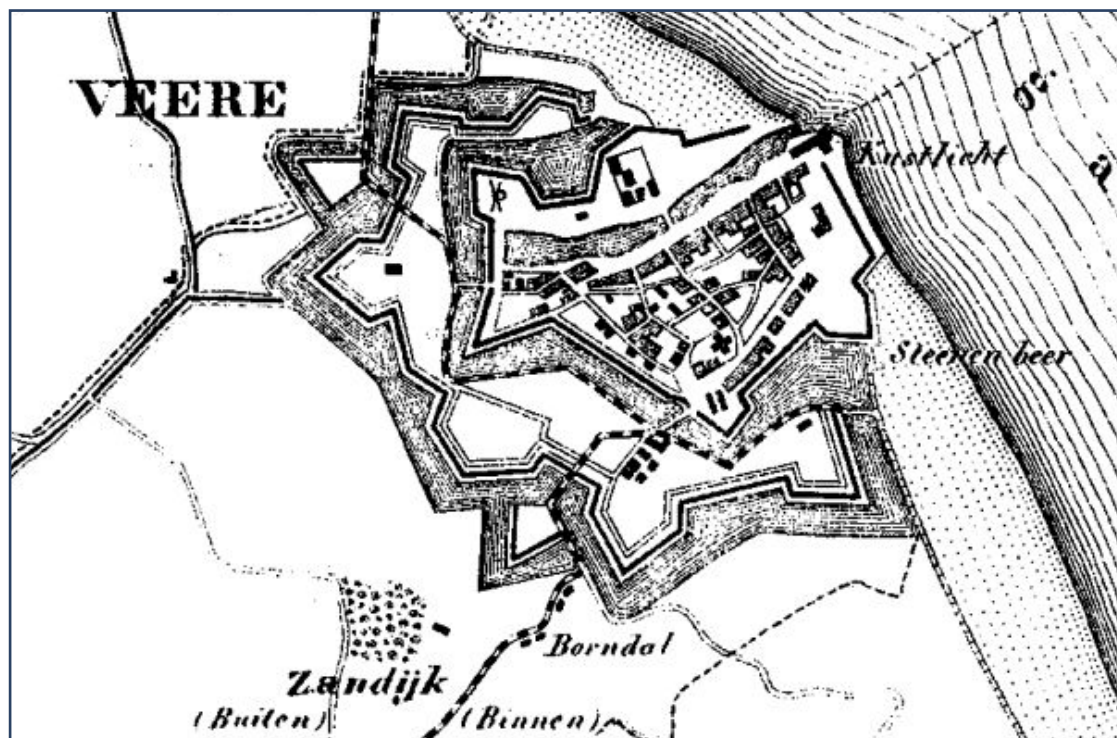
De kaart van Tirion, gedateerd in dezelfde periode, geeft in werkelijkheid de situatie van een eeuw later weer. De kaart is meer gedetailleerd dan deze van Hattinga en

Kadaster – 1852

Zoals hierboven reeds vermeld heeft de Franse Tijd net als in andere Walcherse steden, een grote impact gehad op Veere. Voor een tweede maal veranderde het uitzicht van het stadje grondig. In de Middeleeuwse kern is een opvallende terugval in bebouwing merkbaar. Tussen

Fig.23 Veere in zijn maximale uitbreiding in het midden van de 19e eeuw, weergegeven op de kaart uit de gemeentatlas van Kuyper (1852).

Bron: Zeeuws Archief

de huizenrijen zijn grote lege zones waarneembaar en de noordoostelijke hoek van de stad is vrijwel leeg. Enkel de molen op het noordwestelijke bastion lijkt nog behouden te zijn. De Grote Kerk is geschonden ten gevolge van brand, storm, bombardementen en meerdere verbouwingen. In 1829 werd de Montfoortse toren, die uit 1502 dateerde, gesloopt en in 1837 de voormalige Schotse Kerk

De veranderingen in het buitengebied zijn echter enorm. Onder de Fransen werd Veere omgebouwd tot vestingsstad, waarbij grote verdedigingswerken rond de oude kern werden aangelegd. Zes grote driehoekige

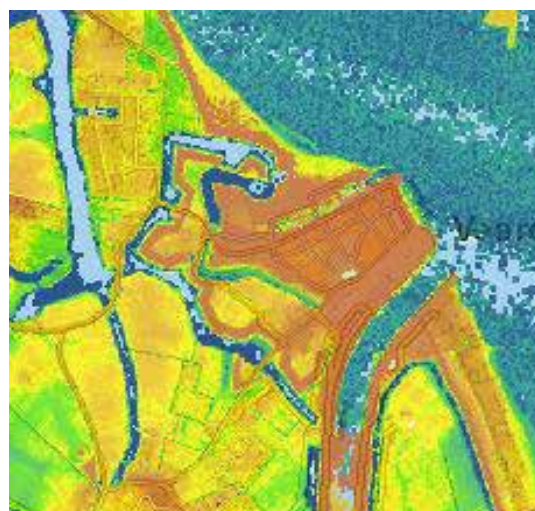
bastions werden hierbij opgetrokken, lokaal versterkt met een bijkomend bastion. Om het geheel werd een brede gracht aangelegd die vrijwel alle bebouwing langs de weg Veere-Zandijk en de laatste resten van de weg naar het voormalige kasteel Sandenburgh wegwiste. Binnen deze nieuwe vesting zijn slechts enkele gebouwen weergegeven. Eén op het westelijke en het zuidoostelijke bastion en nog een aantal gebouwen langs de Zandijkse Poort, mogelijk nog restanten van de vroegere bebouwing langs deze weg.

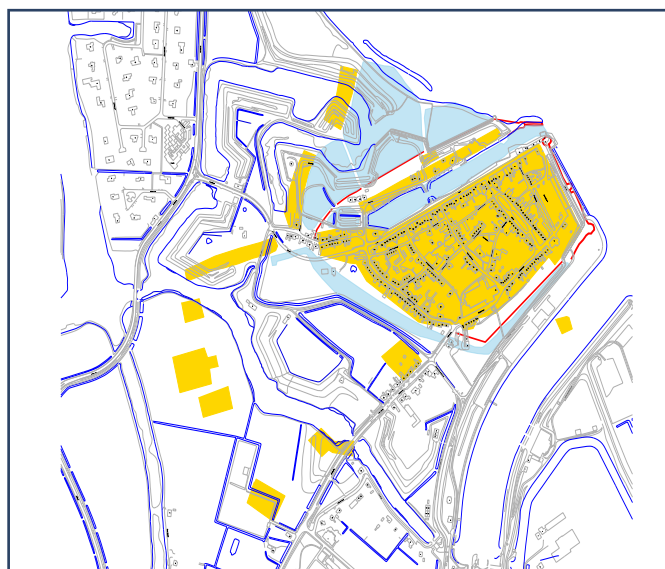
Kadaster – 1920

De vestingwerken uit de Franse tijd hebben niet lang standgehouden. De vesting werd al in 1861 opgeheven. De wallen werden vervolgens geleidelijk afgegraven en de grachten gedeeltelijk gedempt. Het verloop van de grachten is nog goed te zien op het AHN. Tussen 1870 en 1873 werd het Kanaal door Walcheren aangelegd die het volledige zuidoostelijke bastion en een deel van zuidelijke bastion vernietigde.

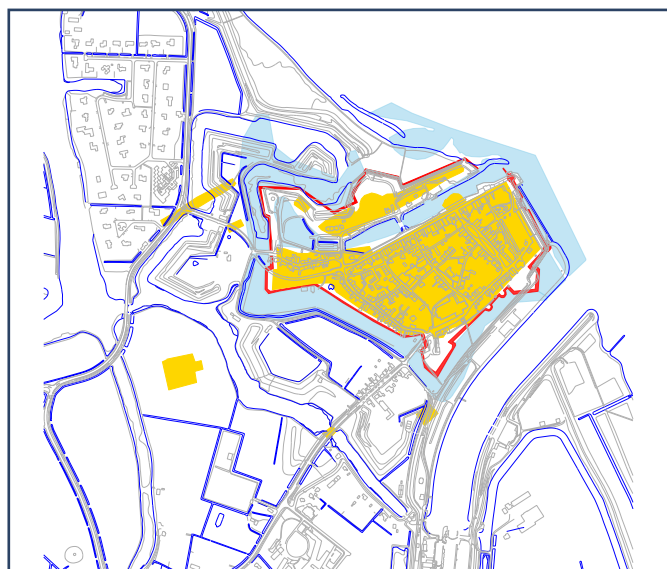
Veel gebouwen werden in de periode tussen 1852 en 1920 gesloopt, zoals het Arsenaal, de Warwijkse- en de Zandijksepoort, de militaire kazernes en het voormalige

Fig.24 Veere op het Actueel Hoogtebestand Nederland. De grachten (blauw) en wallen (rood) zijn hier zeer duidelijk herkenbaar. Bron: AHN.

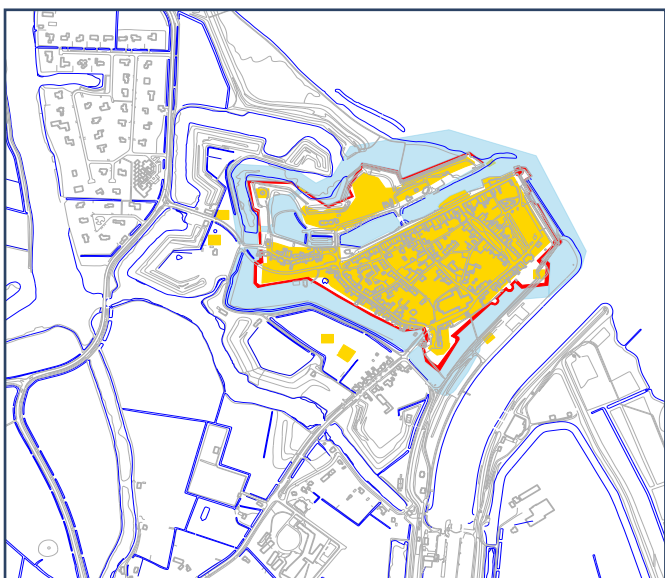

1550

1650

1750

1852

1920

1975

Fig. 25 Verwachtingskaarten van Veere op basis van de kaart van Jacob van Deventer, Visscher-Roman, Hattinga en kadaster 1852, 1920 en 1975 (linksboven naar rechtsonder).

Fig.26 De in 1996 gemaakte maquette geeft de situatie van Veere rond 1813 weer. De stad kent dan zijn maximale uitbreiding. Bron: Polderman1996.

gildehuis. Ook het aantal woonhuizen liep sterk terug, zodat rond 1920 enkel de Kaai, de Markt en de Kapellestraat nog vrijwel volledig bebouwd waren. Wel was men intussen begonnen met de restauratie van de Grote Kerk en het stadhuis (Polderman1996, pp. 113-117).

Kadaster – 1975

Het grote verval dat Veere de tweede helft van de 19e eeuw en het begin van de 20e eeuw kenmerkte werd in van de tweede helft van de 20e eeuw een halt toegeeroepen. De belangstelling voor de rijke geschiedenis van de stad groeide en in 1962 werd begonnen met het herstel van de oude vestingwerken. In 1970 werd Veere bij Koninklijk Besluit aangewezen als beschermd stadsgezicht. De bebouwing in de binnenstad keerde weer terug naar de situatie voor de 19e eeuw, waarbij strenge eisen werden gesteld aan nieuwbouw, en een groot aantal gebouwen, zoals molen 'de Koe', de Kleine Kerk en verschillende woonhuizen werden gerestaureerd.

In 1996 werd ter ere van zeven eeuwen Veere een grote maquette gemaakt die de situatie van Veere omstreeks 1813, de grootste expansie van de stad met de verdedigingswerken uit de Franse Tijd, precies weergeeft (fig. 26). Samen met de maquette, die momenteel in de Grote Kerk te bezichtigen is, brachten Tiny Polderman

en Peter Blom een lijvig boek uit waarin de geschiedenis en stadsbeeld van Veere zeer gedetailleerd staat weergegeven (Polderman1996).

Momenteel zijn er plannen van de gemeente Veere om de 16e-eeuwse gracht weer vrij te maken en de grachtkanten te herstellen.

4.3 WESTKAPELLE

Vóór 1550

Vóór de eerste kaart van Jacob van Deventer uit het midden van de 16e eeuw is het moeilijk een goed beeld te krijgen van de opbouw van Westkapelle. Op een tekening van het 18e-eeuwse Westcapelle wordt een klein hoekje vrijgemaakt voor

Fig.27 Een detail van een 18e-eeuwse tekening van Westkapelle toont het oude dorp. De berouwbaarheid van deze prent valt echter in twijfel te trekken. Bron: Zeeuws Archief

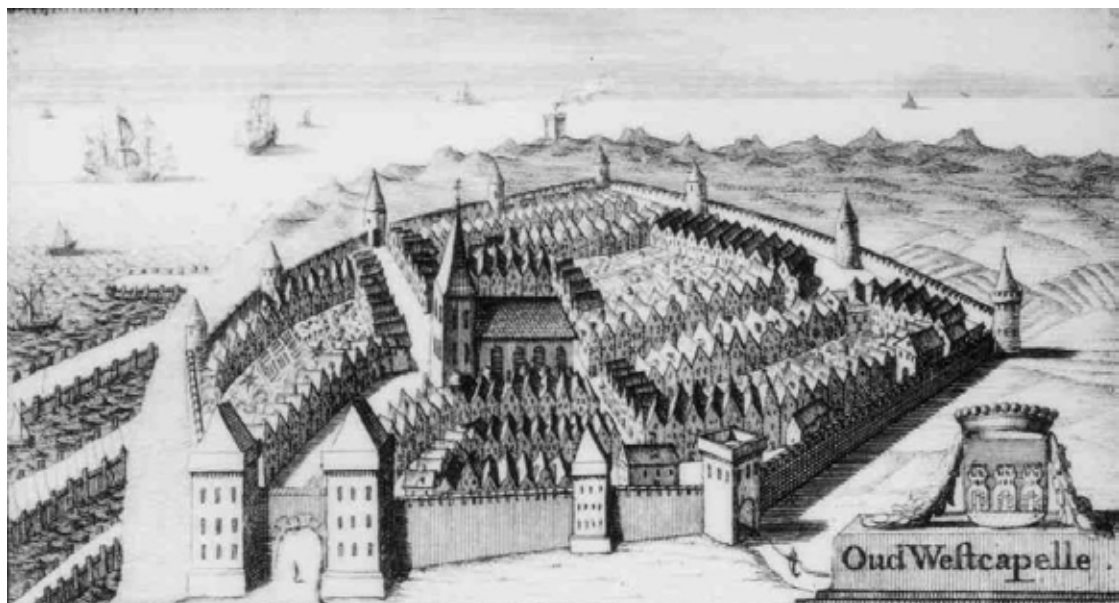

Fig.28 De eerste met zekerheid betrouwbare weergave van Westkapelle op de kaart van Jacob van Deventer (ca. 1550). Het oude dorp en kerk zijn dan al verdwenen.
Bron: Zeeuws Archief

een weergave van 'Oud Westkapelle' (fig. 11 & 27). Of deze tekening op waarheid berust, valt echter sterk te betwijfelen. We zien een ommuurde stad met wachttorens en twee toegangspoorten. Centraal staat een kerk, mogelijk de eerste kapel, met daaromheen dichte bebouwing langs vijf straten die op het kerkplein uitkomen. Dit patroon sluit, met uitzondering van de wallen, nauw aan bij de andere Walcherse dorpen uit die tijd. Tussen de kerk en de hoofdpoot lijkt zich een plein te bevinden en een aantal delen van de stad zijn nog in gebruik als tuinen. Een klein stukje van de haven is nog zichtbaar, met minstens vier pieren en een vuurtoren.

Ook de historische bronnen blijven vaag: Westkapelle dankt haar naam aan een kapel die ver vóór 1067 in de duinen bij het dorp stond. Wilibrord zou hier volgens de overlevering in de loop van de 7e eeuw geland zijn. Mogelijk dateert de kapel uit die periode. Het feit dat Westkapelle in 1223 mede omwille van haar goede handelspositie beperkte stadsrechten kreeg getuigt van een vrij grote nederzetting met havenfaciliteiten. Reeds in 1432 begon men met het aanleggen van bedijking en in 1458 werd daadwerkelijk overgegaan tot het verplaatsen van de bebouwing landinwaarts. De oude kerk en een deel van de huizen werd afgebroken, de rest verdween in zee. In 1483 werd een 500 meter lange binnendijk aangelegd, ongeveer ter hoogte van waar nu de dijk ligt. Eind 15e, begin 16e eeuw werd de buitenste duinenrij geleidelijk

omgevormd tot volwaardige zeewering, dewelke samen met de binnendijk ook op de kaart van Jacob van Deventer is afgebeeld (de Klerk 2003, pp. 205-206). De kaart van Jacob van Deventer geeft de situatie na de overstromingen weer (Westkapelle tussen dijk en duinen, 2007).

Over deze vroege fase van Westkapelle heerst dus veel onduidelijkheid. Wegens gebrek aan schriftelijke bronnen twijfelt ook archivaris Peter Blom aan het bestaan van een zgn. *Oud Westkapelle* zoals het door Smallegange is afgebeeld.

Jacob van Deventer - 1550

Net als Veere werd Westkapelle opgenomen in het werk van Jacob van Deventer (fig. 28). Aangezien het stratenpatroon van Westkapelle door de dijkdoorbraak in 1944 hier en daar veranderde, wordt terugkoppeling naar oude kaarten bemoeilijkt. De gedetailleerde plattegrond van Van Deventer laat zien dat Westkapelle in het midden van de 16e eeuw bestond uit een hoofdstraat, de huidige Zuidstraat/Markt/Abraham Calandplein, met aan noord- en zuidzijde parallelstraat, respectievelijk de huidige Noordstraat/Noordkerkepad en Achterweg/d'Arke/Casembrootstraat.

Daartussen bevinden zich op regelmatige afstanden vier noord-zuid lopende dwarsstraatjes. Het meest westelijke straatje

komt min of meer overeen met de huidige Koestraat. De centrale straat bevindt zich ter hoogte van de Papestraat en de meest oostelijke straat loopt ter hoogte van de Smidstraat en Utrechtsestraat. Al deze straten zijn op de kaart van Van Deventer dicht bebouwd. Straten als de Baan, de Kloosterstraat en de Bazienstraat bestonden nog niet, maar vallen wel in de bebouwde zone. Ook aan de zuidelijke zijde van het Dreefje kan 16e-eeuwse bebouwing worden verwacht. Een monumentaal gebouw, vermoedelijk een kapel, valt op aan de kruising van de huidige Zuidweg/Achterweg. De kapel staat aan de oostzijde van een pleintje, waar nu de Zuidstraat overgaat in het Abraham Calandplein. Een deel van de bebouwing aan deze westelijke zijde is nu verdwenen in zee of door de heraanleg van de zeedijk.

De oostelijke zone tot aan de monumentale 15e-eeuwse Gotische kerk is vrijwel leeg van bebouwing. Van deze kerk, die in 1831 afbrandde, is enkel de toren nog bewaard als vuurtoren. Aan de Kerkeweg en Grindweg en de oostelijke zijde van de Casembrootstraat en Zuidstraat staan huizen afgebeeld. Ten oosten van de vuurtoren bevinden zich de resten van de voormalige kerk en langs de Grindweg, Kerkeweg en de Prelaatweg kunnen mogelijk nog resten van een begraafplaats verwacht worden.

Een ander opvallend gegeven op de kaart van Van Deventer zijn de talrijke molens ten noordwesten van Westkapelle. De molens bevinden zich ter hoogte van de huidige Rookstraat. Eén is gesitueerd in de zuidoostelijke hoek, aan de oostelijke zijde van de Casembrootstraat. Van deze molens is er geen enkele meer bewaard gebleven. Opmerkelijk is dat de molens op het Panorama van Walcheren van Antoon van den Wijngaarde uit diezelfde tijd niet staan afgebeeld. Ook in andere bronnen en op latere kaarten wordt over molens op deze plek niet gerept. De vraag kan dan ook gesteld worden of de situatie die Van Deventer hier weergeeft, de juiste is. En zo ja, wat was de precieze functie van deze molens? Bemaling, olie- of korenmolen,....?

De huidige molen 'De Noorman' aan de Molenwal dateert uit de 19e eeuw, maar

werd mogelijk wel op de restanten van een ouder exemplaar gebouwd.

Visscher-Roman – 1650

De verschillen met de kaart van Jacob Van Deventer zijn klein (fig. 29). In de loop van een eeuw is de bebouwing nauwelijks gewijzigd. Aan het westelijke eind van de Zuidstraat, net voor het Abraham Calandplein, is aan de zuidzijde van de straat een kleine rij huizen bijgebouwd. De hoofdstraat loopt op de kaart van Visscher-Roman ook niet meer door tot aan de kerk. In de plaats daarvan wordt centraal op het open terrein een gebouw weergegeven. Ook langs de Koestraat zijn tussen de Molenweg en de Koudorpstraat een aantal gebouwen verschenen. Van de talrijke molens op de kaart van Van Deventer resteert enkel de molen aan de Molenwal.

Hattinga – 1750

Westkapelle werd meermaals bedreigd door de zee en moest zich door intensieve bedijking beschermen tegen het water. Economisch gezien verschoof de focus meer en meer naar Vlissingen en Middelburg en het is dan ook niet verwonderlijk dat dit verval ook in de historische kaarten tot uiting komt. Op de kaart van Hattinga uit het midden van de 18e eeuw is een opvallende

Fig. 29 De kaart van Visscher-Roman geeft de toestand van Westkapelle weer rond 1650.

Bron: Zeeuws Archief

terugval in de bebouwing merkbaar (fig. 30). De volledige Achterweg/D'Arke/Casembrootstraat kent geen bebouwing meer en is grotendeels opgenomen in 't Hof te Westcappel. Ook de Baan, de Bazienstraat en de Utrechtsestraat zijn grotendeels onbebouwd. Hetzelfde geldt voor het noordelijk deel van de Papestraat en de Smidstraat. Het monumentale gebouw op de kaart van Van Deventer aan de kruising Achterweg/Zuidstraat is ook verdwenen. het 'pleintje' is volgebouwd.

De Zuidstraat/Markt/Abraham Calandplein en de Noordstraat zijn nog wel bebouwd. Wel zijn deze wegen op de kaart van Hattinga in het oostelijk deel van het dorp verworpen tot smalle paadjes ('Kerkpat').

Kadaster – 1852

De noordelijke uitbreiding, die reeds merkbaar is op de kaart van Hattinga, zet zich door in de volgende eeuw. Straten als de Koudorpstraat, de Boekhoutstraat, Molenweg, Molenwal, 't Houten Krekelstraat vertonen bebouwing. De Koestraat, die op de kaart van Hattinga nog schuin naar het noordoosten afboog, is nu rechtgetrokken en bebouwd. Op de kadasterkaart van 1852 is ook de bebouwing in de oude kern teruggekeerd naar de situatie in het midden van de 17e eeuw, met bewoning langs de Utrechtsestraat, Papestraat, Smidstraat en Kloosterstraat. De Baan is als straat geïntroduceerd en sporadisch bebouwd.

Fig. 30 De stad Westcappel en het Hof te Westcappel in het midden van de 18e eeuw op de kaart van Hattinga (ca. 1750).
Bron: Zeeuws Archief

De hoofdweg naar het dorp lijkt nu de zuidelijke weg (huidige Casembrootstraat) te zijn, via het Hof te Westcappel. De molen aan Molenwal is nog steeds als enige molen in werking. Ondanks de sterke terugval aan bebouwing in de oude kern van het dorp, is er ook uitbreiding merkbaar naar het noorden, tussen de huidige Koestraat en Papestraat, Boekhoutstraat en Molenweg.

Uitzondering vormt de Casembrootstraat die nu slechts een pad lijkt te zijn met geïsoleerde gebouwen. Het hof te Westcapelle is niet meer weergegeven wat mogelijk de verklaring voor het verdwijnen van deze zuidelijke toegangsweg tot Westkapelle kan zijn.

De centrale hoofdstraat (Zuidstraat) is dan weer opnieuw in ere hersteld en doorgetrokken naar de kerk. Sporadische bebouwing is nu merkbaar langs de oostelijke zijde van deze straat. Het Noordkerkepad daarentegen deed midden

19e eeuw mogelijk enkel nog dienst als pad. De resterende toren van de grote 15e-eeuwse Gotische kerk werd omgevormd tot vuurtoren, op de kadasterkaart van 1852 aangegeven als 'Kustlicht'.

Kadaster – 1926

Ten opzichte van de kaart van 1850 zijn er nauwelijks wijzigingen in de bebouwing te merken. Enkel de bebouwing aan de oostelijke zijde van de Zuidstraat is licht toegenomen.

Luchtfoto 1965

In oktober 1944 werd de dijk bij Westkapelle gebombardeerd door geallieerde vliegtuigen. Hierbij werd ook het westelijke deel van het dorp zwaar getroffen. De dijkdoorbraak en het inspoelende zeewater heeft nagenoeg het volledige dorp van de kaart geveegd.

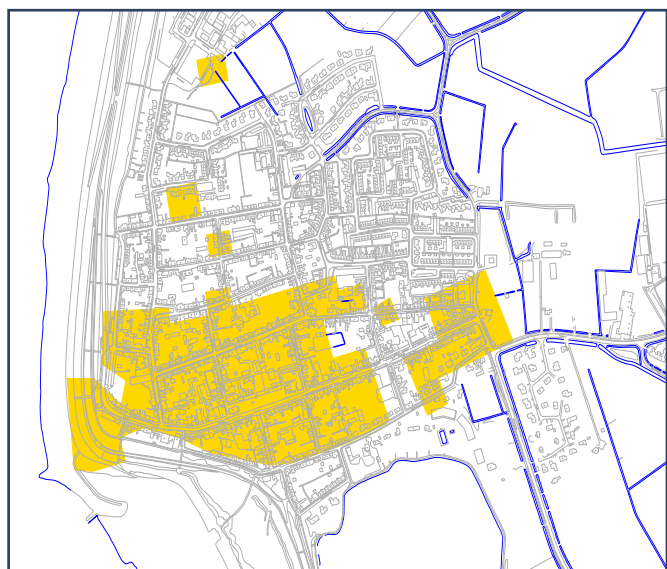
Na de bevrijding werd Westkapelle weer volledig opgebouwd, maar van de oorspronkelijke bovengrondse bebouwing zijn weinig restanten overgebleven. De ondergrondse resten van de gebouwen zijn zeer waarschijnlijk nog wel vrij intact

aanwezig.

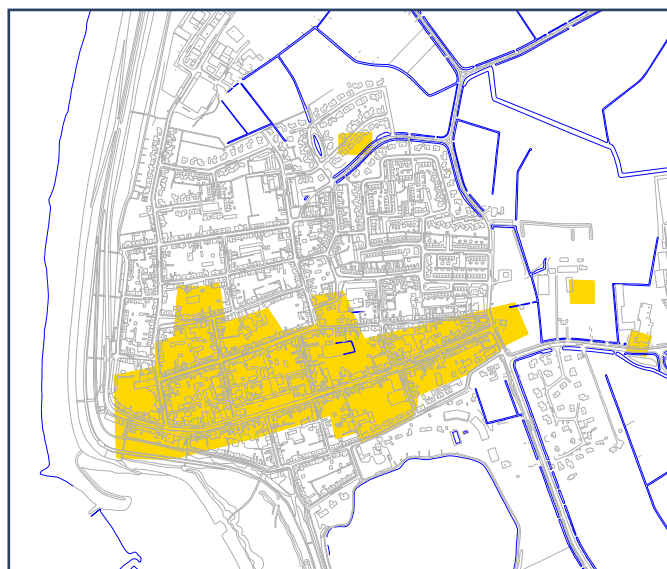
Op een luchtfoto uit 1965 is te zien dat het oude stratenpatroon nog grotendeels behouden is. De volledige oude kern is weer volgebouwd. Vooral in de zone ten noorden van het oude dorp, tussen de Koestraat en Molenwal, is de bebouwing toegenomen. Het noordelijk deel van de Papestraat, de Koudorpstraat en de Boekhoutstraat zijn nieuw aangelegd. Ook is de Zuidstraat over de volledig lengte bebouwd tot aan de vuurtoren. Langs de Zuidstraat werd centraal een markt gecreëerd, waarbij de oorspronkelijk gevellijn van de huizen een stuk naar het noorden werd verplaatst. Ook het westelijk deel van de Zuidstraat werd heraangelegd en de nieuwe bebouwing is een klein stuk naar het zuiden verplaatst (mond. mededeling I. Beelaar).

Een aantal nieuwe straten werden geïntroduceerd, met name de Bazienstraat, het Dreefje en de Kloosterstraat.

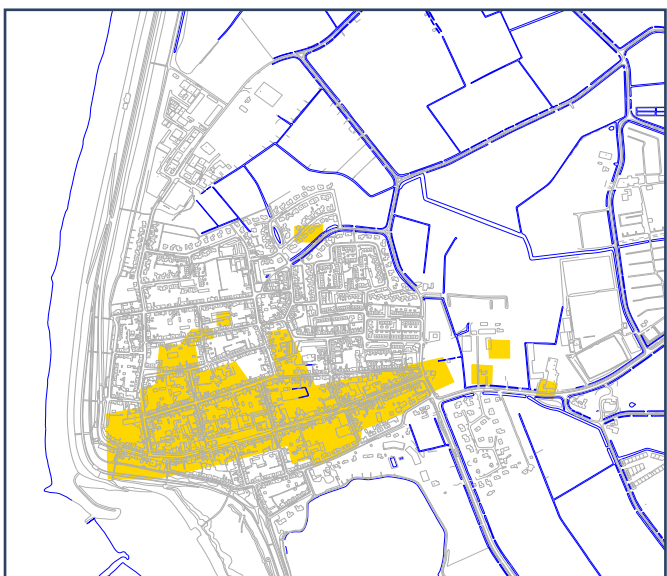
Ten zuiden van het dorp heeft de sporadische bebouwing plaats gemaakt voor de Westkapelsche Kreek, een restant van de dijkdoorbraak in de Tweede Wereldoorlog.

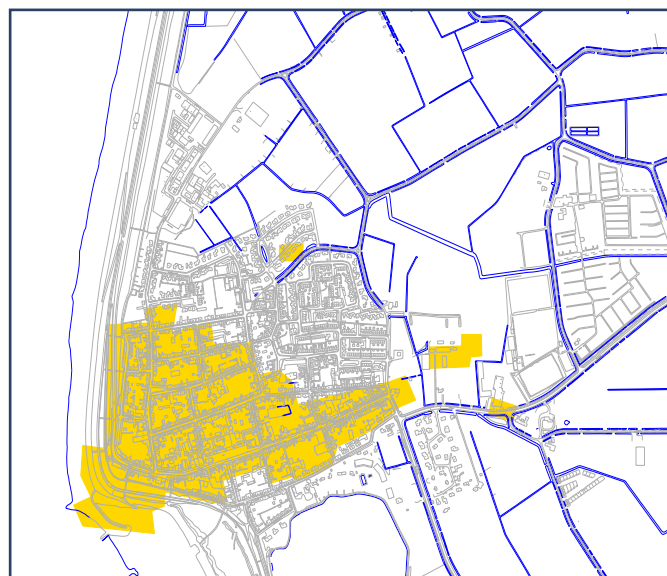
1550

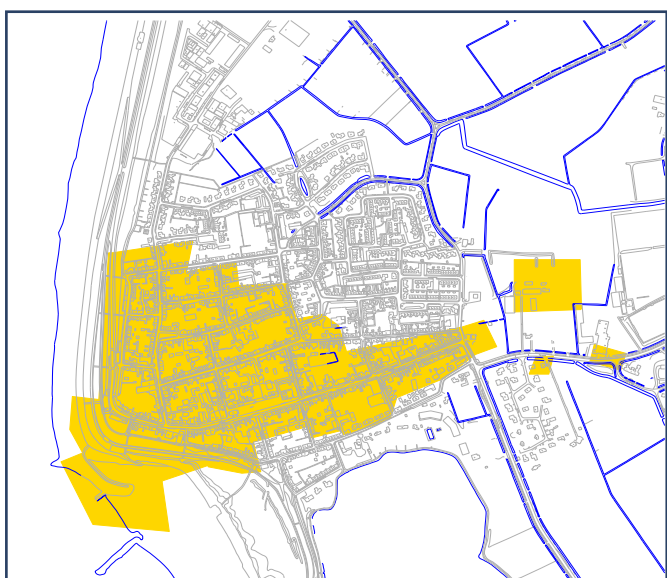
1650

1750

1852

1920

Fig.31 Verwachtingskaarten van Westkapelle op basis van de kaart van Jacob van Deventer, Visscher-Roman, Hattinga en kadaster 1852,/1920 (linksboven naar linksonder).

5. Straatnamen

Straatnamenonderzoek vormt een belangrijke bron voor het in kaart brengen van de diverse bewoners- en beroepsgroepen binnen een stad. In het kader van deze verwachtingskaart kon slechts een zeer beperkt onderzoek worden verricht. In de toekomst zal aan de hand van uitgebreid archiefwerk een meer compleet beeld gevormd moeten worden. Voor de stad Veere werkt archivaris Peter Blom al aan een uitgebreide studie.

Pas in de 19e eeuw kregen straten officieel een naam, vaak de naam die de straat in de volksmond had. Deze volksmondnamen gaan terug op de ligging, de functie of een kenmerk die de straat had, een bepaald gebouw dat er stond, bepaalde persoon die er woonde of bepaald ambacht dat er werd uitgeoefend.

De huidige straatnamen kunnen alsnog een indicatie geven over het verleden, maar zijn vaak moeilijk te interpreteren omdat niet bekend is vanaf wanneer deze straatnaam in gebruik is genomen of door verbastering veranderd is.

De meeste straatnamen geven een aanduiding van de *ligging*, *kenmerk of gebouwen* in de straat: bv. de West/Ooststraat, Singel, Domburgseweg, 't Groentje en Duinenburg in Domburg; de Kerkstraat, Stadhuistraat, Kaai, Bastion in Veere; de Noordstraat, Noordkerkepad, Zuidstraat, Torenstraat en Kerkeweg in Westkapelle.

Enkele straatnamen geven ook meer informatie over een *functie* of de aanwezigheid van een bepaald *ambacht* in de straat: Brouwerijweg, Schuitvlotstraat in Domburg; de Wijngaardstraat, Wagenaarstraat, Smidspad, Oliemolenstraat in Veere; de Molenweg/wal, Koestraat in Westkapelle.

Een straatnamen kan ook teruggaan op de naam (eigenaam of bijnaam) of functie van *personen* die in die straat gewoond hebben, bv. de Baljuwstraat in Veere. Dit is echter op basis van de huidige straatnamen moeilijk te bepalen, aangezien regelmatig straten genoemd worden naar een belangrijk persoon uit eerbied voor hem/haar, zonder directe relatie tussen hem/haar en de locatie (bv. Beatrixstraat in Domburg en Westkapelle).

In onderstaande tabellen is per periode een overzicht gegeven van de bestaande straten binnen de historische kernen van Domburg, Veere en Westkapelle. Hierbij werd, bij gebrek aan bronnen, uitgegaan van de huidige straatnaam. Enkel voor Domburg benoemt de kaart van Cornelis Goliath uit 1648 een beperkt aantal hoofdstraten.

ca. 900	1648	1750	1852	2008
-	-	-	-	B. Vaandragerstraat
-	-	-	-	Badhuisweg
Badstraat	Kleyne Noortstraet	<i>Badstraat</i>	Badstraat	Badstraat
-	-	-	-	Beatrixstraat
-	<i>Capel Strate</i>	<i>Boterkapel</i>	<i>Boterkapel</i>	Boterkapel
-	<i>Brouwerijweg</i>	<i>Brouwerijweg</i>	<i>Brouwerijweg</i>	Brouwerijweg
Domburgseweg (W)	<i>Wegh naer Oost Cappel</i>	<i>Domburgseweg</i>	<i>Domburgseweg</i>	Domburgseweg
-	-	-	-	Duinstraat
-	-	-	-	Duinenburg
-	-	-	-	E. van Dishoeckstr.
-	-	-	-	H.M. Kestelostraat
-	<i>Herenstraat</i>	Herenstraat	Herenstraat	Herenstraat
-	-	-	-	Hogehilweg
-	-	-	-	Jan Tooropstraat
-	-	-	-	Kanonweistraat
-	Karregat	Karregat	Karregat	Karregat
-	Kerkstraat	Kerkstraat	Kerkstraat	Kerkstraat
-	-	-	-	Lijsterhofstraat
-	Markt	Markt	Markt	Markt
-	-	-	-	Nehalenniaweg
-	-	-	-	Nijverheidsweg
-	Lange Noortstraet	Noordstraat	Noordstraat	Noordstraat
Ooststraat	<i>Ooststraat</i>	Ooststraat	Ooststraat	Ooststraat
-	-	-	-	P.J. Eloutstraat
-	Wegh van Grijpskercke	<i>Roosjesweg</i>	<i>Roosjesweg</i>	Roosjesweg
-	<i>Schelpweg</i>	<i>Schelpweg</i>	<i>Schelpweg</i>	Schelpweg
Schuitvlotstraat	Schuytvlot straet	Schuitvlotstraat	Schuitvlotstraat	Schuitvlotstraat
-	<i>Singel</i>	<i>Singel</i>	<i>Singel</i>	<i>Singel</i>
-	<i>Stationstraat</i>	<i>Stationstraat</i>	<i>Stationstraat</i>	Stationstraat
-	-	-	-	Van Voorthuijsenstr.
-	-	-	-	Voorschotenstraat
-	Weststraet	Weststraat	Weststraat	Weststraat
-	<i>Wegh comende van West Cappel</i>	<i>Westweg</i>	<i>Westweg</i>	Westweg
-	Schotsen Hoeck	Weverijstraat	Weverijstraat	Weverijstraat
-	Wijngaardstraat	Wijngaardstraat	Wijngaardstraat	Wijngaardstraat
-	Zuidstraat	Zuidstraat	Zuidstraat	Zuidstraat

Tabel 1: Domburg - Overzicht van straten per periode. Enkel van de kaart van Goliath (1648) zijn enkele straatnamen bekend. Voor de overige periode is de huidige naam gebruikt. Deze kan verschillen van de historische naamgeving. Straten met beperkte bebouwing zijn *schuin* aangegeven.

1550	1650	1750	1832	1950
Baljuwstraat Noordzijde haven Zuidzijde haven (Houtkaai/Bierkaai/ Schotse Kaai) Kanaalweg Westzijde	Baljuwstraat Bastion (O) Kaai	Baljuwstraat Bastion Kaai	Baljuwstraat <i>Bastion</i> Kaai	Baljuwstraat <i>Bastion</i> Kaai
Kappellestraat/ Papestraat Kerkstraat - Kraanstraat - Kwartierstraat/ Bordeelstraat - Markt/Breestraat - - Nieuwe Kaai - Oomstraat - Oudestraat - Pieterstraat <i>Polredijk</i> Rijkendijk - - Stadhuisstraat Torenwal <i>Veerseweg (N)</i> Wagenaarstraat Warwijksestraat Wijngaardstraat	- Kappellestraat Kerkstraat - Kraanstraat - Kwartierstraat/ Bordeelstraat - Markt/Breestraat Mijnsherenstraat <i>Molenwal</i> Nieuwe Kaai - Oomstraat - Oudestraat <i>Oude Wacht</i> Pieterstraat <i>Polredijk</i> <i>Rijkendijk</i> ' - - Stadhuisstraat Torenwal <i>Veerseweg</i> Wagenaarstraat Warwijksestraat Wijngaardstraat	- Kappellestraat Kerkstraat - Kraanstraat - Kwartierstraat - Markt/Breestraat Mijnsherenstraat <i>Molenwal</i> Nieuwe Kaai Oliemolenstraat Oomstraat - Oudestraat <i>Oude Wacht</i> Pieterstraat <i>Polredijk</i> Rijkendijk <i>'t Singeltje</i> - Stadhuisstraat Torenwal <i>Veerseweg</i> Wagenaarstraat Warwijksestraat Wijngaardstraat	- Kappellestraat Kerkstraat Koornmarkt <i>Kraanstraat</i> Kreekweg Kwartierstraat - Markt/Breestraat <i>Mijnsherenstraat</i> <i>Molenwal</i> <i>Nieuwe Kaai</i> <i>Oliemolenstraat</i> <i>Oomstraat</i> <i>Oranjeplein</i> <i>Oudestraat</i> <i>Oude Wacht</i> <i>Pieterstraat</i> <i>Polredijk</i> <i>Rijkendijk</i> <i>'t Singeltje</i> <i>Smidspad</i> <i>Stadhuisstraat</i> <i>Torenwal</i> <i>Veerseweg</i> <i>Wagenaarstraat</i> <i>Warwijksestraat</i> Wijngaardstraat	- Kappellestraat Kerkstraat Koornmarkt Kraanstraat Kreekweg Kwartierstraat <i>Langedam</i> Markt <i>Mijnsherenstraat</i> <i>Molenwal</i> <i>Nieuwe Kaai</i> Oliemolenstraat Oomstraat <i>Oranjeplein</i> Oudestraat Oude Wacht Pieterstraat <i>Polredijk</i> Rijkendijk <i>'t Singeltje</i> <i>Smidspad</i> Stadhuisstraat <i>Torenwal</i> <i>Veerseweg</i> Wagenaarstraat Warwijksestraat Wijngaardstraat

Tabel 2: Veere - Overzicht van straten per periode. Huidige straatnamen kunnen verschillen van de historische namen. Straten met beperkte bebouwing zijn *schuin* aangegeven.

Bron: P. Blom. Straatnamenonderzoek Veere (onuitgegeven)

1550	1650	1750	1852	1965
A. Calandplein	A. Calandplein	<i>A. Calandplein</i>	A. Calandplein	A. Calandplein
Achterweg	Achterweg	<i>Achterweg</i>	Achterweg	Achterweg
d' Arke	d' Arke	<i>d' Arke</i>	<i>d' Arke</i>	d' Arke
-	-	-	-	Bazienstraat
-	-	-	-	Boekhoutstraat
Casembroostraat	Casembroostraat	<i>Casembroostraat</i>	<i>Casembroostraat</i>	Casembroostraat
-	-	-	De Baan	De Baan
-	-	-	-	Dreefje
-	-	-	-	Europaplein
Grindweg	Grindweg	Grindweg	Grindweg	Grindweg
-	-	-	-	Jakob Brasserstraat
Kerkeweg	Kerkeweg	Kerkeweg	Kerkeweg	Kerkeweg
Koestraat (Z)	Koestraat (Z)	<i>Koestraat (Z)</i>	Koestraat	Koestraat
-	-	-	-	Koudorpstraat
-	-	-	-	Kloosterstraat
-	-	-	-	Markt
-	<i>Molenwal</i>	<i>Molenwal</i>	<i>Molenwal</i>	Molenwal
-	<i>Molenweg</i>	<i>Molenweg</i>	<i>Molenweg</i>	Molenweg
-	-	-	-	Nieuwe Dijkstraat
<i>Noordkerkepad</i>	<i>Noordkerkepad</i>	<i>Noordkerkepad</i>	<i>Noordkerkepad</i>	Noordkerkepad
Noordstraat	Noordstraat	Noordstraat	Noordstraat	Noordstraat
Papestraat (Z)	Papestraat (Z)	Papestraat (Z)	Papestraat (Z)	Papestraat
<i>Prelaatweg</i>	<i>Prelaatweg</i>	<i>Prelaatweg</i>	<i>Prelaatweg</i>	<i>Prelaatweg</i>
-	-	-	-	Ridderkerklaan
-	-	-	Rookstraat	Rookstraat
Smidstraat	Smidstraat	Smidstraat	Smidstraat	Smidstraat
-	-	-	-	Torenstraat
Utrechtsestraat	Utrechtsestraat	Utrechtsestraat	Utrechtsestraat	Utrechtsestraat
-	-	-	-	Vikingstraat
-	-	-	-	Willebrordstraat
Zuidstraat (W)	Zuidstraat (W)	Zuidstraat (W)	Zuidstraat (W)	Zuidstraat

Tabel 3: Westkapelle - Overzicht van straten per periode. Huidige straatnamen kunnen verschillen van de historische namen. Straten met beperkte bebouwing zijn *schuin* aangegeven.

6. WO II, heropbouw en nieuwbouw

6.1 Wereldoorlog II

Tijdens de Tweede Wereldoorlog richtten de Duitsers langs de Walcherse kust een sterke verdedigingslinie van *bunkers, schuilkelders, tankgrachten en andere betonnen* structuren op. Deze maakten deel uit van de Atlantikwall die de landing van geallieerde troepen moest verhinderen. Ook rond Domburg en Westkapelle werden sterke verdedigingsgordels opgetrokken. De oude dorpskernen bleven echter, in tegenstelling tot bijvoorbeeld Vlissingen, gespaard van deze bouwwerken. Het zijn dan ook voornamelijk de bombardementen van de geallieerde troepen en de daaropvolgende inundatie die schade hebben toegebracht aan het archeologisch erfgoed in deze zones.

Veere bleef grotendeels gespaard.

Domburg

Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd in het centrum van Domburg een heel aantal huizen verwoest. Dit is waarschijnlijk

het gevolg van de beschietingen en gevechten bij de bevrijding van Domburg begin november 1944 en niet van bombardementen in oktober. Deze waren gericht tegen de Duitse kustverdediging die voornamelijk ten zuidwesten en ten noordoosten van Domburg was opgesteld. Luchtfoto's van de RAF tonen aan dat deze zones intensief werden gebombardeerd (Priester, 1990; Crucq, 1997) (fig.32 & 33). De kans op het aantreffen van intacte archeologische waarden tot diep in de ondergrond is hier dan ook erg klein.

Westkapelle

Het bombarderen van de dijk en de daaruit volgende dijkdoorbraak en inundatie heeft Westkapelle zwaar getroffen (fig. 32). In de zone ten zuiden van de dorpskern sleet het inkomende zeewater een diepe geul uit die nu nog herkenbaar is als de Westkapelsche Kreek. Bebouwing ter plaatse en resten van het vroege hof te Westcappel zijn hierdoor volledig verloren gegaan. Oudere, diepergelegen, archeologische niveaus uit IJzertijd, Romeinse Tijd of

Fig.32 Op een foto van de RAF is duidelijk te zien hoe de Duitse kustverdediging ten zuiden en ten noorden van Domburg zwaar gebombardeerd werd ter voorbereiding van de geallieerde inval.

Bron: Crucq2001

Fig.33 Westkapelle werd voor een groot deel vernietigd door de bombardementen en de dijkdoorbraak in 1944 (foto RAF).

Bron: Crucq2001

Steentijd zijn vermoedelijk in deze zone vernietigd aangezien het water de bodem tot grote diepte heeft geërodeerd. Ook de intensieve bombardementen zelf, op de dijk en op de Duitse kustbatterijen ten zuiden en ten noorden van het dorp, hebben ernstige schade toegebracht aan mogelijke archeologische resten. De kraters veroorzaakt door de inslag van de zware bommen kunnen soms tot twee meter diep en verschillende meters in diameter zijn. Bij archeologisch booronderzoek ten noorden van Westkapelle, ter hoogte van natuurontwikkelingsgebied Westkapelle-Vroon, was de bovenste meter ernstig verstoord, vermoedelijk door bombardementen (Ras 2006, p. 21).

Een deel van de bommen uit de eerste en tweede aanvalsgolf zijn door het onnauwkeurig plaatsen van de markeringssignalen op de oude dorpskern zelf terecht gekomen. Hierbij werd grote schade aangebracht aan de opstaande structuren. De schade aan het archeologisch erfgoed zal hier naar alle waarschijnlijkheid beperkt zijn.

6.2 Heropbouw, saneringen en nieuwbouw

In het kader van de verwachtingskaarten werd

door de WAD een beperkt verstoringsonderzoek uitgevoerd. Hierbij werd op basis van een visuele inspectie een inventaris gemaakt van (mogelijk) onderkelderde of onderheide panden of gebouwen met een mogelijk zware fundering. Van deze selectie zijn vervolgens systematisch de bouwplannen gecontroleerd, voor zover deze beschikbaar waren, om de precieze funderingsgegevens te achterhalen.

Het is niet uit te sluiten dat behalve de onderzochte panden ook andere panden over een kelder(tje)/paalfundering beschikken.

Indien er in de toekomst bodemverstoringen gepland worden in de historische kernen van Domburg, Veere of Westkapelle waarbij archeologische waarden in het gedrang komen, is het van belang om tijdens archeologisch vooronderzoek ook aandacht te besteden aan de specifieke funderingswijze en opbouw van de betreffende woningen. Dit kan aan de hand van archiefmateriaal en eventueel een plaatsbezoek.

Domburg

De precieze impact van (sub-) recente bouwwerkzaamheden op het archeologische erfgoed is niet overal exact bekend. Het merendeel van de panden in Domburg lijkt te beschikken over een fundering met kruipruimte. Deze zijn echter over het algemeen niet erg diep en de verstoringen blijven dus beperkt. Andere woningen hebben strookfunderingen. Wat onderkeldering betreft, zijn enkel voor panden waarvan dit vermoed kon worden, de bouwtekeningen gecontroleerd. De onderkelderde panden zijn met die vermelding in de archeologische verwachtingskaart opgenomen. Het betreft Badstraat 4, Brouwerijweg 6, Markt 13, Nehalenniaweg 8, Noordstraat 20, Ooststraat 8, Schelpweg 8, Stationsstraat 8, Badhuisweg

8, J. Tooropstraat 9, Nehalenniaweg 1, Park Lovenredale en Domburgseweg 1A.

Veere

Anders dan Westkapelle en Domburg heeft Veere tijdens de Tweede Wereldoorlog weinig te lijden gehad onder bombardementen of de aanleg van verdedigingswerken. Wel zijn er door de leegstand in de 19e eeuw veel gebouwen gesloopt. De archeologische resten in de ondergrond zijn hierbij vermoedelijk wel grotendeels intact gebleven.

De voornaamste versturende factor is de aanleg van het Kanaal door Walcheren geweest tussen 1870 en 1873 (fig. 34). Hierbij werd, net als in Middelburg, een deel van de vestingwerken om de stad volledig vernietigd. In Veere is een deel van het zuidelijke en het zuidoostelijke bastion verdwenen. Dit gebied is tot de aanleg van de vestingwerken in de eerste helft van de 19e eeuw nagenoeg volledig als weiland of akkerland in gebruik geweest. De historische bebouwing in deze zone was beperkt. Op de kaart van Jacob Van Deventer en later ook op

Fig.34 Bij de aanleg van het kanaal door Walcheren (rechts op de foto) tussen 1870 en 1873 werden de oostelijke vestingwerken van Veere volledig vernietigd.

Bron: Zeeuws Archief

die van Tirion, staat, op enkele geïsoleerde gebouwen na, enkel langs de Veerse Weg dichte bebouwing aangegeven, waaronder een klooster van St Klaare, een kerk en een leprozenhuis. Resten van het oude klooster kunnen nog ten noorden van het Smidspad worden verwacht. De bebouwing aan de oostelijke zijde van de stad is waarschijnlijk al grotendeels vernietigd door de aanleg van de 17e-eeuwse verdedigingswerken.

Het leprozenhuis op de kaart van Van Deventer is vermoedelijk al bij de aanleg van de 19e-eeuwse vestingwerken volledig verdwenen. Mogelijke ondergrondse resten van het *afgebroken pesthuis* op de kaart van Tirion zullen wel door de aanleg van het kanaal zijn weggegraven. De kans dat er verder archeologische resten uit de Late Middeleeuwen en later verloren zijn gegaan is dan ook gering. Wel kan er aan oudere niveaus, met name deze uit de IJzertijd en de Romeinse Tijd, aanzienlijke schade zijn toegebracht. Ter hoogte van het kanaal zelf mogen we er vanuit gaan dat mogelijke resten uit deze periodes volledig verloren zijn gegaan. Mogelijk werd lokaal ook de top van het Pleistocene dekzand geraakt, waarbij eventuele Steentijdresten zijn verstoord.

Door zijn vele monumenten en status als beschermd stadsgezicht zijn ook de recente verstoringen in de vorm van kelders en zware (paal)funderingen grotendeels uitgebleven. Het schoolgebouw aan de Wijngaardstraat 8 werd gefundeerd op balken op een diepte van circa -1,20 m onder maaiveld. Ter hoogte van het Smidspad 3 werd een verdiepte garage aangelegd (visuele inspectie) en het café aan Bastion 2 beschikt over een kelderruimte, waarvan verder geen gegevens bekend zijn. In de binnenstad werd aan de Kwartierstraat 1-9 een reeks nieuwe gebouwen opgetrokken, waarover momenteel geen funderingsgegevens beschikbaar waren. Veel panden beschikken over een historische kelder die bijna altijd nog in gebruik is. Nagenoeg al deze onderkelderde huizen vinden we terug aan de Kaai en de Markt, waar ze dienst deden als opslagruimte in de handelshuizen.

Westkapelle

De meeste huizen in Westkapelle werden na de bevrijding gesloopt en weer nieuw opgebouwd. Het zijn doorgaans vrij eenvoudige huisjes zonder zware fundering of onderkeldering. Hotel de Valk aan de Zuidstraat 97 heeft een kelderruimte aan de straatzijde met een diepte van circa -2,50m onder maaiveld. Ook school 'De

Lichtstraal aan het Europaplein 10 heeft een kleine centrale kelder van circa -2,65m onder maaiveld. De school is gefundeerd op heipalen (wisselend grid, circa 2,1 x 2,5 m) en funderingsbalken op een diepte van -1,00 m onder maaiveld. Verder beschikt het KPN transformatorhuisje aan het Dreefje 6 over een kruipruimte van -1,20 m onder maaiveld en ook het stadhuis op de Markt 95 lijkt tot -1,20m onder maaiveld verdiept te zijn.

Fig.37 Op basis van visuele inspectie; gebouwen met recente kelders in Domburg, groen weergegeven. In grijs de reeds onderzochte en vrijgegeven archeologische zones

Fig.36 In Veere zijn er, dankzij haar beschermde status, nauwelijks gebouwen met een recente kelder aanwezig (rood). Wel heeft een groot aantal gebouwen een oude kelderruimte (groen). In het grijs de archeologisch reeds onderzochte en vrijgegeven zones.

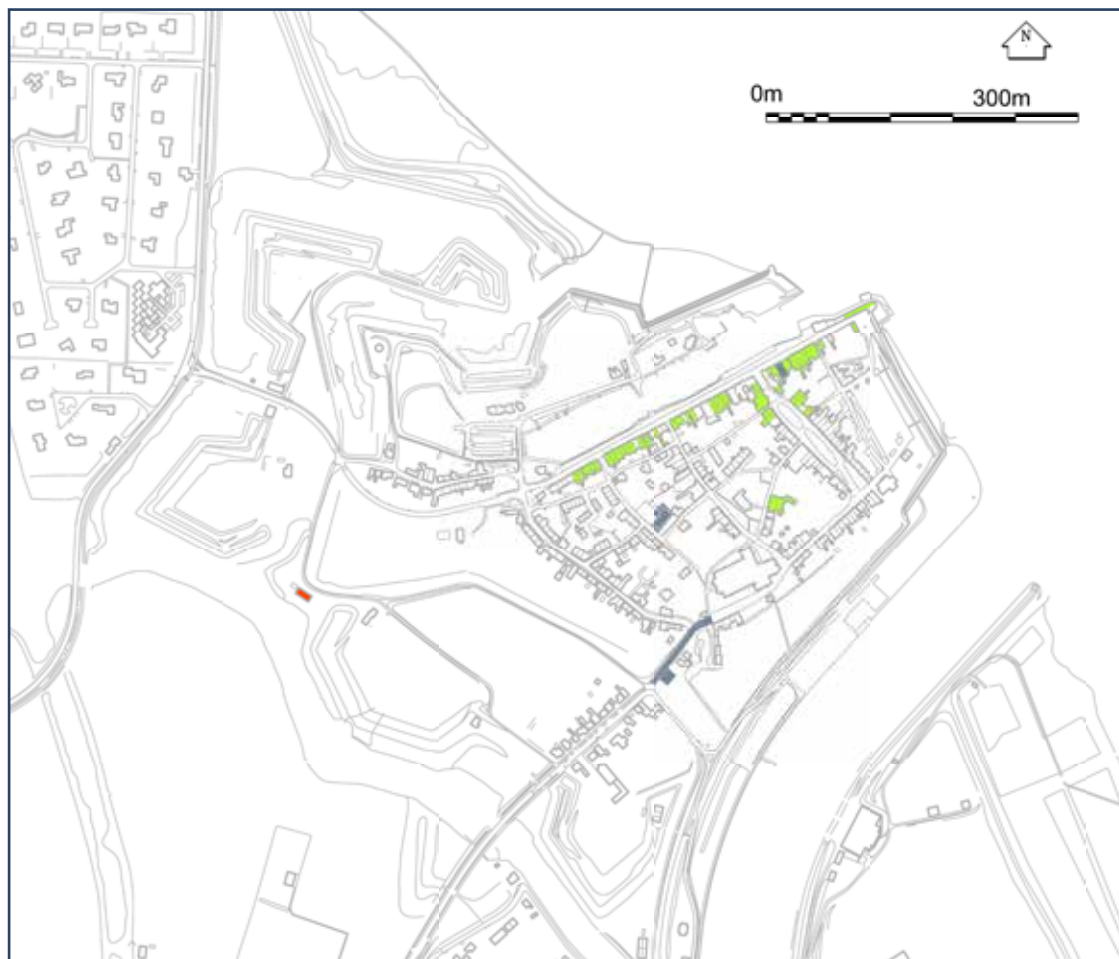

Fig.37 Hoewel Westkapelle grotendeels nieuw herbouwd werd, lijken maar weinig gebouwen een kelder of heipaalfunderingen (groen) te hebben. In grijs de archeologisch reeds onderzochte en vrijgegeven zones.

Fig.38 Domburg in WO II. Bominslagen voornamelijk op onbebouwd terrein (rood). Bunkers staan als blauwe vierkanten weergegeven.

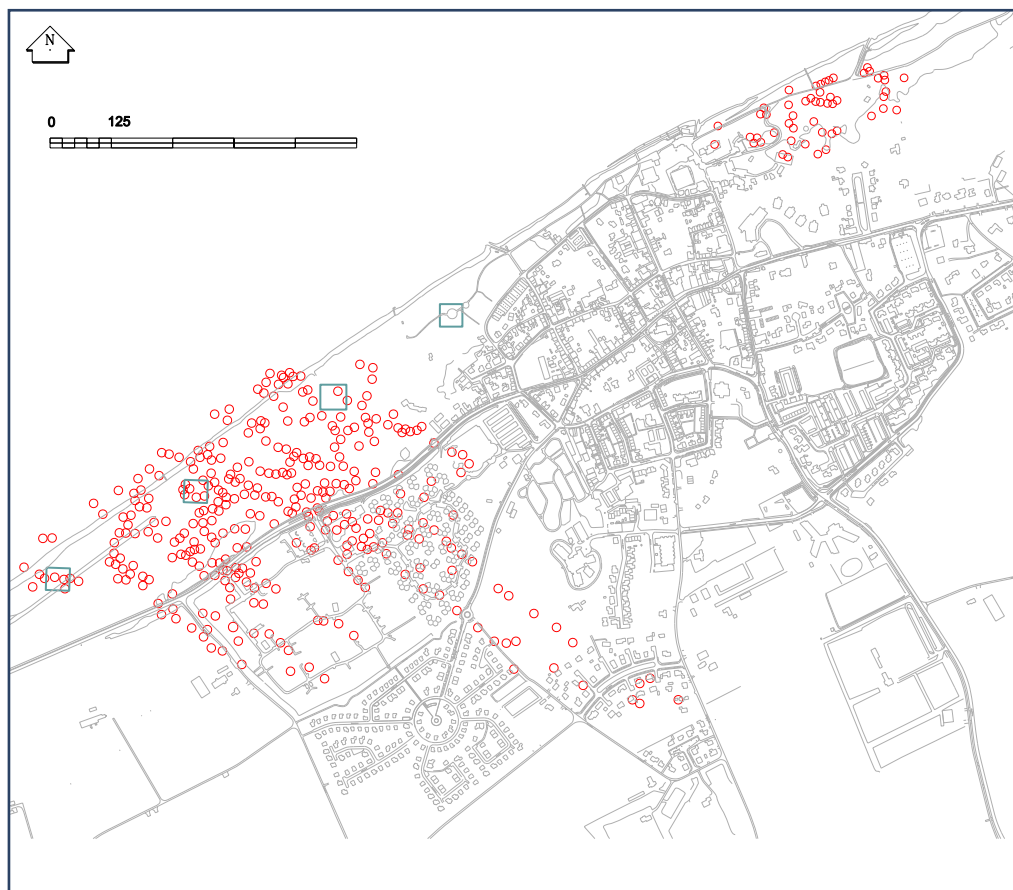
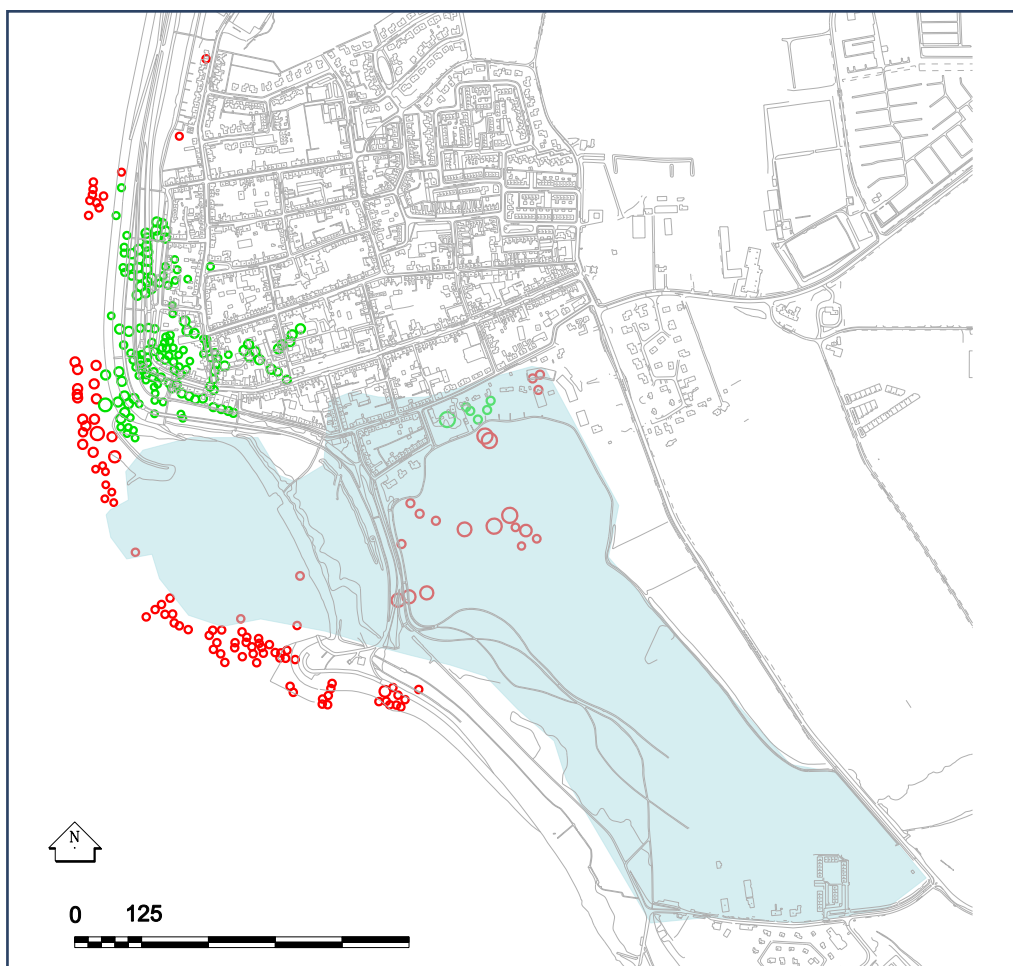

Fig.39 Westkapelle in WO II. Bominslagen op bebouwd (groen) en onbebouwd terrein (rood). De omvang van de dijkdoorbraak en inbraakgeul zijn lichtblauw weergegeven.

7. Archeologie & Monumenten

7.1 Archeologisch onderzoek & waarnemingen

In de loop der jaren zijn er binnen de kernen van Domburg, Veere en Westkapelle talrijke vondsten en waarnemingen gedaan en werd er op meerdere locaties archeologisch onderzoek uitgevoerd. Hieronder worden deze per kern bondig beschreven. Een overzicht van alle onderzoeksmeldingen, vondstmeldingen en waarnemingen is opgenomen in bijlage I en II.

Domburg

Op het strand van Domburg werden in het verleden reeds veel archeologische vondsten gedaan. De bekendste is ongetwijfeld de vondst van de Nehalennia-tempel en altaren in 1647 (WNG 19963). Ook werden twee Vroeg-Middeleeuwse grafvelden op het strand aangetroffen (WNG 19923) en een mogelijke huisplaats uit dezelfde periode. Verder werden veel vondsten van o.a. keramiek, steen en metaal geregistreerd, te dateren vanaf de prehistorie. Ook elders in Domburg werden losse vondsten gedaan. In de Schuivlotstraat bij de Boterkapel werden in 1961 bouwmaterialen, gebruiksvoorwerpen en inhumaties aangetroffen die werden geïnterpreteerd als de resten van een kloostercomplex met bijhorende kerkhof.

In 1986 werd bij een opgraving bij het Badhotel een dikke zwarte cultuurlaag, sporen van houtbouw en twee waterputten aangetroffen in combinatie van Laat-Middeleeuwse keramiek.

Bij Duinenburg werd in 1991 bij een opgraving Vroeg-Middeleeuwse keramiek verzameld. Hier en bij het Badhotel werden bij een andere opgraving ook het onderste deel van de ringwal aangetroffen. Hieronder bevond zich een inhumatie (WNG 236022 & WNG 236023).

In 1992 werd in de Schuivlotstraat een opgraving uitgevoerd waarbij de wal en gracht van de ringwalburg werden aangetroffen. Tevens werd veel Vroeg-Middeleeuws aardewerk verzameld en bevond zich onder de wal een inhumatiegraf (WNG 21955).

In 1993 werd bij een opgraving bij het Badhotel de wal van de ringwalburg (WNG 22113 & WNG 26544) aangetroffen en nederzettingssporen op het binnenterrein van deze burg. Op deze locatie werden bij een booronderzoek in 1991 reeds archeologische indicatoren aangetroffen.

In 1998 werd op de locatie van het huidige gemeentehuis een oppervlaktekartering, een booronderzoek en geofysisch onderzoek uitgevoerd. Hierbij werden geen archeologische vondsten aangetroffen.

In 2000 werd aan de Babelweg (OMG 13864) bij het Zorgcentrum Ter Mantelinge een booronderzoek uitgevoerd. Hier werden tussen 10 en 90cm onder de bouwvoor puinbrokjes in de top van de kreekruig aangetroffen. Bij de veldkartering op dezelfde locatie werd Romeins en Middeleeuws aardewerk verzameld op de kreekruig en in slootkant waren direct onder de bouwvoor funderingen van een stenen gebouw uit de Late Middeleeuwen of Nieuwe Tijd zichtbaar (OMG 13864).

In 2001 werd op de hoek van de Zuidstraat en de Ooststraat een opgraving uitgevoerd. Hierbij werden bewoningssporen van voor de ringwalburg en resten van de wal aangetroffen (OMG 2451).

In de Brouwerijweg werden bij een opgraving en een begeleiding veel grondsporen uit de Late Middeleeuwen aangetroffen (OMG 2178, 13864, 20023 & WNG 52284, 400605). Op het perceel van de Singel 6 werden bij een opgraving resten van één of

twee gebouwen, een perceleringsgreppel en een palenrij aangetroffen. Ook werd hier onder de wal van de ringwalburg een inhumatiegraf van een kind gevonden (WNG 46091).

In 2002 vond aan de Roosjesweg een booronderzoek en prospectie plaats (WNG 137697 & 137698).

In 2003 werd bij het Badpaviljoen een booronderzoek uitgevoerd. In de tot max. 10m diepe boringen werden geen archeologische indicatoren aangetroffen (OMG 9202). Aan de Brouwerijweg werden in de boringen op 2 verschillende locaties geen aanwijzingen voor archeologische resten aangetroffen (OMG 8980). Aan de Singel werden ook boringen gezet. Hier was de bodem tot 1,5m onder maaiveld verstoord (OMG 5122 & WNG 50878). Een booronderzoek in de Noordstraat wees uit dat de bodem tot ca. 1,8m onder maaiveld verstoord was. Hieronder werden geen archeologische indicatoren aangetroffen (OMG 4545 & WNG 50884).

Eveneens in 2003 werd een booronderzoek uitgevoerd aan de Domburgseweg 49, op de locatie van het voormalige landhuis 't Hooge Duyn (OMG 5638). In één boring stootte men op een ondoordringbare baksteenlaag. In 2004 vond hier een archeologische begeleiding van bouwwerkzaamheden plaats (OMG 6235). Hierbij werden de restanten van een beerput uit gele IJsselsteen en grondsporen, die met de aanleg van de siertuin worden verbonden, aangetroffen.

In 2005 werd in de Schuivlotstraat 2 een booronderzoek uitgevoerd. In de boringen werd dierlijk bot, zandsteen en keramiek aangetroffen (OMG 14845 & WNG 408498). In 2007 werd het voorboren van de heipalen archeologisch begeleid door middel van gutsboringen (OMG 21554). Bij het ontgraven van de funderingsstroken werd een archeologische waarneming uitgevoerd door de Walcherse Archeologische Dienst. Hierbij konden enkele profielen gedocumenteerd worden, waarin middeleeuwse afvallagen en mogelijke restanten van de wal van de vroeg-middeleeuwse ringwalburg te

herkennen waren.

Aan de Brouwerijweg werden ook boringen gezet. Hierin werd direct onder de bouwvoor een akker- of cultuurlaag vastgesteld met 1 fragment Laat-Middeleeuws aardewerk (OMG 13829 & WNG 403064).

In 2006 werd aan de Brouwerijweg een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd. Hierbij werden geen sporen van bewoning aangetroffen, wel een antropogene laag die verband houdt met bewoning in de omgeving (OMG 19530). Op de locatie van Motel 't Groentje werden enkele boringen gezet. Hierin werd een dik pakket cultuurlagen aangetroffen (OMG 20041). In 2007 werd een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd, waarbij (OMG 21310).

Aan de Kikkerpit werd in 2007 een bureauonderzoek, booronderzoek en een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd waarbij de aanwezigheid van een Laat-Middeleeuws erf werd aangetoond (OMG 21282, 21452 & 22537).

Een gedetailleerd overzicht van alle onderzoeksmeldingen wordt gegeven in bijlage I.

Veere

De resten van het kasteel Sandenburgh werden in het verleden meermaals opgemerkt en vormden een mooi kader voor artistieke plaatjes (fig. 10). In 1955 vond een uitvoerige opgraving plaats van de resten door de toenmalige Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek. Hierbij werden een groot deel van de funderingen en de gracht opgetekend. Ook wordt melding gemaakt van een waterput (WNG 19787). Het terrein waar de burcht zich bevond, is intussen beschermd als monument van zeer hoge archeologische waarde (AMK 2355). De Middeleeuwse kern van Veere (AMK 13418) en het oude Sandijk zijn aangeduid als monumenten van hoge archeologische waarde (AMK 13419).

In de historische kern van Veere zijn in het

verleden talrijke waarnemingen gedaan en is er op verschillende locaties archeologisch onderzoek uitgevoerd. In de Warwijksestraat werden muurresten van het 16e-eeuwse gasthuis opgemerkt (WNG 19913) en in 1980 werden funderingen van het voormalige Arsenaal gedocumenteerd (WNG 19946). Aan de Wijngaardstraat 19 werd laat middeleeuwse bebouwing aangetroffen (WNG 20000) en aan de Grote Kerk een pelgrimsinsigne (WNG 20976). In 1990 werd tijdens een archeologisch booronderzoek aan de noordzijde van de haven, ter hoogte van restaurant d'Ouwe Werf, een laag bouwafval aangetroffen. Hierin werden 20 gave polychrome wandtegels aangetroffen, te dateren rond 1640 (Polderman 1992). Bij renovatiewerken aan 'De Struys', een van de Schotse huizen aan de Kaai, werd een complete beerput opgegraven met zeer rijke inhoud. Het vondstmateriaal dateert uit de periode 1425-1500 en bevat ondermeer aardewerk, glas, textiel, hout, etc... (WNG 236170) (Vreenegoor 1996).

Op het Oranjeplein werden in 2001 proefsleuven gegraven waarbij meerdere gebouwresten uit de 14e/15e eeuw en de 16e tot 19e eeuw werden opgetekend en een grote hoeveelheid aardewerk en metaal (OMG 2179/WNG 59495) (Tichelman 2001). Aan de Valeriuschool werd tijdens een archeologische begeleiding de aanwezigheid van goed geconserveerde archeologische resten uit de 16e-19e eeuw teruggevonden, waaronder twee tonnen, muur- en vloerrestanten en een grote hoeveelheid aardewerk, metaal en glas (OMG 2210/WNG 44543/50176). Aan de Kaai 69 leverde een inventariserend booronderzoek (OMG 4738). Op hetzelfde perceel werd in 2003 een korte opgraving uitgevoerd (OMG 4904). Aan de Veerseweg/Kanaalweg werd tijdens de begeleiding van een nieuwe rioolaanleg en de aanleg van een proefsleuf muurwerk aangetroffen dat mogelijk te koppelen was aan de 16e-eeuwse omwalling rond de stad en een houten tonput (OMG 5968).

In 2004 werd een archeologisch booronderzoek aan de Kapellestraat 9 uitgevoerd (OMG 7725). Een gang die werd aangetroffen tijdens een archeologische begeleiding aan de Oudestraat kon over

een lengte van 18m in situ bewaard blijven. Hier werd ook een grote hoeveelheid metaalvondsten gevonden, waaronder tien loodtinnen broches en een pelgrimsinsigne uit late 13e-vroege 14e eeuw (OMG 7830/WNG 53973/57765/). Ten zuiden van de Veerseweg, bij de Kanaalweg, werden twee laat middeleeuwse munten gevonden tijdens rioolwerkzaamheden (WNG 408188). Aan de Zanddijksepoort werden eveneens bij werken aan de riolering resten van het 18e-eeuwse bruggehoofd bij de voormalige Zanddijksepoort gevonden (WNG 405696).

Archeologisch bureauonderzoek aan het Smidspad en de Oude Bosweg 3 leverde geen aanwijzingen op voor archeologische resten (OMG 19880 & OMG 27888).

Westkapelle

Op de Archeologische Monumenten Kaart (AMK) staat de historische kern van Westkapelle aangeduid als monument van hoge archeologische waarde (AMK 13412).

Eind 19e-eeuw werden in de vijver van het voormalige Hof te Westkapelle twee kannen gevonden (WNG 19982). Aan de Grindweg vond in 2003 (OMG 19040 & WNG 48933) en in 2005 (OMG 9318 & WNG 401675/401678) een booronderzoek plaats, waarbij een redelijke hoeveelheid vroeg en laat middeleeuws aardewerk werd gevonden (Nijdam 2005). Ook in het verleden wordt hier melding gemaakt van vroeg middeleeuws aardewerk (WNG 19849).

In 2004 werd tijdens een archeologisch booronderzoek aan 't Hout een fragment laat middeleeuws aardewerk gevonden (OMG 7820). In 2006 vond een booronderzoek plaats op enkele locaties aan de Casembrootstraat (OMG 18976/18979). Voor de Noordstraat 50 werd een bureauonderzoek uitgevoerd. De archeologische resten werden niet bedreigd door de geplande bouwwerkzaamheden (OMG 21152), wat tijdens een inspectie door

de WAD werd bevestigd (OMG 25075). Voor de Markt 89-91 werd een bureauonderzoek uitgevoerd en werd aanbevolen de bouwwerkzaamheden archeologisch te begeleiden.

Aan de Kerkeweg, ten noordoosten van de begraafplaats werd in 2005 een archeologisch booronderzoek verricht, waarbij geen archeologische indicatoren werden aangetroffen (OMG 9231) (Engelse2005). Een bureauonderzoek aan het Badmotel (OMG 19042), 't Hofje (OMG 19540) en het Paulushof (OMG 19544) leverde ook geen aanwijzingen op voor bewoningssporen.

7.2 Monumenten

Momenteel telt de historische kern van Domburg 19 Rijksmonumenten en 55 monumenten uit het Monumenten Inventarisatie Project (MIP), Veere 123 Rijks- en 22 MIP-monumenten en Westkapelle 5 Rijks- en 5 MIP-monumenten (fig.).

In het kader van deze archeologische inventarisatie wordt er geen volledige lijst van deze monumenten opgenomen. Deze is te vinden op de website van de Kennis Informatiestructuur Cultuur Historie (www.kich.nl) en op de website van de Cultuurhistorische Hoofdstructuur van de provincie Zeeland (www.provincie.zeeland.nl/cultuur/chs).

Fig.40 Overzicht van de Rijksmonumenten (blauw) en MIP-monumenten (bruin) in Domburg.

Bron: CHS Zeeland

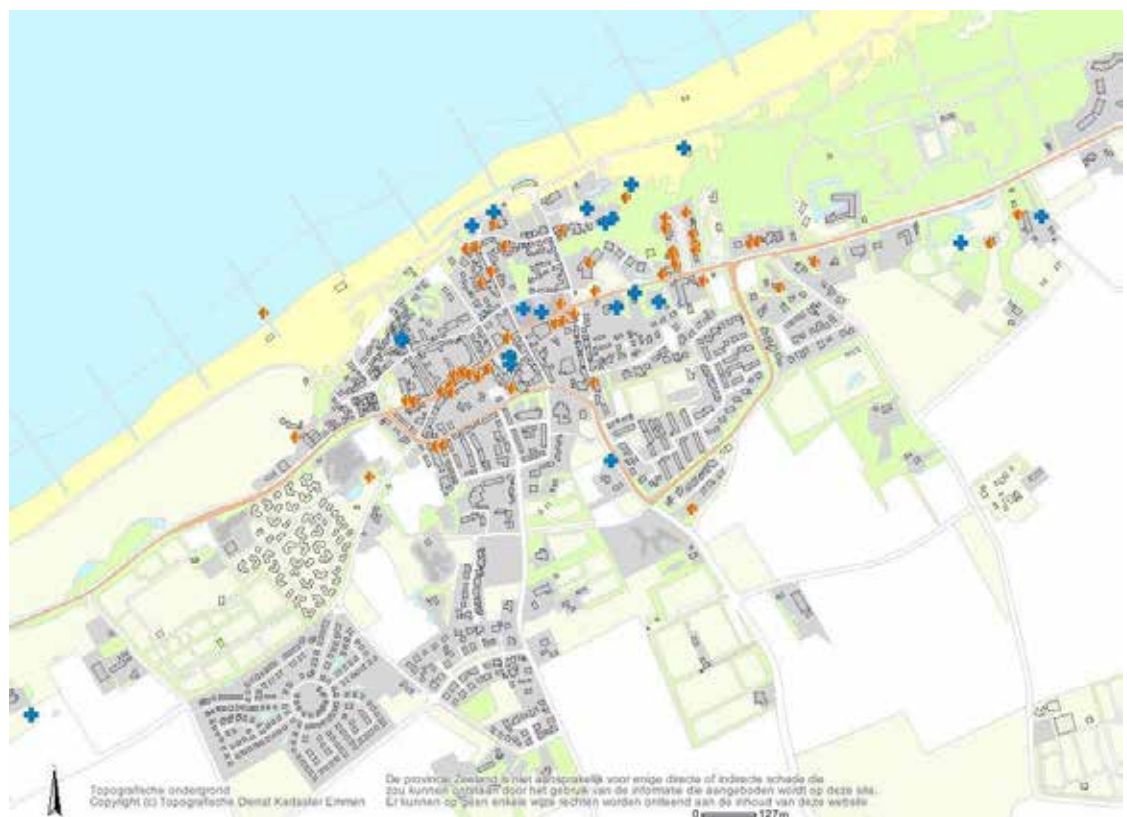

Fig.41 Overzicht van de Rijksmonumenten (blauw) en MIP-monumenten (bruin) in Veere.

Bron: CHS Zeeland

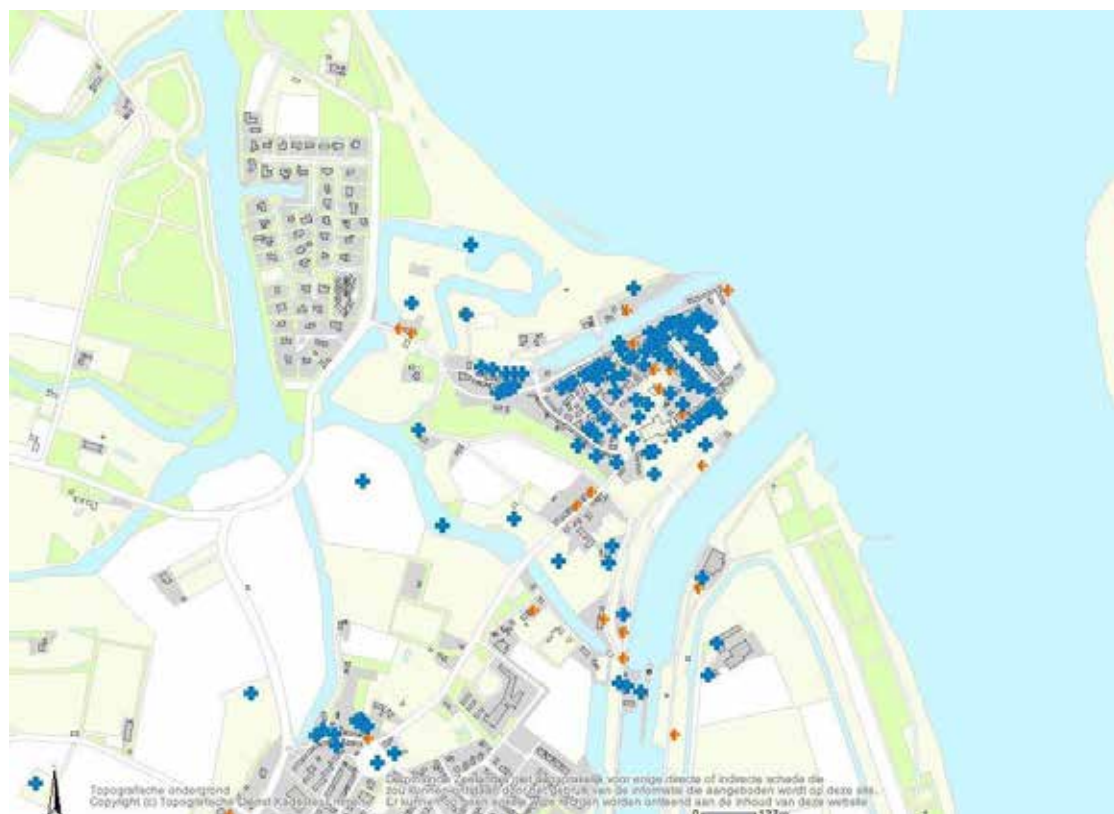

Fig.42 Overzicht van de Rijksmonumenten (blauw) en MIP-monumenten (bruin) in Westkapelle.

Bron: CHS Zeeland

8. Archeologiebeleid en beleidsadvieskaart

BELANGRIJK BERICHT!!! Het hier beschreven beleid werd in 2016 geactualiseerd. Voor de laatste richtlijnen verwijzen wij u naar de website van de Walcherse Archeologische Dienst (www.archeologiewalcheren.nl) of de website van de gemeente Veere

8.1 Inleiding

Vooraf tijdens de wederopbouw na de Tweede Wereldoorlog en de ruimtelijke ordening en bouwwerkzaamheden tijdens de latere economische opbloei is een heel groot deel van het archeologisch bodemarchief ongezien verdwenen. Deze negatieve ontwikkeling resulteerde in januari 1992 in het Verdrag van Valletta (Malta). Dit is een overeenkomst tussen de toenmalige ministers van de Europese lidstaten die verantwoordelijk zijn voor het culturele erfgoed, over de bescherming van het archeologische erfgoed. De ondertekening van dit verdrag zou ervoor moeten zorgen dat de rest van ons bodemarchief niet ongezien verloren gaat. In 1998 keurde het Nederlandse parlement het Europese verdrag goed.

Niet alleen is een groot deel van de archeologische resten van voormalige gemeenschappen ongezien verdwenen, ook is het bodemarchief voor veel mensen onbekend, doordat het niet zichtbaar is. In dit geval kan echter niet gezegd worden dat onbekend onbemand maakt, want als er vondsten worden gedaan, ontstaat er grote belangstelling bij het publiek, zowel bij de bewoners en toeristen, als bij de (lokale) politieke bestuurders. Het ontbreekt alleen nog aan handvatten om hier wat mee te doen. Hieruit blijkt dat de tijd rijp is archeologie een plaats te geven in het ruimtelijke ordeningsbeleid (RO). Zo kan de historische identiteit meewegen bij de ruimtelijke ontwikkelingen, als onderdeel van de algemene zorg voor de kwaliteit van de leefomgeving.

In lijn met het verdrag van Malta en geïnspireerd door het inzicht archeologie een plaats te geven in de ruimtelijke ontwikkeling is in 2007 door vaststelling van de Wet op de Archeologische Monumentenzorg (WAMZ) een wijziging op onder meer de Monumentenwet 1988 van kracht geworden. Volgens deze wetwijziging komt de verantwoordelijkheid voor het beheer van het

cultureel erfgoed in de grond (= het archeologisch bodemarchief) te liggen bij de gemeente.

Vooruitlopend op het van kracht worden van de WAMZ hebben de Walcherse gemeenten deze verantwoordelijkheid al in 2004 op zich genomen. Dit heeft geresulteerd in de vaststelling door de gemeenteraden van Middelburg, Veere en Vlissingen van een Walchers archeologiebeleid in de Nota archeologische monumentenzorg Walcheren en de oprichting van de Walcherse Archeologische Dienst (WAD) in 2006.

Een belangrijk onderdeel van de nota vormt de archeologische verwachtings- en beleidsadvieskaart voor Walcheren. Niet alleen is bij de vaststelling van de nota door de gemeenten besloten om het archeologiebeleid en de archeologische verwachtings- en beleidsadvieskaart in 2008 te evalueren, maar vormt deze evaluatie ook een dringende behoefte van de WAD.

Uit de recente ervaringen blijkt namelijk dat de nota inclusief de hierbij vervaardigde kaarten op punten een detaillering en actualisering behoeven, waardoor het Walcherse archeologiebeleid aangescherpt kan worden. Op de eerste plaats dient hiervoor de onderzoeksagenda (in de nota beheers- en onderzoeksonderwerpen genoemd) gedetailleerd en door goede argumentatie onderbouwd te worden. Een dergelijke agenda is niet alleen noodzakelijk ter actualisering van de nota, maar is vooral een noodzakelijke basis voor toekomstige selectiebesluiten. Een goed doortimmerde onderzoeksagenda in combinatie met een goed beargumenteerde vrijstelling van archeologisch onderzoek resulteert in een transparant Walchers archeologiebeleid, zowel intern als extern.

Een belangrijk onderdeel van de detaillering van de onderzoeksagenda vormt het maken van archeologische verwachtings- en beleidsadvieskaarten van de historische kernen

van Walcheren, waaronder ook die van Domburg, Veere en Westkapelle. Op de bestaande kaart zijn ter hoogte van de historische kernen de begrenzingen overgenomen van de terreinen, zoals ze zijn aangeduid op de AMK. Daar waar van toepassing zijn op de huidige kaart ook de contouren van verdedigingswerken toegevoegd, zoals deze aangeduid staan op de kaart van Lampert 1852. De kernen op de kaarten in hun huidige vorm bestaan uit een enkele zone van gelijke (hoge) archeologische waarde.

Het doel van de detaillering van de kaarten van de historische kernen is om op basis van verschillende bronnen (historische, maar ook recente) voor elke kern een gevarieerde archeologische verwachtingskaart samen te stellen, waarin een indeling is aangebracht in zones met een hoge, een middelhoge en een lage archeologische verwachting. Zo is het aannemelijk dat vanouds bebouwde zones een hoge waarde vertegenwoordigen, waterwegen een middelhoge tot lage waarde en zones met nieuwbouw voorzien van kelders een lage waarde. Reeds onderzochte terreinen hebben natuurlijk nu geen archeologische waarde meer en dienen daarom ook als witte vlekken op de verwachtingskaart uitgespaard te blijven.

Daar waar dit opportuun is dient een dergelijke verwachtingskaart vervolgens als basis voor het vast stellen van een selectiebeleid, waarbij mede op basis van een beargumenteerde onderzoeksagenda, binnen de kernen zones aangewezen kunnen worden die bijvoorbeeld van bijzonder archeologisch belang zijn, maar ook zones die voor vrijstelling van onderzoek in aanmerking komen. Naar verwachting zullen deze laatste zones, gezien de hoge informatiewaarde van archeologische resten binnen de grenzen van een complete stadskern, op de kaarten van de Walcherse steden en de meeste dorpen niet veel voorkomen.

7.2 Wettelijke kaders en beleid

7.2.1 Europa

Het Europees Verdrag inzake de bescherming van archeologisch erfgoed (Verdrag van Valetta (Malta)) is in 1992 door twintig Europese staten, waaronder Nederland, getekend. Het verdrag

gaat uit van het in de bodem bewaren van archeologische waarden op de locatie zelf (behoud in situ). Verstoringen en daarmee afgedwongen, voorafgaande archeologische opgravingen moeten zo veel mogelijk worden vermeden. De heersende opvatting is dat de bodem nog steeds de beste bewaarplaats is voor de archeologische resten. Daarnaast speelt de gedachte dat latere generaties over betere technieken zullen beschikken om opgravingen te verrichten. Het verdrag heeft ook als zeer belangrijke insteek dat in een zo vroeg mogelijk stadium van ruimtelijke ordening rekening wordt gehouden met archeologische waarden. Belangrijk hierbij is, dat het verdrag uitgaat van het zogenaamde veroorzakerprincipe. Dat wil zeggen, dat degene die de bodem wil verstoren het archeologisch (voor)onderzoek en eventuele opgravingen zelf moet betalen.

8.2.2 Rijk

Het verdrag is in Nederland in 2007 bekrachtigd door de *Wet op de archeologische monumentenzorg (WAMZ)*. De WAMZ is tot wijziging van de Monumentenwet 1988, de Ontgrondingenwet, de Wet milieubeheer en de Woningwet. In lijn met het Verdrag van Valetta heeft de wet als voornaamste insteek dat bij de ruimtelijke ordening rekening wordt gehouden met de in de grond aanwezige dan wel te verwachten monumenten. Uitgangspunten die tevens overgenomen zijn van het verdrag zijn het veroorzakerprincipe en het zogenaamde behoud in situ.

Gemeentelijke verantwoordelijkheid.

Een belangrijk onderdeel van de WAMZ is dat de verantwoordelijkheid voor het cultureel erfgoed bij de gemeenten komt te liggen. In de WAMZ wordt geregeld dat de gemeenteraad bij de vaststelling van een bestemmingsplan rekening houdt met de in de grond aanwezige dan wel te verwachten monumenten. Volgens de wet kan in het belang van de archeologische monumentenzorg bij een bestemmingsplan worden bepaald dat de aanvrager van een aanleg- en bouwvergunning een rapport dient over te leggen, waarin de archeologische waarde van het terrein dat blijkens de aanvraag zal worden verstoord naar het oordeel van burgemeester en wethouders voldoende is vastgesteld. Bovendien kan volgens

de wet worden bepaald dat de aanvrager van een sloopvergunning een gelijksoortig rapport dient over te leggen.

Ook wordt in de wet bepaald dat de gemeenteraad in het belang van de archeologische monumentenzorg bij verordening a.) regels kan vaststellen met betrekking tot de eisen die burgemeester en wethouders kunnen stellen aan onderzoek in het kader van het doen van opgravingen; of b.) gevallen vaststellen waarin burgemeester en wethouders kunnen afzien van nader archeologisch onderzoek of het opleggen van daartoe strekkende verplichtingen.

In de WAMZ wordt vervolgens gesteld dat de bepaling in bestemmingsplannen om een hierboven bedoeld rapport te overleggen niet van toepassing is op projecten met een oppervlakte kleiner dan 100 m²; de gemeenteraad kan een hiervan afwijkend ander oppervlakte vaststellen.

De WAMZ regelt bovendien dat voor zover bij de vaststelling van geldende bestemmingsplannen onvoldoende rekening is gehouden met de in de grond aanwezige dan wel te verwachten monumenten, provinciale staten gebieden, die (naar verwachting) archeologische waardevol zijn als archeologische attentiegebieden aan kunnen wijzen.

Opgravingsvergunning

Verder wordt in de WAMZ de opgravingsvergunning behandeld. Bepaald wordt dat opgraven zonder of in afwijking van een opgravingsvergunning van de minister verboden is. In de wet wordt omschreven aan welke regels moet worden voldaan om een opgravingsvergunning te verkrijgen en te behouden. De WAMZ verruimt de mogelijkheid voor (commerciële) bedrijven / onderzoeksbureaus om de verantwoordelijkheid voor een opgraving te dragen en stelt hun in staat nu zelf een opgravingsvergunning aan te vragen, waar voorheen dit alleen aan een rijksdienst (in de praktijk de RACM, betrokken universitaire faculteiten en –geclausuleerd- aan gemeenten) mogelijk was. Het komen te vervallen van deze restrictie hangt samen met de op basis van het in het verdrag van Valetta opgenomen en in de WAMZ geïmplementeerde veroorzakerprincipe. Hierdoor is men zich bewust geworden van de noodzaak van een geliberaliseerde markt op het gebied van archeologisch onderzoek. Verschillende opgravingsbedrijven met vergunning moeten zich kunnen aanbieden aan

potentiële opdrachtgevers. Hieruit voorkomend zijn dus ook regelingen vastgesteld, waarbij de gemeenten (, rijk en provincies) in een zo eerlijk mogelijke concurrentiepositie met de bedrijven terecht komen. In de overgangs- en slotbepalingen is onder meer opgenomen dat gemeenten, die ten tijde van de inwerkingtreding van de WAMZ over een opgravingsvergunning voor onbepaalde tijd beschikt, gedurende twee jaar na inwerkingtreding van de wet gerechtigd blijft met deze vergunning opgravingen te verrichten. Na deze periode kan de gemeente een nieuwe opgravingsvergunning aanvragen onder dezelfde voorwaarden als aan opgravingsbedrijven gesteld.

Daarnaast is in besluit 292 van 9 augustus 2007 (Besluit archeologische monumentenzorg) bepaald dat aan een organisatie onderdeel (lees: RACM) van het Rijk een opgravingsvergunning uitsluitend wordt verleend voor het doen van opgravingen in het kader van de ontwikkeling en innovatie van kennis over het behouden en beheren van archeologische monumenten of voor de aanwijzing van monumenten. De vergunning voor een gemeente of een provincie wordt uitsluitend verleend voor het doen van opgravingen binnen het grondgebied van de desbetreffende gemeente of provincie.

Excessieve kosten

Een ander belangrijk onderdeel van de WAMZ is de bepaling van de regels en de voorwaarden, waaronder een verstoorder en een gemeente of provincie bij het rijk een aanvraag kunnen indienen voor een specifieke uitkering in het kader van excessieve kosten van opgravingen. Dit is echter reeds achterhaald. Bij het inwerking treden van de wet is namelijk ook het fonds voor de aanvraag van excessieve kosten afgeschaft. In ruil daarvoor wordt jaarlijks een bedrag in het gemeentefonds gestort, dat weer over de gemeentes wordt verdeeld.

Tenslotte is in de WAMZ een *aantal bepalingen* opgenomen met betrekking tot eigendom en deponering van roerende monumenten, meldingsplichten, documentatie en handhaving en strafbepalingen.

8.2.3 Provincie

Conform de provinciale Cultuurnota 2005-2008 Cultuur Continu is een van de speerpunten van het provinciaal cultuurbeleid de integrale aandacht voor het culturele erfgoed van Zeeland in de meest brede zin. Als uitwerking van de cultuurnota is ten behoeve van het archeologische beleidsveld de Nota Archeologie 2006-2012 opgesteld. Hierin worden, naast het geven van invulling aan wettelijke taken, ook drie ambities kenbaar gemaakt: behoud in situ, optimalisering van kennis voor beleid en ontsluiting van archeologisch erfgoed.

vrijstellingsregeling

In het kader van de ambitie behoud in situ heeft de provincie ook een vrijstellingsregeling in de nota opgenomen. Hier wordt gesteld dat archeologisch onderzoek niet noodzakelijk is wanneer:

- aangetoond is dat geen archeologische (verwachtings)waarden aanwezig zijn;
- werkzaamheden vergunningvrij kunnen worden uitgevoerd;
- werkzaamheden niet dieper worden uitgevoerd dan 30 cm onder het maaiveld;
- het te verstoren oppervlak niet groter is dan 100 m², tenzij het een terrein dat op de Archeologische Monumentenkaart Zeeland gewaardeerd is als een terrein met zeer hoge of hoge archeologische waarde;
- herbouw plaatsvindt met dezelfde afmetingen en dezelfde maat funderingen (horizontaal en verticaal) als het oorspronkelijke bouwwerk.

Volgens het provinciaal beleid kunnen gemeenten, met een vastgesteld archeologiebeleid, op basis van inhoudelijk *beargumenteerde keuzes* van deze regelgeving inzake gebieden met een verwachtingswaarde afwijken. Dit geldt ook voor de kernen van hoge archeologische waarden. Het college van GS behoudt echter bij toetsing zijn eigen afwegingsvrijheid, maar zal deze enkel aanwenden indien het behoud van waardevol archeologisch erfgoed o.i. wordt bedreigd.

De provincie meent, dat terreinen van hoge en zeer hoge archeologische waarde op de AMK Zeeland van provinciaal belang zijn. Deze archeologische terreinen kunnen niet vrijgesteld worden van onderzoek, tenzij het een oppervlakte betreft tot 30m².

Provinciale, wettelijke taken

De provinciale, wettelijke taken die in de WAMZ worden genoemd zijn:

- Aanwijzing attentiegebieden. Voor zover bij de vaststelling van geldende bestemmingsplannen onvoldoende rekening is gehouden met de in de grond aanwezige dan wel te verwachten monumenten, kan de provincie archeologische waardevolle gebieden (archeologische attentiegebieden) aanwijzen, waardoor gemeenten binnen een door de provincie vast te stellen termijn hun bestemmingsplannen moeten met als doel het veiligstellen van de archeologische belangen. Uitgangspunt hierbij voor de provincie is de Archeologische Monumentenkaart (AMK). De provincie heeft bepaald de terreinen van archeologische waarden, zoals aangeduid op de AMK, die op 1 januari 2009 nog geen planologische bescherming hebben, aan te wijzen als archeologische attentiegebieden.

- Depotvoorziening. Conform de wettelijk taak onderhoudt de provincie ten behoeve van de deponering van vondsten en documentatie het Zeeuws Archeologisch Depot (ZAD) en het Zeeuws Archeologisch Archief (ZAA). De provincie wil op het gebied van archeologie voor Zeeland één centraal archeologisch depot aanhouden om versnippering tegen te gaan. Gemeenten die een eigen archeologische dienst met opgravingsvergunning hebben, dienen te voorzien in een depot. De provincie stelt vanuit haar behoefte om één centraal Zeeuws archief te hebben haar depotfaciliteiten ter beschikking aan de betreffende gemeenten.

- Ondersteuning van gemeenten. Met de implementatie van de WAMZ zijn de gemeenten verplicht de verantwoordelijkheid voor het beheer van het archeologisch erfgoed zelfstandig op te nemen. Uitgangspunten voor beslissingen en keuzes moeten vastgelegd worden in een gemeentelijk archeologiebeleid. De provincie wil de gemeenten ondersteunen en stimuleren bij het opstellen van een gemeentelijk archeologiebeleid.

- Toetsing. De provincie oordeelt over onomkeerbare ingrepen bij het toetsen van ontgrondingsaanvragen, bodemsaneringsplannen, landinrichtings- en natuurontwikkelingsplannen, gebiedsgericht beleid, restauratie en verbouwingsplannen, ISV-projecten, waterpeilbestanden,

milieueffectenrapportages en gemeentelijke bestemmingsplannen. De provincie stelt een goede handhaving noodzakelijk voor de bevordering van de wet- en regelgeving. De provinciale taak aangaande strikt archeologische handhaving is adviserend. De rol van de provincie is daarom gericht om handhaving door gemeenten te stimuleren en te adviseren. Daarnaast kan de provincie secundair handhaven bij het afleveren van verklaringen van geen bezwaar en de goedkeuring van bestemmingsplannen. Bij de wijziging van de Wet op de Ruimtelijke Ordening (WRO) komt de goedkeurende rol van de provincie bij bestemmingsplannen echter te vervallen. Wel zal zij haar secundaire handhavende invloed niet geheel verliezen, omdat zij nauw betrokken zal zijn bij vooroverleggen ten behoeve van bestemmingsplannen.

De provincie Zeeland onderhoudt een goede verstandhouding met de Walcherse gemeenten en de Walcherse Archeologische Dienst (WAD). Zowel wat betreft de wettelijke taken als de ambities in zowel het provinciale als Walcherse gemeentelijk archeologiebeleid bestaat veel overeenstemming. Zo zijn de AMK-terreinen zijn in de gemeentelijke bestemmingsplannen planologisch beschermd, maakt de WAD gebruik van de depotfaciliteiten van het ZAD en het ZAA, hebben de Walcherse gemeenten veel provinciale steun gehad bij de formulering van een eigen archeologiebeleid en vindt in onderling goed overleg de invulling van het onderdeel archeologie van nieuwe en te herziene bestemmingsplannen plaats.

8.2.4 Gemeente

Zoals gezegd hebben de raden van de Walcherse gemeenten Middelburg, Veere en Vlissingen in 2006 een Walchers archeologiebeleid in de Nota archeologische monumentenzorg Walcheren vastgesteld en besloten tot de oprichting van de *Walcherse Archeologische Dienst* (WAD). Geheel in lijn met het Europese, Rijks- en provinciale beleid staat in het Walcherse archeologiebeleid behoud in situ voorop, tenzij de archeologische waarden niet opwegen tegen andere belangen. Om een dergelijke belangenafweging op een verantwoorde manier plaats te laten vinden gaat het archeologiebeleid er ook van uit dat in een zo vroeg mogelijk stadium van de ruimtelijke ontwikkelingsprocessen voldoende informatie

over de eventuele archeologische waarden bekend is.

De Walcherse gemeenten hebben besloten dat archeologie een werkbaar en doelmatig onderdeel moet worden van de ruimtelijke ordening. Daarom is een archeologiebeleid geformuleerd, waarin de ruimte ontstaat om prioriteiten te stellen en beargumenteerde keuzes te maken op het gebied van archeologie. En verder door een selectiebeleid toe te passen op de archeologische onderwerpen en gebieden die de gemeenten wel en niet wensen te onderzoeken. Zo ontstaat er aan de ene kant een voor alle betrokkenen acceptabele en redelijke regelgeving en aan de andere kant wordt recht gedaan aan het belang van de archeologie.

Het selectiebeleid is gebaseerd op:

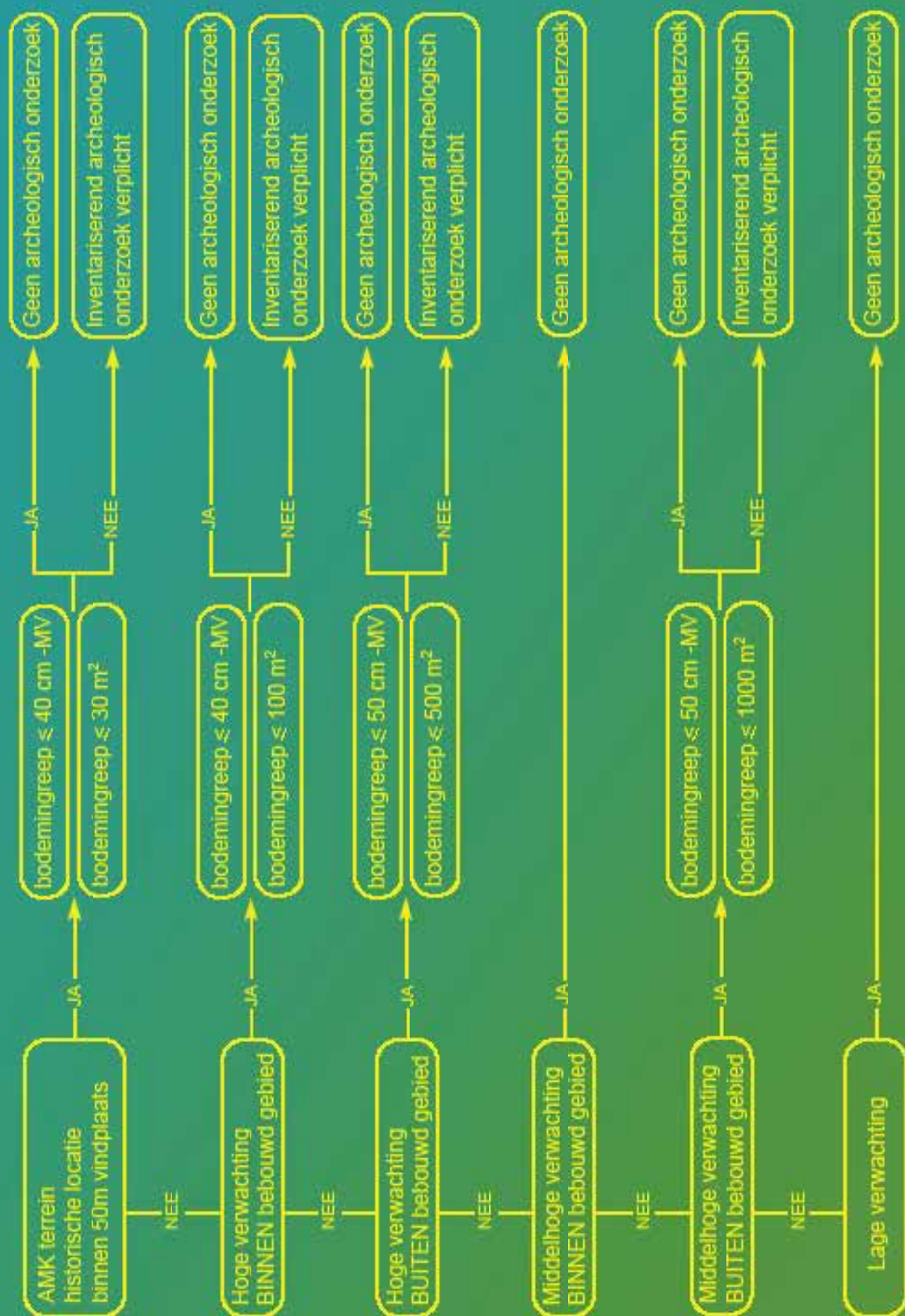
- Het beleid met betrekking tot het vrijstellen van het doen van archeologisch onderzoek in het kader van de WAMZ;
- De Archeologische verwachtings- en beleidsadvieskaart Walcheren 2006;
- De beheers- en onderzoeksonderwerpen.

Vrijstellingsregeling

Zoals hierboven vermeld wordt In de WAMZ gesteld dat de bepaling in bestemmingsplannen om een rapport te overleggen, waarin de archeologische waarde van het terrein dat blijkens de aanvraag zal worden verstoord naar het oordeel van burgemeester en wethouders voldoende is vastgesteld, niet van toepassing is op projecten met een oppervlakte kleiner dan 100 m². Een hierop volgende bepaling stelt, dat de gemeenteraad een hiervan afwijkend ander oppervlakte kan vaststellen. De provincie heeft in haar archeologiebeleid een vrijstellingregeling opgenomen, waarbij vastgehouden wordt aan de 100 m², behalve op AMK-terreinen van hoge en zeer hoge archeologische waarde. Hier is een vrijstelling vastgesteld voor bodemingrepen met een oppervlakte kleiner dan 30 m². Bovendien is een vrijstelling opgenomen voor bodemingrepen die niet dieper gaan dan 30 cm onder het maaiveld.

De Walcherse gemeenten hebben in lijn met de WAMZ en in afwijking met het provinciaal beleid, maar wel in overleg met de provincie, een vrijstellingsregeling opgenomen in het Walcherse archeologiebeleid die een voor alle betrokkenen

Planontwikkeling met bodemingrepen

acceptabele, redelijke en begrepen regelgeving (dus niet meer regelen dan strikt noodzakelijk) en een regeling die voldoende recht doet aan het belang van de archeologie, vormt. Doelmatigheid, draagvlak, evenwichtigheid en het voorkomen van overbodige regelgeving zijn in deze benadering de sleutelbegrippen.

De regeling behelst het vrijstellen van het doen van archeologisch onderzoek als de verstoring binnen de in tabel 1 vermelde oppervlaktematen of dieptematen blijft. Daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen de AMK-terreinen met vastgestelde archeologische waarden, archeologische verwachtingszones gebaseerd op historische kaarten, terreinen binnen een straal van 50 meter rondom een bekende vindplaats en de IKAW-gebieden met verschillende archeologische verwachtingswaarden.

De Archeologische verwachtings- en beleidsadvieskaart Walcheren 2006

Als basis voor de in het Walchers opgenomen archeologiebeleid opgenomen vrijstellingsregeling geldt de archeologische verwachtings- en beleidsadvieskaart voor Walcheren. De kaart is gebaseerd op de Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW), de Archeologische MonumentenKaart (AMK), de geologische kaart, en enkele historische kaarten, voornamelijk uit de 19e eeuw. Daarnaast zijn op basis van de landelijke archeologische database (ARCHIS) de tot op heden bekende archeologische vindplaatsen (waarnemingen) en uitgevoerde onderzoeken in de kaart opgenomen. De kaart is het uitgangspunt voor de vrijstellingsregeling opgenomen in het Walchers archeologiebeleid.

De kaart is in zijn eerste opzet relatief 'grof' en zal op termijn meer gedetailleerd en genuanceerd worden. Een eerste aanzet hiertoe is de vervaardiging van gedetailleerde verwachtings- en beleidsadvieskaarten voor de historische stads- en dorpskernen van Walcheren.

De beheers- en onderzoeksonderwerpen

De Walcherse gemeenten hebben een aantal beheers- en onderzoeksonderwerpen geselecteerd waar de archeologische monumentenzorg op Walcheren zich vooral op moet richten. Indien met betrekking tot een

ontwikkeling is geconcludeerd dat archeologische waarden aanwezig (kunnen) zijn, bepalen, naast de vrijstellingsregeling en de Archeologische verwachtings- en beleidsadvieskaart Walcheren 2006, ook de onderwerpen de vorm van de archeologische monumentenzorg: behoud, geen onderzoek, of wel onderzoek en de vorm daarvan. De drie gemeenten kiezen ervoor, wanneer behoud niet mogelijk blijkt en archeologisch onderzoek moet plaatsvinden, alleen een opgraving te laten plaatsvinden als de waarden binnen het Walcherse selectiebeleid vallen. Dit betekent dat thema's die buiten de opgesomde onderwerpen vallen, geen of slechts beperkt aandacht zullen krijgen.

Dit kader is aangebracht zodat beter en samenhangend onderzoek kan plaatsvinden. Onderzoek naar de betreffende onderwerpen moet beter inzicht verschaffen in de aard, kwaliteit en continuïteit van de bewoningsgeschiedenis van de plekken die representatief zijn voor het bodemarchief en voor de diversiteit aan archeologische waarden.

De onderwerpen en verschillende typen onderzoek die volgens de drie gemeenten richting geven aan de uitvoering van de archeologische monumentenzorg zijn:

- De vastgestelde rijks- en provinciale beleidskaarten (waarop bijvoorbeeld ook de vliedbergen en ringwalburgen zijn vermeld) als basis voor het verder detailleren van haar archeologiebeleid;
- Klein ad-hoc archeologisch onderzoek (bijvoorbeeld toevalsvondsten of noodonderzoek);
- Stads kernonderzoek in Middelburg, Vlissingen en Veere inclusief Arnemuiden, Domburg en Westkapelle;
- De ontwikkelingsgeschiedenis van Walcheren voor 1400;
- De buitenplaatsen op Walcheren. Deze buitens hebben in de buitengebieden van de drie gemeenten gestaan en kunnen veel meer dan tot nu toe is gebeurd, worden meegenomen in de ruimtelijke ordening van nieuw aan te leggen wijken;
- De structuur van oude weg- en waterwerken. Hierbij kan worden gedacht aan oude paden en wegen en verdwenen afwateringswerken, waarbij ook 'inlandige scheepsarcheologie' aandacht krijgt als er scheepsresten worden aangetroffen

AMZ cyclus

VERGUNNINGSAANVRAAG

toetsing beleidsadvieskaart

Vergunningverlening indien:

- geen onderzoek verplicht conform beleid
- archeologievriendelijke planaanpassing

bureauonderzoek

Vergunningverlening indien:

- geen aantasting (verwachte) archeologische waarden
- archeologievriendelijke planaanpassing

inventariserend veldonderzoek

booronderzoek

Vergunningverlening indien:

- geen aantasting (verwachte) archeologische waarden
- archeologievriendelijke planaanpassing

proefsleuvenonderzoek

selectiebesluit

Vergunningverlening indien:

- geen aantasting archeologische waarden
- gemeentelijk selectiebesluit
- archeologievriendelijke planaanpassing

opgraven / begeleiden / beschermen

Vergunningverlening indien:

- afronding opgraving
- besluit tot begeleiding werkzaamheden

Geen vergunningverlening indien:

- bescherming van archeologische waarden *in situ*

bij het bouwrijp maken van buitengebieden die eens water waren;

- Een of meer nog nadere te benoemen gemeentelijk onderscheidende onderwerpen.

Naar verwachting zal in de loop van 2008 en 2009 de bovenstaande lijst van onderwerpen uitgebreid en gedetailleerd worden tot een Walcherse onderzoeksagenda.

Voor de implementatie van het archeologiebeleid hebben de Walcherse gemeenten de Walcherse Archeologische Dienst (WAD) opgericht. Naast deze beleidstaak, voornamelijk in de vorm van advisering, heeft de WAD ook een toetsende en directievoerende rol bij op Walcherse bodem uitgevoerd onderzoek. Op beperkte schaal voert de WAD ook zelf onderzoek uit.

8.3 Beleidsadvieskaart kernen Domburg, Veere en Westkapelle; selectieverantwoording

In de vorige hoofdstukken is een gedetailleerde archeologische verwachtingskaart voor de kernen van Domburg, Veere en Westkapelle opgesteld. Hierbij is beschreven op basis van welke criteria de drie historische kernen ingedeeld kunnen worden in verschillende verwachtingszones. Op basis van historisch kaartmateriaal zijn verschillende zones van eerste uitleg en latere uitbreidingen van de kernen aangeduid.

Andere zones, die uitgeselecteerd kunnen worden, zijn de zones waar al archeologisch onderzoek is uitgevoerd, waar huidige bebouwing is voorzien van kelders en waar andersoortige verstoringen bijvoorbeeld door de bouw van bunkers of bombardementen in de Tweede Wereldoorlog heeft plaats gevonden.

De beleidsadvieskaart voor de historische kernen van Domburg, Veere en Westkapelle ziet er op basis van bovenstaande selectie niet ingewikkeld uit. Op de kaarten wordt onderscheid gemaakt tussen zes verschillende zones:

1. *Oranje/oranje gearceerd*: beschermd archeologisch monument
2. *Cirkel, blauw gearceerd*: archeologische

vindplaats. Hier geldt dat bodemingrepen die dieper gaan dan 40 cm onder maaiveld en bodemingrepen die een groter oppervlak beslaan dan 30 m² moeten in het vroegste stadium van de planvorming worden voorafgegaan door een verkennend archeologisch onderzoek. Op basis van de resultaten van dit verkennend onderzoek dient verdere belangenafweging plaats te vinden

3. Geel : zone met een hoge archeologische verwachting (historische kern). Hier geldt dat bodemingrepen die dieper gaan dan 40 cm onder maaiveld en bodemingrepen die een groter oppervlak beslaan dan 30 m² moeten in het vroegste stadium van de planvorming worden voorafgegaan door een verkennend archeologisch onderzoek. Op basis van de resultaten van dit verkennend onderzoek dient verdere belangenafweging plaats te vinden.

4. Donkerroos: zone met een hoge archeologische verwachting. Conform het Walcherse archeologiebeleid geldt hier dat:

- *Binnen bestaand bebouwd gebied*: bodemingrepen die dieper gaan dan 40 cm onder maaiveld en bodemingrepen die een groter oppervlak beslaan dan 100 m² moeten in het vroegste stadium van de planvorming worden voorafgegaan door een verkennend archeologisch onderzoek. Op basis van de resultaten van dit verkennend onderzoek dient verdere belangenafweging plaats te vinden.

- *buiten bestaand bebouwd gebied*: bodemingrepen die dieper gaan dan 50 cm onder maaiveld en bodemingrepen die een groter oppervlak beslaan dan 500 m² moeten in het vroegste stadium van de planvorming worden voorafgegaan door een verkennend archeologisch onderzoek. Op basis van de resultaten van dit verkennend onderzoek dient verdere belangenafweging plaats te vinden.

5. Lichtroos : zones met middelhoge archeologische verwachting. Conform het Walcherse archeologiebeleid geldt hier dat

- *Binnen bestaand bebouwd gebied*: Voor deze zones geldt dat geplande bodemingrepen, ongeacht hun diepte en oppervlak vrijgesteld zijn van archeologisch onderzoek.

- *buiten bestaand bebouwd gebied*: bodemingrepen die dieper gaan dan 50 cm onder maaiveld en bodemingrepen die een groter oppervlak beslaan dan 500 m² moeten in het vroegste stadium van de planvorming worden voorafgegaan door een verkennend

archeologisch onderzoek. Op basis van de resultaten van dit verkennend onderzoek dient verdere belangenafweging plaats te vinden.

6. Grijs: zone met een lage of geen archeologische verwachting. Voor de grijze zones geldt dat geplande bodemingrepen, ongeacht hun diepte en oppervlak vrijgesteld zijn van archeologisch onderzoek.

8.4 Implementatie van de beleidsadvieskaart

Op basis van historisch onderzoek en de daaropvolgende archeologische verwachtingskaart is voor de historische kernen van Domburg, Veere en Westkapelle nu een

beleidsadvieskaart vervaardigd, die meer gedetailleerd is dan de in 2006 bij de Nota Archeologische monumentenzorg Walcheren vastgestelde verwachtings- en beleidsadvieskaart. De nu meer gedetailleerde beleidsadvieskaarten komen in de plaats van de in 2006 vastgestelde kaart en zal vanaf heden gebruikt worden als uitgangspunt bij advisering door de WAD en ten behoeve van archeologische onderdelen van (herzieningen van) bestemmingsplannen.

De kaarten blijven levende documenten. In de toekomst zullen bijvoorbeeld meer zones binnen deze Veerse kernen archeologisch onderzocht worden, waardoor zij ook uit de oranje en gele zones van de beleidsadvieskaart uitgesneden kunnen worden, of kan bijkomende informatie een ander licht werpen op de te verwachten archeologische resten.

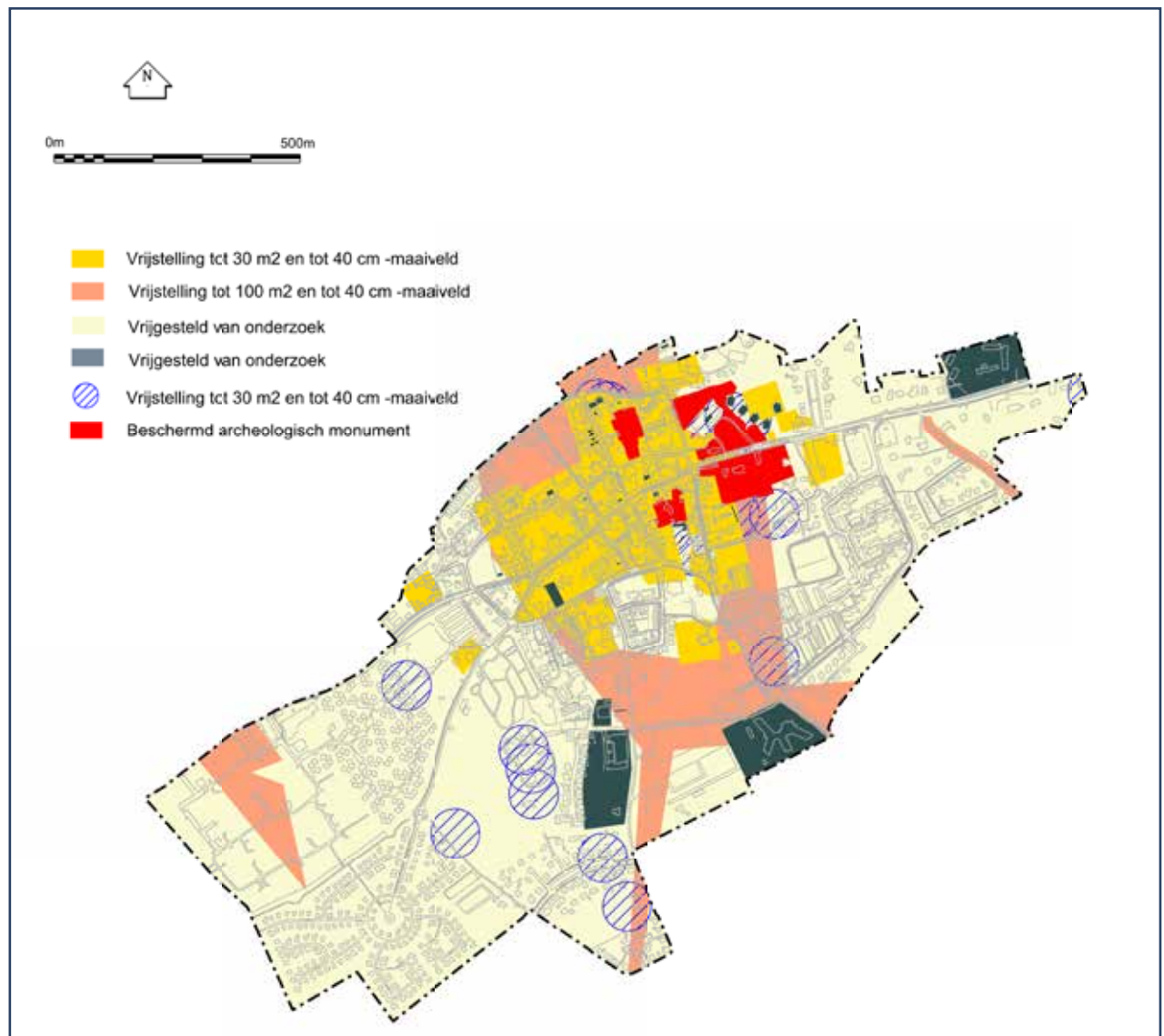

Fig.43 Beleidsadvieskaart Domburg

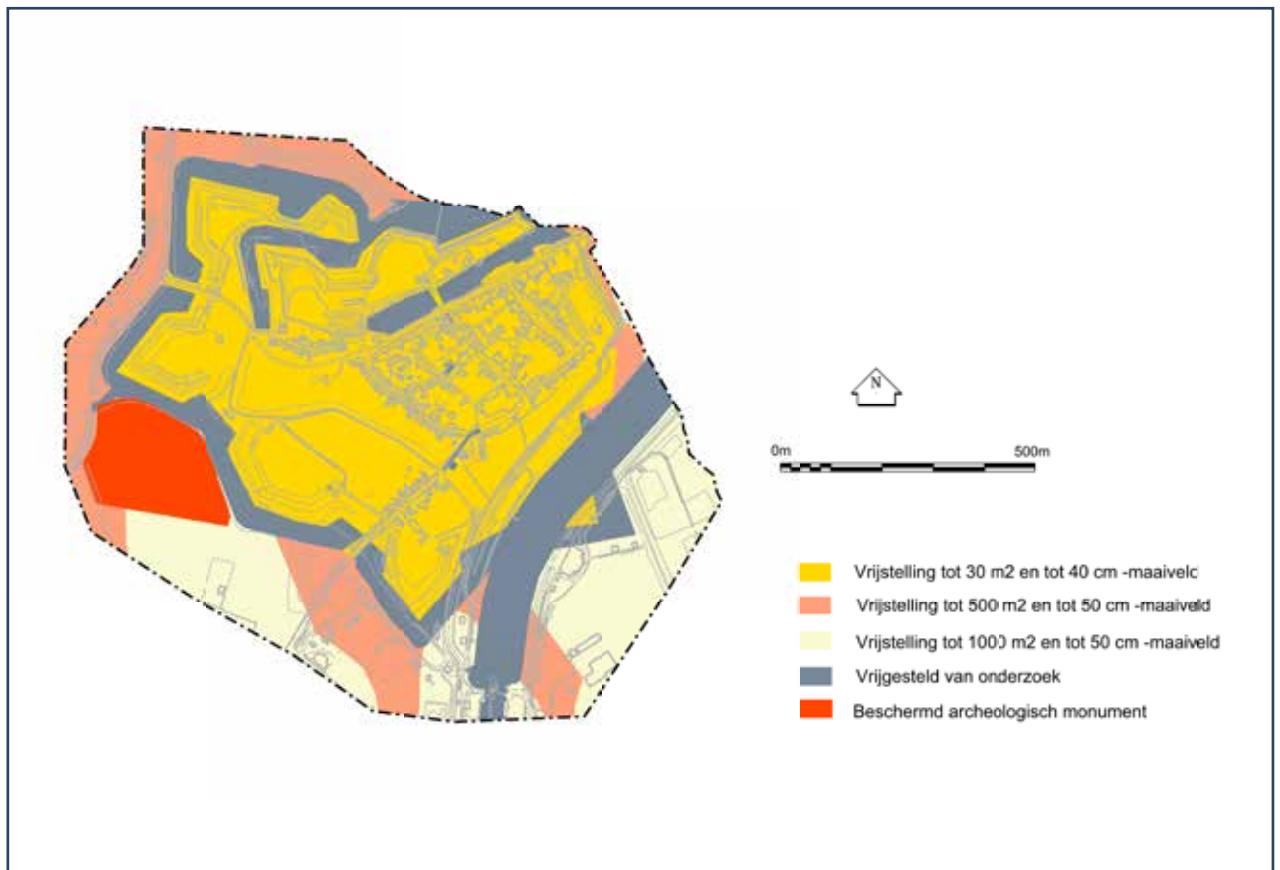

Fig.44 Beleidsadvieskaart Veere

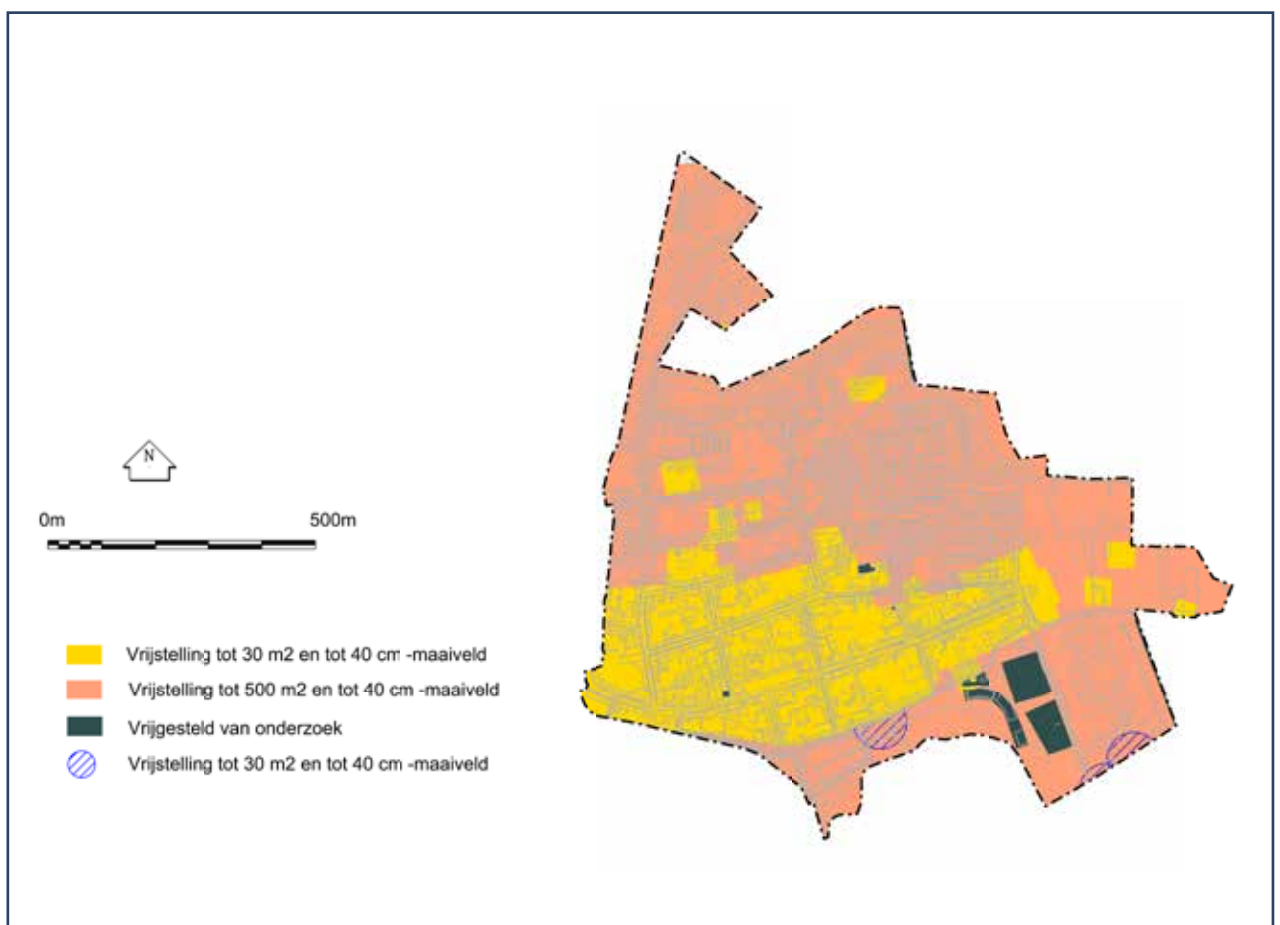

Fig.45 Beleidsadvieskaart Westkapelle

Literatuur

- BENNEMA J. & VAN DER MEER K., 1952. De Bodemkartering van Nederland. Deel 12, Walcheren. Wageningen, Stichting voor Bodemkartering.
- BERENDSEN H.J.A., 2000. *Landschappelijk Nederland*. Assen.
- BLOEMERS J.H.F., LOUWE KOOIJMANS L.P. & SARFATIJ H., 1981. *Verleden land. Archeologische opgravingen in Nederland*. Amsterdam.
- CRUCQ P., 1997. *Walcheren 1943-1944. Fotoverkenning & bombardementen. 'Alone above all'*. Goes.
- DE KRUIJF, T., BAALBERGEN, J., VAN DIJK, P.J.J., DE GROOT, S.J., VAN HOOFF, J.P.C.M, VAN DER PEET, A.J. en H.J. VAN WELSEN (eds), 2004. *Atlas van historische vestingwerken in Nederland*. Zeeland. Utrecht.
- KOEMAN, C. en VISSER J.C., 1992. De stadsplattegronden van Jacob van Deventer. Aalsmeer, Map 7 Nederland Zeeland
- DE KRAKER A.M.J. & BORGER G.J. (red.), 2007. *Veen-Vis-Zout. Landschappelijke dynamiek in de zuidwestelijke delta van de Lage Landen*. Geoarchaeological and Bioarchaeological Studies, vol. 8, Amsterdam.
- ENGELSE R.F. 2005. *Verkenkend archeologisch onderzoek Begraafplaats aan de Kerkeweg te Westkapelle. Bureauonderzoek en inventariserend veldonderzoek met boringen*. ArcheoMedia rapport A05-022-I. Capelle aan den IJssel.
- FAGEL P., 1983. *Zeven eeuwen Veere*. Middelburg.
- HENDRIKX P., 1996. De stad. Ontstaan en ontwikkeling van Veere tot ca. 1400. In: VREENEGOOR, E. & KUIPER J.J.B. (red.). *Vondsten in Veere. Middeleeuwse voorwerpen uit een beerput van huis 'In den Struys'*. Amersfoort/ Middelburg, pp. 13-19.
- Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA), Versie 3.1., 2006. Zoetermeer, College voor de Archeologische kwaliteit.
- LEENDERS K.A.H.W., 2007. *Het Middeleeuwse zoutwinningsproces*. In: DE KRAKER A.M.J. & BORGER G.J. (red.), 2007. *Veen-Vis-Zout. Landschappelijke dynamiek in de zuidwestelijke delta van de Lage Landen*. Geoarchaeological and Bioarchaeological Studies, vol. 8, Amsterdam, pp. 113-129.
- MULDER F.J., 2003. *De ondergrond van Nederland*. Houten/Groningen, Wolters-Noordhoff bv.
- NIJDAM L.C. 2005. *Verkenkend archeologisch onderzoek aan de Grindweg te Westkapelle*. ArcheoMedia rapport A05-062-I.
- Nota Archeologische Monumentenzorg Walcheren, 2006. Van kreken tot kreekruigen; de ruggengraat van de Walcherse archeologische Monumentenzorg. Middelburg.
- POLDERMAN, T., 2003. *Zeeland in de Vroege Middeleeuwen*. Provincie Zeeland.
- POLDERMAN, T. & BLOM P., 1996. *Veere. Van vissersbuurt tot vestingstad*. Goes.
- RAS J. 2006. *Inventariserend Veldonderzoek door middel van grondboringen natuurontwikkelingsgebied Westkapelle-Vroon, Westkapelle*. Heinenoord.
- Topografische kaarten en plattegronden van de Hattinga's 1724-1755, Map 10, Kaarten van Walcheren,

1:12.000

TRIMPE BURGER, J.A., 1997. *De Romeinen in Zeeland*. Provincie Zeeland.

VAN HEERINGEN, R. 1996. *Vroeg-Middeleeuwse ringwalburgen in Zeeland*. Goes.

VAN RUMMELEN F.F.E., 1997. Toelichting bij de Geologische kaart van Nederland: 1:50.000. Blad Walcheren. Tweede druk, Haarlem, Rijks Geologische Dienst.

VISSER, J.M. en BOSCHLOO H.J., 2006. *Rapport Archeologische Bureauonderzoek. Plangebied Roosjesweg te Domburg, Gemeente Veere*. 's Heerenhoek.

VISSER, J.M. en BOSCHLOO H.J., 2007. *Rapport Archeologische Bureauonderzoek. Plangebied Noordstraat 50 te Westkapelle, Gemeente Veere*. 's Heerenhoek.

VOS, P.C. & R.M. VAN HEERINGEN, 1997. *Holocene geology and occupation history of the Province of Zeeland (SW Netherlands)*. In: FISHER M.M. (ed.). Mededelingen Nederlands Instituut voor Toegepaste Geowetenschappen TNO, Nr. 59. Holocene evolution of Zeeland (SW Netherlands). Nederlands Instituut voor Toegepaste Geowetenschappen TNO, Haarlem.

VREENEGOOR, E. & KUIPER J.J.B. (red.), 1996. *Vondsten in Veere. Middeleeuwse voorwerpen uit een beerput van huis 'In den Struys'*. Amersfoort/Middelburg.

WEERTS H, CLEVERINGA P, WESTERHOFF W. & VOS P., 2006. *Nooit meer: Afzettingen van Duinkerke en Calais*. In Archeobrief. Methoden en Technieken, pp. 28-34.

